

**OPKOMST EN ONDERGANG VAN DE REFORMATIE IN EN OMTRENT
OUDENAARDE
In Vlaanderen**

Waarin opgenomen: Twintig bloedige jaren uit de geschiedenis van Oudenaarde
vóór en na oktober 1572

door
Dr. Jur. Flor. Van Ommeslaeghe

met toelichting door
Luc Dhondt.

Korte beschrijving van 14 martelaren uit Oudenaarde
door Adriaan van Haemstede

Samengesteld door W. Westerbeke

STICHTING GIHONBRON
MIDDELBURG
2008
Rev. 2020

INHOUD

1. Toelichting van **Luc DHONDT** over de beschrijving van OUDENAARDE.
(**DHONDT** oud-chirurg, overleden 1 maart 2015 onder gebruik van de heilige sacramenten)

2. Twintig bloedige jaren uit de geschiedenis van Oudenaarde vóór en na oktober 1572 door **Dr. Jur. Flor. Van Ommeslaeghe**

3. Uit het MARTELARENBOEK, door Adriaan van Haamstede
 - Gileyn de Muelere
 - Jan de Wolf
 - Cornelis de Lesenne
 - Carel van Oudenaerde
 - Joos Spiering
 - Lieven de Bleekere
 - Steven van Braddeken
 - Cristoffel Gauderijn,
 - Jan Liebaert,
 - Willem van Spiere en
 - Tanneken Baerts
 - Aarnoud de Croos
 - Michiel de Seeldraaier
 - Jan Missuens, Jr.

Zie voor een overzicht van de reformatie en een aantal martelaren in en omtrent Oudenaarde, het uitnemend goed gedocumenteerd boek van Joh. Decavele:

**De dageraad van de Reformatie in Vlaanderen; en
De Eerste protestanten in de Lage Landen; Geloof en Heldenmoed**

Robyn, Ludovicus, en Luc Dhondt.

Historie van de ketterij te Oudenaarde.

Oudenaarde: Geschied- en oudheidkundige kring, 1982.

Deze brochure is samengesteld met doel de oprechte volgelingen van Jezus Christus te rehabiliteren van de smaad en verachting die hen werd aangedaan. En hun vergevsgesindheid, in navolging van Jezus, aan te tonen. Tevens kan hiermee een bijdrage worden geleverd aan de historie van de Reformatie in Vlaanderen, waaraan de Noordelijke Nederlanden zoveel te danken hebben.

1. Toelichting van Luc DHONDT over de beschrijving van OUDENAARDE door Lud. ROBIJN

Begin van Hervormingsbeweging

De eerste manifestaties van een Hervormingsinvloed dateren uit 1521. Op 2 augustus werden de eerste Lutherse boeken door Duitse kooplieden meegebracht, verbrand. Volgens P. Frédéricqs' onderzoek was de eerste terechtgestelde geestelijke in Vlaanderen een religieus uit het Oudenaardse (in 1521-22).

Terecht wijst J. Decavele in zijn exhaustieve studie erop dat de beginnende hervorming in het Oudenaardse door priesters gedragen werd. De pastoor van Melsen verliet in 1525 zijn pastorie om in het Antwerpse te gaan preken. Zijn collega's van Sint-Maria-Latem en Hermelgem (Nederzwalm) stonden in de kern van Bijbelgroepen in de dertiger jaren. Van meetaf aan was echter de enthousiaste deelname van leken duidelijk. In het ensemble Hermelgem-Sint-Maria-Latem kwam het vroeg tot een echte *partijvorming* toen men de dissidente pastoors ging vervolgen.

Veroordelingen en vervolgingen bewijzen enkel een aanwezigheid, nooit de beperktheid van een verschijnsel, want daarvoor is de getuigenis te zeer afhankelijk van de aandacht en efficiëntie van het repressief apparaat. Zeker waren vanaf 1526 te Oudenaarde, en in de dertiger jaren tussen Oudenaarde en Gent tal van ketterse geschriften en Bijbelvertalingen in omloop, een des te opmerkelijker verschijnsel gezien enkel de aanwezigheid van drukpersen te Gent bewezen is. Dat de presentie van het repressie-apparaat een grote rol speelde wordt lager aangetoond.

Het gold de tijd van de eerste steenlegging van het stadhuis door de stadsgouverneur Simon de Lalaing (niet door de oude heer van Pamele en Oudenaarde!) waarbij de stadsbevolking in een orgie van verwoesting «tabula rasa» mocht maken van het Belfort en raadhuis uit het verleden. Het nieuwe gelaat van de stad was dat van de notabelen, dat van de rijke poorters en ambtsadel. Op nauwelijks tien jaar (waarvan vijf jaar voor de nieuwbouw) kwam het kroonstuk van de dominantie van de stedelijke burgerij tot stand. De Sint-Walburgakerk was niet eenzelfde lot beschoren en misschien is die vergelijking duidend voor het karakter van die tijd; dat van de stads- of verstedelijkte notabelen. Men begon in speculatiehuizen te bouwen rond de Sint-Walburgakerk (1526) en die aan het oog van de marktganger te onttrekken, te verbergen in zekere zin.

In 1532 volgen de eerste veroordelingen. Gezien de eerste de «intellectuele» schrijver-factor van de *rederijkerskamers* trof, heeft het er veel van weg als gold het een exemplarische veroordeling. Ze betrof Pieter Schuddematte, een onderwijzer die later uitweek naar Antwerpen en er actief werd bij de «Violieren» om na enkele ketterse producties en een Bijbelvertaling in 1547 gehalsrecht te worden. Anderen gingen echter vrijuit. Het eerste dodelijke slachtoffer was Arent de Man. Hij werd het volgende jaar terechtgesteld als Wederdoper of anabaptist, maar in 1517 al had men «Torreken» vande Perre, een minder gedefinieerd hervormer, gezeseld voor het ridiculiseren van de eucharistie (Frédéricq). De verschillen in opinie of juistere interpretatie door de repressie doen weinig terzake. Ze wijzen vooral op het bestaan van een geestelijke beweging. In de driehoek Ronse-Zottegem-Semmerzake met uitwassen over de Schelde waren nu tal van Bijbels en ketterse druksels verspreid en grepen «quade vergaderingen en conventiculen» plaats.

Een ondeugdelijke bron.

Over het platteland verneemt men slechts sporadisch informatie en het heeft er alles van weg dat reeds in de jaren dertig en veertig de nieuwe geestesbeweging naar een persoonlijke openbaringsbeleving daar een weg gevonden had. Een en ander kan geen verbazing wekken. In de dorpen waren de lokale Heerlijke ambtenaren en schepenbanken verantwoordelijk voor de vervolgingen. Die zijn heel het *Ancien Regime* door nooit erg ijverig geweest in het beteugelen van officiële misdrijven buiten het kader van het vergrijp aan eigendom en leven. Zelfs lag het in de logica der instellingen dat de kleine man op een grote mate van onbestraftheid kon rekenen. Inderdaad, hem te vervolgen kostte de rechtbank en de heer geld in plaats van er op te brengen. Bovendien is het niet onwaarschijnlijk dat de emigratie van de adel uit het platteland rond Oudenaarde de repressieve structuren zou verzwakt hebben. Opvallend is dat de vervolging van dissidenten of daarvan verdachten op zoveel moeilijkheden stuitte, ook lokaal. Zo zag men in 1526 de - prinselijke - hoogbaljuw moeilijkheden maken tegen de heer van Pamele wegens de arrestatie van een ketter. Ziet men in 1566 de magistraat de baljuws van dezelfde heer dan weer beschuldigen van laksheid terwijl de tapijthandelaars juist dezelfde officieren aanklagen omdat ze zich dan wel ijverig toonden wanneer er beslag kon gelegd worden op goederen. Niet toevallig deed de magistraat beroep op de soevereine baljuw van Vlaanderen, een paar eeuwen terug aangesteld door de graaf om precies de straffeloosheid - ten gevolge van de jurisdictionele fragmentatie van Vlaanderen - tegen te gaan.

Die straffeloosheid ging minder op voor de stad. Toch was die de rechtspraak in gevallen van majesteitsschennis n.a.v. de Gentse opstand en de *Concessio Carolina*, maar waaronder de ketterij ressorteerde, onttrokken tot in 1545. Toen gaf de vorst die noodgedwongen weer uit handen t.o.v. de golf van inbreuken. De ontwikkeling op het platteland, waar de benadeelden overigens op dat weinig of slecht gekende repressiemiddel van de nachtelijke sabotage of brandstichting («maugré» in Henegouwen) konden terugvallen, is geen toeval. De opvoering van een, waarschijnlijk reeds eerder gekend, kettters rederijkersspel (van 1532) te Roborst door acteurs uit de omgeving in 1543 evenmin. Het heeft er veel van weg als vond de nieuwe geloofsattitude een vrijer wasgrond op het platteland en bood dat laatste zelfs een toevlucht voor de dissidente stedelijke verschijnselen, zelfs en misschien nog het meest in een periode van een vooral exemplarische vervolging in de stad.

De bekende bloedige repressie onder leiding van de Ronsense Deken Titelmans heeft in weerwil van zijn inspanningen blijkbaar weinig effect gesorteerd, zowel en misschien niet in het minst door de onderuitrusting van zijn apparaat als wellicht door het gecentraliseerd karakter ervan in een onbeheersbaar en oncontroleerbaar ruim actieterrain. Overigens is bekend dat dergelijke repressie een oppositie - en daarmee komen we weer bij de geschiedschrijving - veeleer kracht, samenhang en consistentie geeft dan dat ze die uitroeit. Onze kennis van dissidenties is nochtans functie van die repressie en tevens functie van stedelijke bronnen, waarvan de geschiedschrijving in zo'n overwegende mate het kind is. Vandaar onze gebrekkige kennis enerzijds van het platteland en zijn ideeën, en anderzijds van de dissidenties in het algemeen, zolang geen efficiënt lokaal repressieapparaat er zich mee inliet. Niet toevallig weten we het meest over de ketterijen op een moment dat ze nagenoeg uitgeroeid of in de clandestiniteit gevlucht waren. Ze manifesteerden zich pas met een breder gewicht op crisismomenten in de naamloosheid van de massa.

1539.

Zo'n moment was de belastingsweigering van Gent en zijn kwartier eind de jaren dertig. Het beeld van de «stroppendragers» van Gent tekent de vooruitgang van de centralisatie ofschoon het dat gebeuren in al zijn facetten niet weergeeft. In het Oudenaardse dient vooreerst de voorgang van het platteland vermeld. Eerst in een generale kasselrijvergadering te Bevere en vervolgens op dorpen- vergaderingen te Kruishouten en te Huise verzetten de afgevaardigden zich met hand en tand tegen de aanspraken van Karel V. Het gebied rond de Schelde tussen Gavere en Oudenaarde en binnen de kasselrij, vooral Zingem en Asper, gingen daarbij voorop. De rol van die dorpen in de vallei van de Schelde is één der meest intrigerende. Zo kwamen ze tijdens de Gentse opstand van 1453 het Bourgondisch kasteel van Oudenaarde en in de opstand van 1539 de burcht van Gavere belegeren. «Avecq fifre, tamburin et enseigne déployé» trokken de «muitzieke boeren» (om Vande Velde en De Ranzere te citeren) steeds voorop in opstand.

Tijdens de godsdiensttroebelen van de 16e eeuw zou er zelfs een dominee fungeren. De Hervorming schijnt er bijzonder veel aanhang gekend te hebben. Huise zou volgens Van Schelbens «*Omvang en Invloed van de Zuid-Nederlandsche Immigratie in het laatste kwart der 16e eeuw*» (Den Haag, 1929, p. 11), met Waarmaarde uitzonderlijk veel van zijn inwoners zien uitwijken hebben naar het Noorden. Die gemeenten hebben gemeen dat ze afhingen van grote abdijen, Zingem en Asper van die van Gent en van de graaf, Huise van die van Corbie in Picardië. Laatstgenoemde heerlijkheid werd in 1599 aan Godfried van Bocholt verkocht, Zingem en Asper aan de Vander Meeren heren van Voorde en burgemeestersfamilie van Oudenaarde.

De Gentse opstand sloeg over op Oudenaarde. De graaf van Lalaing, heer van Schoorisse en de adellijke regeerders van de stad slaagden er amper in een schijn van bestuur in stand te houden. Aanvankelijk werd de opstandige stemming gedragen door de buitenlieden en het «slecht volk» van de Eindries. Ze sloeg evenwel over op de stad en de ambachtsbevolking. De magistraat en inzonderheid Vander Meere en Anvaing kregen het hard te verduren. De bezetting van de stad moest zich in 't Nieuw Kasteel terugtrekken in de bewogen oktoberdagen. Het Callioethuis (cueillette van belastingen) op de markt werd ten gronde toe afgebroken door de woedende massa. Vervolgens stortten de opstandelingen zich op de Sint-Walburgakerk; daar werd een boetebeeld - daar geplaatst door een veroordeeld Lutheraans gezel - in stukken geslagen. De brokken werden de kerk uitgesleurd onder bedreigingen tegen de burgemeester, waarna ze taveernen, notabelenhuizen en kloosters om eten en drinken gingen eisen. Ze persten geld af en scholden de «goede lieden» uit. Velen keerden zich tegen de priesters en meer in het bijzonder tegen deken «sire» Godfried Vander Meere (een verwant van de burgemeester?) van de hoofdkerk.

De iconoclastische daad van 1539 heeft misschien meer met verzet tegen de rechtspraak van de magistraat en de notabelen te maken dan met een activistische ketterij. De door Joh. De Cavele opgetekende namen van kettters doen echter vermoeden dat onder de voornaamste roervinken duidelijke Hervormingsgezinden te identificeren zijn (de onderwijzer Alzuut en enkele andere, later omwille van ketterij vervolgte inwoners). Het oproer zelf had een duidelijk *anti-centralistisch en anti-notabel* karakter. De neringen eisten een grotere invloed op het lokale bestuur en sloten zich aan bij het verzet van de Gentse corporaties. Die ommezwaai van Oudenaarde naar het anticentralistische kamp kan verwonderen. Hij doet dat niet wanneer men weet in welke mate de bevolking geraakt werd door die centralisatie en het optreden van de lokale overheid. Er waren niet enkel de beden op een moment dat ook de binnenkosten waarschijnlijk verhoogd en de fiscale controle versterkt waren

t.t. van de grote uitgaven voor het nieuwe stadhuis (o.a. een verbod te gaan drinken buiten de muren, daar waar geen stadsrechten geheven werden op bier en wijn, in 1528). De tapijtsiers werden getroffen door de herhaaldelijke reglementeringen van hun bedrijf door de vorst (m.b.t. de kwaliteitseisen t.o.v. de gebruikte producten, arbeidskrachten en productiemethodes). De ordonnantie van 1539 werd immers kort na haar verschijnen ingeroepen om te Antwerpen een lading Oudenaardse tapijten aan te slaan die waarschijnlijk door de gebruikte kleur invoering afweken van de oude reglementen. Vandaar de razernij én van de handelaars én de tapijtwerkers. Uit die episode dateert de brief van Filips de Lalaing over de twaalf á veertienduizend tewerkgestelden, waarin hij ook een aanstaande «muytinerie» en emigratie in het vooruitzicht stelde, en dat op een moment waarop de eerdere verregerende versoepelingen in de ambachtsreglementering getuigden van een hoogconjunctuur. Spectaculair manifesteerde zich de straatmacht van de tapijtsiers die ook binnen de ambachten het meeste gewicht hadden. Ze trof ook het dominatiecomplex van Kerk en magistraat, dat onder ieder prestige-verlies van elk van zijn elementen geleden heeft. Zo eisten de opstandelingen dat de geestelijkheid ook belastingen zou betalen, zelfs wanneer privileges haar daarvan vrijstelden. Er was ook de eis dat de neringen zelf de magistraat onrechtstreeks zouden aanstellen. De oproerlingen verweten de oude magistraat diens rechtspraak (cfr. de Lutheraan) en financieel beheer.

Men vergeet daarbij niet dat het impact van de wet op de bevolking mede vergroot was door de plakaten tegen de ketters en de inquisitoire verplichtingen. De openbare werken wou het volk nu onder toezicht van communemeesters plaatsen. Men verweet de wet de hoge en verhoogde indirecte belastingen op courante verbruiksgoederen, waartoe de magistraat beweerde alle vrijheid te hebben door het octrooi van 1536. Met veel moeite en na grote vernederingen konden de heren van Oudenaarde enigszins de orde herstellen na veel toegevingen (secretaris De Schietere en schepen van Quicquelberghe waren zelfs in hun eigen gevangenis opgesloten!).

Uitwijking, repressie en het wassen van de «ketterij».

De komst van Karel V en zijn troepen bracht een gruwelijker repressie dan de opstand geweest was. Drie oproerleiders werden op de markt onthoofd en hun hoofden op spiesen gezet ten aanschouwe van het publiek, een vierde werd de tong uitgenepen en verbannen, een vijfde die zich enkel (!) aan beledigingen tegen de geestelijkheid vergrepen had, werd op bedevaart naar Trier gestuurd.

Terreur en onzekerheid omtrent de toekomst van de reglementering van de tapijtkunst en deelname in het oproer deden «veele van de aanzienlijkste fabrikanten van tapijten en laeken» hun bedrijf stopzetten en betere oorden opzoeken. Volgens Vanden Broucke zou die eerste uittocht tweeduizend arbeidskrachten werkloos gemaakt hebben. De zorg van de centrale overheid, enkel kwaliteitsproducten op de markt te brengen, schijnt de Oudenaardse tapisserie enige aanpassingstijd gevraagd te hebben. Zeker leefde ze jaren gedeeltelijk in de marge van de reglementering. Pas in 1547, twee jaar na de grote tapijtordonnantie, kwam het tot een erkenning van de buitenmeesters. Velen waren toen al vertrokken naar andere «vrijere» plaatsen, en vervoegden andere emigranten die zich in de vlucht voor de handelsmoeilijkheden door de talloze oorlogen gaan vestigen waren dáár waar de tapijten verkocht werden om er ter plaatse te produceren.

Eén en ander moet aanleiding gegeven hebben tot heel wat heen en weer gereis. Dat blijkt uit een commentaar van Vanden Broucke op de ordonnantie van 1545 die de rechtspraak inzake majesteitsschennis teruggaf aan de magistraat. Hij laat opmerken dat die maatregel, ingegeven door de nalatigheid inzake de vervolging van

ketters, een «grooten indruck op de borgers liet, omdat veele wercklieden naementlijck van de tapytsiers die in duijtsland, vranckrijck en elders gevrocht hadden met die nieuwe leering besmet waeren en dit overal verspreijden».

Bij een hongeroproer het volgende jaar tegen «de Coorenvinken» waarbij opgeroepen werd die speculanten te doden en de clerus te molesteren, kwam die Lutheraanse aanwezigheid aan het licht. In 1545 dan, werden twee Weldenaars te Gent terechtgesteld wegens ketterij. In het Land van Aalst waren overblijfselen van de Anabaptistenscharen van Munster actief. Meer algemeen had de ketterij uitbreiding genomen onder het volk. De promotoren waren nu te zoeken in kringen van onderwijzers en middenstanders en in die van rederijkers.

Vanderstraetens citaten uit de spelen van het Landjuweel te Gent in het memorabele jaar 1539 - waaraan ook de Oudenaardse kamers deelnamen - tonen de weerzin voor «peregrinaghe», «d'afgodisten sotheyt» (niet om de zielen raet maer tegen tanden quaet, dieren, enz. of... om ryke te worden), de «weerelyke priester» en de «hooghen prelaten» (hun drinken, overspel, «als dolende geleerde stellen» «ons soberheyt onderwysen en drinken dagelyckx als versmoort») en voor de verkoop van aflaten en «pardoenen» die men «alleen in Christen en nieuwers el» moet zoeken. De repressie nam grote vormen aan onder Titelmans en dan vooral in de jaren vijftig, toen verbrandingen, halsrechtingen en geselingen elkaar opvolgden. Zelfs trof ze dezen die tot «inkeer kwamen». Zo is het geval bekend van een oud-ketter die zijn stellingen herriep maar slechts door tussenkomst van de stadsmagistraat en de Geheime Raad niét ter dood veroordeeld werd.

En toch kwam precies in deze periode de «Vlaamse Kerk» der calvinisten tot stand. Vanderstraeten stelt op grond van informatie die Hij van Rahlenbeck kreeg uit het archief van de Bloedraad of Raad van Beroerten, dat vanaf 1554 een geheim genootschap bestond onder leiding van een schoolmeester, Cihelcyn de Muldere (ook de Meulenaere), bijgenaamd 'Kain' die in dat jaar verbrand werd. 1563 zou nog steeds volgens dezelfde auteur, er te Oudenaarde naast een Vlaamse ook een «Waalse Kerk» tot stand gekomen zijn. De naam ervan, de «Leliebloem» en later de «Giroffelbloem» herinneren aan de bloemennamen van de rederijkerskarners. Vooral in laatstgenoemde middens raasde de repressie. Aan de spelen kleefde alle verdenking, zoals aan die van 1550 te Leupegem en Ter Baiden - (buiten de muren). Joh. Decavele wees overigens op overtuigende wijze op de rol van Oudenaardisten in andere steden.

Hagepreken.

Volgens Vanderstraeten werden de eerste openluchtpredikingen in de Nederlanden «buiten» Oudenaarde gehouden door Herman Modet op 14 juni 1566. De tweede keer dat er sprake van was, nabij Brugge op 27 juli, gebeurde dat door «enige van Oudenaarde». Elders stelt de auteur een vroegere datum, nl. 29 juni 1564, maar zulks berust op een foutieve lezing van de «Kronijke van Oudenaarde». Het betrof predikingen in 1566 te Bevere en te Huise en onder dat jaartal vinden we ook andere hagepreken geciteerd, zoals te Edelare. Er zouden ook diakens en ouderlingen gekozen zijn. Al in de eerste helft van juni verbood de stadsmagistraat de «vergaederynghen en de illicite conventicylen die men onlancx ontrent dese stede ghehouden heeft, eensdeels uyt nieuwcheit ende andersins ooc up andere respecte», hetgeen op een iets vroegere activiteit duidt.

Een terzake onverwachte bron - de Gentenaar Marcus Van Vaernewijck - informeert ons over die predikingen in het Oudenaardse in de zomer van 1566. Eerst vonden ze 's nachts plaats «beghinnende tsavonts ten IX of X fleuren ende dat duerde al den nacht up tvelt hebbende keerssen by haer ende eenen boet voor den predicant»

(die in het besproken geval uit Oudenaarde vóór Gent kwam preken). Uit vrees voor aanranding door de overheid gingen de toehoorders de verzamelingen beschermen bewapend met moderne wapens of zoals vele landslieden «die zult lans gheweere niet en hadden» met «zweerden an haer stocken ghebonden in stede van pycken» of met «pieken» en «seijsen». Die beschrijving gold een prediking op Eke-Landuit, halverwege Oudenaarde en Gent. Van einde en verre trokken grote aantallen mensen als in Bijbelse taferelen op naar de preken. Vele uren was men onderweg zoals de toevloed naar de Geuzentempel even later duidelijk maakte. Een getuige van Zegelsem liet na dat «daer veel meer (gingen) dan in haer ghewoonelycke keercke al wast dat zy haer veel ghemackelijcker ende naerder staet ende haer prochie keercke wesende... dat van noch eene mijle voorder en meer volck quam om buten Audenaerde te hooren predicken passerende smorghens metten donskeren door Zeghelsem ende onder andere oock aude mannekens ende vraukens die met stockkens ghijnghen ende quamen som meer dan van drij mijlen van daer».

In het Oudenaardse weigerden landslieden tienden te betalen. «Daer was eene vleckelands ontrent Audenaerde alwaer tvolck hun lichtelic hadden laten perswaderen van den veltpredicanten omdat tharen voordeele strecte dat sij de glicestelike haer tienden niet betaelen en souden anders dan den XXXIIIen schoot enter sy ghecostumeert waeren te hebben den XIen... en dat men ooc desen niet... zonde laten te ghode comen de ledighe papen, monicken en nonnen die som boven mate rijke ende machtich waeren» en zijzelf «haeldent dicwils up schamel lieden landt, die met pap en broot ghedoen moesten ende dander verdedent overdadich». Verder dat de predikanten enkel een «taemelike teere ende onderhaut» mochten hebben aan de drieëndertigste schoof «ende indien daer overschote... dat men dat zoude gheven den aermen ende behoefighen menschen». Ze verwierpen het Oudtestamentisch idee van de tiende als «dat datte gheen argument en was dat dochte aenghesien sij niet eenen voet erven ofte landts en hadden die hemlien eijghen toebehoorde».

Een ommekeer won het platteland. In drie parochies nabij Zegelsem, zegt nog de hogervernoemde getuige, gaven de koster ontslag en weigerden de «ghewoonelike bienfeeten ende onderhaut... noch de tiende schooven» van de pastoor op te halen. Ook de pastoor van Sint-Cornelis-Horebeke trok eruit.

Die getuigenissen dienen gevoegd te worden bij het stedelijke standpunt dat zowel in Robyns werk als in de rapporten van de magistraat van Oudenaarde tot uiting komt. Ze relativieren de stelling van de kasselrij Oudenaarde als was dat plattelandsdistrict weinig of niet door de «nieuwigheden» besmet. Veeleer sluiten ze aan bij het relaas van De Rouck. Onherhaalbaar is zijn schets van de opkomst en van het aanzwellen van de aanhang van het nieuwe in een bijna picturale benadering van de alledaagse geuzensymboliek en predikingen.

Omtrent het verhaal van de Beeldenstorm.

Vanuit de stad bekeken - en waarschijnlijk in de wetenschap van de lokale situatie en van wat eerder voorgevallen was - kwam de beeldenstorm uit het gebied en de heerlijkheden van de baron van Pamele, van het nabijgelegen platteland dat «point seulement de gens laboureurs ains des artisans, comme tapisseurs et de semblable manufacture» herbergde en waar op tien mensen er nog nauwelijks drie katholiek zouden gebleven zijn. De magistraat wees ook op de samenhang van de dreiging met de armoede «dedans et aux villages d'alentour de la ville á cause par cessation de la marchandise on ils ne trouvent a besoigner et partout sont apparens d'estre reduyts a extreme povrete comme estans la plus part povres tapisseurs et autres telg manouvriers».

Zeker heeft het gebrekkige repressieve apparaat de verspreiding van het protestantisme of misschien juist van de hervormingsbeweging bevorderd. Het is niet onwaarschijnlijk dat die leemte des te groter was onder de jurisdictie van de baron van Pamele. Deze laatste, David de Joigny, bastaardzoon van Josse II, en genoemd door Guicciardini in zijn «Beschryvinghe van alle de Nederlanden» om zijn «geleerdheid en grote geest», verkeerde door zijn activiteit in de rederijkerskamer van Pamele waar hij zich onderscheidde door zijn verzen en liederen (in het erotische genre van Ovidius, zegt D. Vander Meersch) naar alle waarschijnlijkheid in kringen van critici van de Kerk. Blijkbaar benoemde hij tal van nieuwgezinden in zijn wet en hield hij zich in hoge mate afzijdig van de vervolgingen. Evenmin is het onwaarschijnlijk dat zijn officieren weinig actieve wakers waren over zijn onderdanen. Het betrof kleine parochies van weinig bezittende lieden en de officieren woonden zelfs veelal in de stad buiten hun ambtsgebied.

In de tapijtsiersdorpen domineerden wellicht andere lieden zoals de tapijtfabrikant Pieter Backereel, van wie de gruwelijke terechtstelling wel door Van Vaernewijck verhaald, maar door Robyn omfloerst werd. Eerstgenoemde vertelt dat hij «zeer beclaeght (werd) want hy een wel bemint ghezien ende eerlic man was onder tvolck die ooc veel deuchden den armen dede» en die te Leupegem ter ontspanning van het volk een kaatsspel had aangelegd.

Het inroepen van de armoede gaat minstens niet helemaal op; de periode van 1554-1559 kende een grote opeenhoping van ellende, pest en crisis in de lakennijverheid en tapisserie. In laatstgenoemd jaar zouden er meer dan 8000 werklozen geweest zijn. In augustus 1566 was ook het ergste voorbij. Veeleer zijn we geneigd de explosie te zien als een doorbraakpoging tot erkenning en waarbij in ruime mate de overtuiging heerste dat de verbodsbepalingen niet meer konden of mochten standhouden.

De politieke context vindt men bij Robyn en in de bronnenpublicatie van D. Vander Meersch. Een rapport uit laatstgenoemd werk geeft een niet-religieus element in dit verband. Het wijst op de moeilijkheden die de tapisserie ondervond door het gretig beslag leggen op goederen onder verdenking dat ze toebehoorden aan afvallige handelaars. (1572-1582).

Het verder verhaal kent de lezer in grote trekken door de bijgevoegde tekstuitgaven. Opvallend daarbinnen kan de gering schijnende weerklank bij de bevolking van de inval van 1572 lijken, zeker wanneer vergeleken wordt met de gebeurtenissen op het einde van hetzelfde decennium. Daarbij mag men niet vergeten dat Blommaerts' bezetting in feite niet veel meer dan een raid in vijandig gebied was en uiterst weinig succes kon toegedacht worden.

In de tweede periode lagen de zaken helemaal anders: het hele land bevond zich in dezelfde schuit. Net vóór de reconquista door Farnese (prins van Parma) krijgt de lezer het even vreemde als tekenende relaas waarin aan het licht komt dat in de Nederlandse «partij» eigenlijk twee «partijen» werkzaam zijn, die van Oranje (naast de Staten) en die van de vermelde steden, Oudenaarde en Gent, die duidelijk binnen de weerstand tegen de koninklijke reconquista een sterk centraal Oranjebewind tegengaan. In de radicalisatie van die jaren ging het niet enkel om de promotie van een godsdienstige waarheid, maar tevens om een ouder politiek en institutioneel conflict.

Het verhaal van de dood van de «heren van Oudenaarde» in 1572 verdient een interpretatieve aanvulling.

Het gold een weerwraak en wellicht ook een voorzorgsmaatregel. Im. Van Meteren (f° 72a) geeft een andere uitleg dan Robijn en verklaart de terechtstelling door de houding

van de (betrokken) clerici in de repressie van de dissidenten die «haer seer wreedelijcken in haeren dienst en officie gequeten hadden en seer strenge en hart getracteert hadden de Geuzen die ‘s Konings Pardon aengenomen hadden die sy te veel groote penitentie opgelegd hadden».

Ter toelichting: *de repressie trof niet alleen de hardnekkige kettters, maar op een minder bloedige wijze ook de «bekeerden» die voor straf boeten opgelegd kregen.*

Van reconquista naar de tijd van weleer.

De herovering van de stad door Parma verwekte een versnelling in de uittocht uit Oudenaarde - door zijn moeder ooit «mauvaise ville» genoemd. «Niet alleene den drift tot de gereformeerde Religie» inspireerde de emigranten, ook de vrees voor repressie, de werkloosheid en de afsnijding van handelswegen stonden daarvoor. Dat laatste element speelde al voor de godsdiensttroebelen, maar heeft de ontwikkeling van stad, omgeving en bevolking nauwelijks gehinderd. De vluchtelingen van de repressieversnelling van de jaren vijftig, werden door andere gevolgd in 1567, 1572, 1578-82 (vooral na het verdrag van Atrecht en de val van Maastricht) en 1587-1589. Van in de eerstgenoemde jaren was er evenwel al sprake van de economische repercussies. Zo namen «alle de gone eenigsints verdagt waeren de vlugt naer Holland» na de raid van Blommaert. Onder hen kooplieden en «fabrikanten, zodat het werk daerdoor aen den gemeijnen man begon te ontbreken».

Een onderzoek op last van Gent in februari 1580 wees uit dat er in de twee voorafgaande jaren 38 families en 170 «andere» personen uitgeweken waren terwijl de stad 779 inwijkelingen herbergde (waarschijnlijk vooral Waalse «vaderlanders» en landslieden). In augustus 1582 alleen echter trokken meer dan 50 families weg in weerwil van de verzekeringen van Parma. Niet enkel de Cabillaus weken uit, ook tapijtsiers als Arent Walraeve, Jan Van Driessche, Pieter van de Wide of Jan van Hooland namen de wijk naar de vrij gebleven gewesten. De uittocht van de tapijtmeesters ging gepaard met die van de «principaelste werklieden».

Nog anderen volgden later noodgedwongen. Volgens Vanden Broucke telde de stad nog nauwelijks 400 werkgezellen «de welke zonder werck vielen». Die uit de voorgeborgten «waeren ten meerderen deele verlopen». In mei 1583 telde dezelfde getuige 167 leegstaande huizen in de stad zelf. 100 andere werden door vluchtelingen van het platteland bewoond. Enkele jaren later stelde dezelfde nog dat van de talloze adellijke families er bijna geen meer gebleven waren, dat één derde van de bevolking de wijk had genomen, en de helft van haar «Koophandel» definitief verloren was «welck verlies noyt meer en kunnen ersteld worden en door de werkende classe seer gevoeld is. »

Nog tot het einde van de 16e en een eind in de 17, eeuw ging de uitwijking door.

Grote delen voor de randparochies waren afgebroken ter verdediging van een stad die sinds bijna een eeuw geen beleg meer te verduren had gehad. In Bevere, dat in 1575 nog 1256 inwoners telde bleven nog nauwelijks 5 á 6 huishoudens over. In de opperkasselrij werd in 1581 nog nauwelijks een tiende van de akkers bebouwd. De gevechten met en strooptochten van Malcontenten en Staatse muitersbenden (vooral rond het kamp van Outrijve) lieten het bovendien door pest geteisterde land bijna verlaten achter. Twee jaar tevoren nog waren er bij de oproep van Gent tot de landweer in de kasselrij 4366 weerbare mannen aangetekend of meer dan duizend meer dan in 1565 vóór de troebelen.

Van macht en gedachte.

Opvallend en misschien tekenend daarbij voor de gezindheden binnen het district was evenwel dat de hoogpointerijen Kruishoutem, Petegem en Anzegem nauwelijks meer of zelfs minder mankracht boden terwijl die van Ene (+ 60 %) en vooral die van Huise en Zingem (meer dan drievierde meer!) opmerkelijk veel meer weerbaren boden. De soortgelijke telling voor 1593 liet in weerwil van de uitbreiding van het begrip «weerbaar» een vermindering van het totaal met 2000 eenheden zien, maar voor Zingem-Asper tot op de helft en een nog lager cijfer (45%) voor de hoogpointerij Huise. Men zag toen de overblijvende of teruggekeerde bevolking de strijd voor het bestaan aanbinden tegen de geuzenvrijbuiters die tot ver in de 17e eeuw de streek onveilig maakten door hun raids diep in het heroverde gebied. Een in de Mengelingen gepubliceerd vonnis toont evenwel aan dat onder die vrijbuiters precies uitgewekenen voorkwamen (Joos De Coninck uit Huise).

Omtrent de ideologische gesteltenis van stad en omgeving na de reconquista of «reconciliatie» met de vorst hebben we weinig inlichtingen. Het betreft een periode van met geweld opgelegd Conformisme en zulks werpt steeds een min of meer dichte mist over de aanhang van de beide betrokken standpunten. De dissidenten kregen één, jaar de tijd om zich te bekeren of om te vertrekken. De gezindheid van de stad lijkt echter rebelser geweest te zijn dan Robyn laat vermoeden.

Tenslotte werd een maandenlang verzet geboden aan het sterke leger van Farnese, terwijl het garnizoen nauwelijks vierhonderd man telde. Zulks is ondenkbaar zonder een sterke weerstand van een groot deel van de bevolking tegen de belegeraars. Ook de regimewisseling vóór het beleg, die de Malcontenten even ontgoochelend als verwonderlijk moet overgekomen zijn, wijst in eenzelfde richting. Ook voor het platteland kan dezelfde vraag gesteld worden.

In 1593 moest opgetreden worden om te verhinderen dat de prochies als kapitein van de weerbare mannen een medestander van Mansaert en hardnekkige antiroyalist aanstelden.

Onder het twaalfjarig 1608-1620, bestond noteerde men overigens opnieuw enige bescheiden protestantse activiteiten, zoals het psalmenzingen rond Horebeke-Etikhove. Een proces uit 1619 toont een andere manifestatie in de clandestiniteit, het proces tegen Jacob de Meulemeester die geregeld naar Zierikzee trok om Calvijns leer te «dienen» en die boeken meebracht waardoor hij andere «verleidde».

Het nieuwe land of naar 't oude terug gegrepen.

J. Stockman noteerde een terugval van de buitenpoorters tot 457 in 1582, maar de lijst inschrijvingen geeft minder de werkelijkheid weer dan de citaten i.v.m. het verwoeste en verlaten land of de daling van de lijnwaadproduktie tot op één zesde in de jaren tachtig. De crisis heeft afgaande op de constatacie dat in de door hem onderzochte dorpen een derde tot meestal de helft of meer der uitbatingen kleiner was dan 1 bunder (!), waarschijnlijk inzonderheid de kleine lieden uit de huisnijverheid en dagloners getroffen.

Het verdient aanbeveling na te gaan in hoeverre de troebelen niet inzonderheid het agrarisch en notabel karakter van het platteland rond Oudenaarde (opnieuw) versterkt hebben. Dezelfde vraag, afgaande op een fragmentaire kennis van de geschiedenis van de dorpen uit het Oudenaardse rijst ook in een soortgelijk verband. Wanneer men de Vander Meere, de De Schietere (de ontvanger van de kasselrij) of Richardot, de voorzitter van de Geheime Raad, in de zwartste periode van ellende heerlijkheden ziet aankopen, wanneer men de baljuws in de contrareformatie een actieve rol ziet krijgen en door immobiliënbezit en grondgebondenheid een groter

sociaal impact verwierven, dan is men geneigd in de decennia na de reconquista een tijd van notabilisering, aristocratisering en grotere invloed van de feodale structuren te veronderstellen. Men maakt dan overigens ook de bouw van nieuwe somptueuze kastelen mee (dat van Ayshove of dat van Moregem bv.). Ook hun plaats in de kerk affineerde zich (de tribune in de kerk van Mullem bv.). Na de tijd van de kleine lieden, en van de stedelijke adel en van ondernemers in expansieve sectoren keerde die van grondadel, grote boeren en traditionele ambachten terug.

Het Land van Aalst is het niet beter vergaan. J. De Brouwer schatte de bevolkingsverliezen tegen 1590 op twee derde van de bevolking van 1570. De cijfers m.b.t. de communicanten laten voor het Oudenaardse deel echter een nog groter verlies veronderstellen. Zeker speelden de epidemies en krijgsverrichtingen terzake een grote rol, maar het religieuze element is, hoe moeilijk peilbaar ook, niet gering te schatten, al vervalst het iedere schatting op merkwaardige wijze. Wanneer er grote bevolkingsverliezen waren om andere redenen, dan bleven er ook veel dissidenten achter. Zo kwam de magistraat van Ronse verdachten oordelen te Oudenaarde, omdat hij zulks ter plaatse niet durfde te doen uit vrees voor de «menigte van gereformeerde». De streek- en grondgebundene en vooral de boer, heeft weinig meer keuze dan de aanpassing.

Kenmerkend voor het wantrouwen t.o.v. degenen die gebleven zijn was wel het gruwelijk magistraatsedict van 6 december 1582. De nieuwe wet zette meer dan driehonderd vluchtelingen uit het Land van Aalst, met vrouw en kinderen, de stad uit «omdat» ze te arm waren om uit eigen inkomsten te leven. Zij die weigerden werden door soldaten op de pieken van hun lanssen buiten de poorten gezet in de volle winterkoude en in een land waar een uur ver rond de stad nog nauwelijks enkele huizen stonden en de velden totaal onbebouwd lagen. Vanden Broucke noteerde met enige verontwaardiging dat miserie, koude en honger op korte tijd de uitgedrevenen de dood in joegen.

In de eerste decennia van de 17e eeuw liet een beperkt herstel zich voelen op het platteland. De akkers werden weer ingenomen, vaak door inwijkelingen, zelfs uit Frankrijk (80 te Leupegem en ook te Welden). In het Land van Aalst zou het bevolkingscijfer weer toegenomen zijn tot twee derde van het niveau van 1570. De telling van weerbare mannen in de kasselrij Oudenaarde van 1631 (tegen de vrijbuiters) liet een stijging van hun aantal met ongeveer de helft t.o.v. 1593 zien - van iets meer dan 2400 tot 3671. Dergelijke tellingen vormen evenwel uiterst vage indicatoren. Het cijfer van 3671 diende verminderd te worden met een zeshonderdtal eenheden omdat in werkelijkheid slechts een 3000 effectieven bleken aanwezig te zijn («gecompareerd»). De voorwaarden waren nochtans ruimer dan die van 1458 toen de klassen onder de twintig en boven de vijftig jaar niet opgeroepen werden (vgl. in 1593 tussen 16 en 60 jaar!).

Nochtans is de vergelijking met 1458 niet oninteressant. In de stad die toen 5737 inwoners telde, werden ondanks de nauwere criteria nauwelijks 20 weerbaren minder genoteerd. De kasselrij die in voormeld jaar van de vijftiende eeuw 18.316 inwoners herbergde, bracht toen evenwel 3318 gewapenden op. Een schatting van het bevolkingscijfer in 1631 is, in het licht van hetgeen gezegd is en van onze onkennis omtrent de gezinssamenstelling moeilijk.

De cijfers van 3671 en 3000 in 1631 laten een inwonertal van 14.000 tot 16.000 veronderstellen. Op basis van even gewaagde ramingen voor 1595 en 1600-1601 op grond van resp. het aantal weerbaren en een te controleren telling van huishoudens, gepubliceerd door J. De Brouwere, komen we tot spiltotaalcijfers van resp. 12.000 en

13.000. Een en ander komt vrij goed overeen met de door J. De Brouwer naar voor geschoven verhoudingen voor de jaren 1570 en 1631 m.b.t. het Land van Aalst. Het komt voor als was de zestiende eeuw er niet geweest en als waren de verworvenheden t.o.v. een paar eeuwen terug verloren gegaan. Op het culturele vlak was zulks misschien het duidelijkst.

Na herhaaldelijk het voorwerp geweest te zijn van snel verwaarloosde verbodsbepalingen (1559, 1566) kwam er een hard en ingrijpender edict op 15 mei 1601 dat een eind maakte aan de rederijkers- activiteiten. Waar bij de *Blijde Inkomst* van 1600 nog rederijkersesbattementen plaatsvonden, werden nu alle dicht- en toneelstukken met enig verband met godsdienstzaken verboden en iedere productie aan een burgerlijke en kerkelijke censuur onderworpen. Nochtans bleek deze expressiekunst en -vorm moeilijk te onderdrukken en meer precies in de vroegere tomeloze dorpen van het Land van Aalst nabij Oudenaarde. In de 18e eeuw zou de rederijkerskunst zich overigens opnieuw spectaculair ontwikkelen ten tijde van een nieuwe expansieperiode op het platteland.

De wereld van het volk werd voortaan nauwlettend in het oog gehouden. De Contrareformatie ging hand in hand met de centralisatie. De armenzorg werd, of juist, bleef sinds de zestiger jaren een controlemiddel op de behoeftigen, ook m.b.t. hun religie- praktijk. Het onderwijs werd door de Kerk in handen genomen of van zeer nabij gecontroleerd. Na de verovering van de stad door Parma kregen de «kettters» één jaar de tijd om zich van hun goederen te ontdoen (op een moment waarop de onroerende zo goed als niets waard waren) en te vertrekken zo ze zich niet conformeerden.

In 1585 en 1598 werd het onderwijs onder controle gesteld en de verplichte catechisatie ingevoerd. Van moederschoot (de vroedvrouwen) tot na de dood (geuzenkerkhoven) werd een nauwlettend en repressief oog gehouden op doen en laten van ieder. De carnavalpraktijken waren al in 1499 vruchteloos en door de diocesane synode van 1544 opnieuw verboden. De spectaculaire heiligschennende diefstal van cibories met geconsacreerde hosties en van kandelaars in de kerk van Pamele in 1591, de oneerbied van Frans Robbens in 1654 in dezelfde kerk en een exhibitionistische manifestatie tijdens de Kerstnachtdienst van 1617 waren niet meer dan incidentele protesten van enkelingen.

In laatstgenoemd jaar werd bisschop Boone luisterrijk ingehaald in de stad, zeventien jaar na de aartshertogen. Hun intrede was evenzeer omgeven door de imposante herstellende aanwezigheid van de twee decennia, eerder verdreven religieuzen als door die van de neringen ten aanschouwe van duizenden mensen. In 1616 openden de jezuiten met de financiële steun van het stadsbestuur hun weldra succesrijk college. In 1608 waren de capucijnen hen al voorafgegaan, gesubsidieerd uit de leprozen- en stadskassen.

Nieuwe religieuze bouwwerken werden opgetrokken, zoals het bekende bisschopskwartier van het Hospitaal, of de verhoogde spits van Sint-Walburga. Egidius en Simon De Paepe schilderden de grote thema's van de Contra-reformatie en de kerken en kapellen werden gevuld met een hemelse, verheven pracht waarvan we de neerslag nog steeds zien.

Nog enkele grote namen gaven luister aan de stad buiten de Nederlanden zoals de schilder Lieven Mehus. Gaspard Heuvick schilderde in opdracht van de magistraat de terrifiante taferelen van de «Menselijke gerechtigheid» en «het Laatste Oordeel» (1589) als een toepasselijke waarschuwing ten aanschouwe van het volk. Adriaan Brouwer daarentegen was eerder de zoon van een vergane tijd. Net als Frans Hals

emigreerde hij naar het Noorden en zelfs werd lange tijd voorgehouden dat hij in Haarlem werd geboren. Hij kwam uit het tapijtbedrijf en misschien dient men de in zijn tijd niet bijzonder gesmaakte, getormenteerde natuurschilderingen en de deprimerende wereld van in drank, tabak en gezelschap vluchtende dompelaars een afschijn te zien van meer dan vijftig jaar geschiedenis en van wrange weemoed.

Het intellectuele en culturele leven concentreerde zich nu rond de Kerk zelf zowel in onderwijs als feestelijkheden. Met de figuur van Hazart leverde de stad de Tegenhervorming een voorman; als kanselredenaar, professor en auteur van vooral een Vlaamse universele kerkgeschiedenis (vooral van het pausdom) betoonde hij zich een verdienstelijk Jezuïet.

Op het politiek-institutionele vlak zag men in 1615 de «Costuymen» van Oudenaarde gehomologeerd in hun post-reconquistaversie van pensionaris De Moor. In 1546 was aan de redactie begonnen, maar die was in 1550 geweigerd. De bestuurlijke autonomie van Pamele werd in 1593 gewoon opgeheven. De notabelen bleven voortaan bevrijd van de roerigheid van hun onderdanen.

De ontredderde tapijtnijverheid zou een (wellicht) relatieve, vernieuwde bloei in mineur beleven onder de aartshertogen, maar de overgebleven kooplieden en meesters moesten er alles voor inspannen en er was ordonnantie op ordonnantie nodig om een voortdurende uitwijking te stutten. Om de endemische werkloosheid tegen te gaan greep de magistraat ook dáár terug naar vroegere eeuwen en poogde de lakennijverheid opnieuw tot leven te Wekken. Elders hebben we aangetoond hoe deze periode eerder de inzet betekende van een lang tijdperk dan dat ze tot de zestiende eeuw behoorde.

Luc Dhondt

Zingem-Huise, 31 januari 1982.

VOETNOTEN

(1) Vermelden we in het bijzonder de tekstuutgave met commentaar van D.J. Vander Meersch, *Mémoire justificatif du magistrat d'Audenarde sur les troubles arrivés en cette ville en 1566 avec de nombreuses pièces á. l'appui*, Gent, 1842 en de bekende Audenaerdsche Mengelingen, van L. Van Lerberghe en J. Ronsse, Oudenaarde, 1845-1855, 6 delen in inzonderheid de delen III en 11. Om editorialc en financiële redenen werd het aantal voetnoten geminimaliseerd.

(2) Handschriftelijke Kroniek van B. De Ranzere, bewaard in de dekanale pastorie van de Sint-Walburgaparoche en gedeeltelijk uitgegeven door Ap. M. Desmet. Voor het verhaal: zie:???

(3) Voor het verhaal: zie A. Desmet, vijf Martelaren van Audenaerde, 1878, H. Staes, De Martetaers van Audenaerde, 1912, J. De Smet, *Getrouw verhael der Marteldood van de Heren van Audenaerde*, 1864. Ook en m.b.t. de iconografie: E. Van Ommeslaeghe, Twintig bloedige jaren uit de geschiedenis van Oudenaarde vóór en na october 1572, Oudenaarde, 1972 n.a.v. de vierhonderdste verjaardag van de inname van Oudenaarde door de Geuzen en hun vlucht, met een overzichtelijk schematisch verhaal van de gebeurtenissen op basis van meerdere eigentijdse bronnen en van Robyns «Historie».

Het verhaal van Jacob Yetzweirt, volgens A. Gerlo, *Bibliographie de l'humanisme Belge*, Brussel, 1972, p. 223, humanist en Latijns dichter, gebruikte het verslag van de bijzondere bisschoppelijke gezant Petrus Simons. De uitgave is gedateerd te Antwerpen op 7 december 1573 ten behoeve van Joannes Lapidanus (Jan Van den Steene) te Gent (55 ff. in 40). Het werd in 1881 door A. Desmet heruitgegeven.

(4) D.J. Vander Meersch, *Audenaerdsche Drukkers 1479-1830*, Oudenaarde. 1864 p. 49

**2. Twintig bloedige jaren uit de geschiedenis van Oudenaarde
vóór en na oktober 1572
door**

Dr. Jur. Flor. Van Ommeslaeghe

Op de voorpagina:

Een oude kopergravure stelt op een eerder fantasierijke wijze voor hoe de gevangenen van uit het Bourgondisch kasteel op 4 oktober 1572 in de Schelde werden geworpen.

Drukkerij Vandevelde, Oudenaarde

Met mijn zeer oprechte dank aan al diegenen die mij geholpen hebben bij het tot stand komen van dit werkje, inzonderheid mevrouw M.J. Tulleken, Stadsarchivaris.

VOORWOORD

Op 4 oktober 1972 was het vierhonderd jaar geleden dat de «Vier Heren van Oudenaarde» in de Schelde werden geworpen en verdronken. In werkelijkheid vielen die dag meer slachtoffers maar men sprak steeds van de *vier heren* omdat het ging om vier priesters van de Sinte-Walburgaparochie.

Het is een pijnlijke verjaardag uit een bloedige periode, — en onze stad heeft in de loop van haar geschiedenis nochtans heel wat vreselijke tijden meegemaakt, tijdens dewelke duizenden stad- en streekgenoten de dood vonden of hun haardstede definitief hebben verlaten en wanneer wij het omliggende daarbij nemen, dan waren er nog veel meer slachtoffers.

In het kader van deze historische verjaardag zou ik niet alleen de tragische feiten van 4 oktober willen evoceren maar het ook hebben over de voorafgaande en de onmiddellijke omstandigheden en gebeurtenissen die tot deze moordpartij hebben geleid en tenslotte ook over de verdere naweeën van deze verschrikkelijke dagen.

4 oktober 1572 is geen alleenstaand feit maar heeft een voorgeschiedenis van jaren en een even tragisch vervolg van evenveel bloedige jaren.

Ik heb mij beperkt tot een eerder schematisch behandelen der feiten; alleen september en oktober 1572 heb ik meer uitgebreid beschreven omdat die periode een hoogtepunt is geweest. Hierbij heb ik mij vooral gesteund op historische documenten en ik heb die ook zoveel mogelijk zelf aan het woord laten komen, in de overtuiging dat de lezer onze vroegere Nederlandse en Vlaamse taal met haar typische uitdrukkingen van toen even goed zal verstaan en weten te appreciëren.

Moge dit werkje bijdragen tot een betere kennis van en een juister oordeel over deze periode uit onze geschiedenis die tot op heden al te ongekend was.

Fl. Van Ommeslaeghe

OPKOMST VAN HET PROTESTANTISME

In de eerste helft van de 16e eeuw kenden wij in West-Europa en in ons land drie opeenvolgende belangrijke golven van «protestante» of hervormingsgezinde bewegingen.

— De eerste, het «lutheranisme» door Luther in 1517 in Wittenberg (Duitsland) geproclameerd, bereikte ons land langs Antwerpen. Van daaruit sijpelde deze leer, vooral met behulp van geschriften maar ook door predikingen langzaam het land in. Keizer Karel vaardigde hiertegen zijn strenge plakkatens uit; het eerste dateerde van 28 september 1520.

— De tweede beweging het «anabaptisme» gepropageerd door een collega van Luther uit Wittenberg, kannunik Karlstadt, ontstond rond 1530. Opnieuw langs Antwerpen drong deze leer, die als een bijzonder punt het doopsel van de volwassenen had, in onze Vlaamse provinciën door. Ook in Oudenaarde maakte men kennis met deze hervorming en zij vond enige aanhang bij de werkende klasse die toen in hoofdzaak in de tapijtweverij werkzaam was.

De reacties hiertegen bleven niet uit en in 1533 noteerden wij het eerste slachtoffer: *Adriaan De Man*, die wel enige aanhang moet hebben gehad want hij kreeg de bijnaam van «Het licht Gods». In toepassing van de verordeningen van Karel V werd hij ter dood veroordeeld.

— De derde golf, het «calvinisme» «zo genoemd naar zijn stichter Calvijn (Frankrijk) bereikte rond 1540 de Nederlanden. Vanuit Frankrijk kwam het naar Doornik en langs het Scheldebekken drong het door naar Oudenaarde, Gent en zo verder.

Deze derde golf had nog meer succes dan de eerste twee en uiteindelijk zagen wij dat vertegenwoordigers van alle klassen van de bevolking, zo van de werkende klasse die het grootste aantal leverde als van de adel en de burgerij die dikwijls de leiding namen, toetraden.

In Gent bvb. waren het de edelen Jan van Imbiese (of Hembyse) en Frans de la Kethulle (of Kethule) en te Oudenaarde Jacob Blommaert, Pieter Backereel, beiden tapijtwevers en meester Jan Van den Broucke, chirurgijn die een bijzondere rol speelden.

Men mag gerust zeggen dat toen de grote meerderheid van de bevolking aanhanger van de hervorming was geworden.

HET PROTESTANTISME DRINGT IN ONS GEWESTEN DOOR

Eerste Schermutselingen en eerste Slachtoffers

De opkomst van deze nieuwe leer ging geleidelijk; de reacties ertegen insgelijks.

In Oudenaarde brak de hervorming eigenlijk slechts door na 1550.

En 1539 hadden wij hier wel de opstand tegen Keizer Karel gekend maar dan ging het vooral tegen zijn fiscale maatregelen, zijn te zware belastingen die hij oplegde. [Toen ging ook het «Kellioothuisje» (belastingkantoor) in de vlammen op.] Keizer Karel zelf bemoeide zich met de bestraffing en met de strop om de hals moesten de schulden te Gent voor hem verschijnen. Sommigen kregen genade, maar anderen lieten er hun hoofd... Dit bracht er voor enige tijd de schrik in, doch op het einde van Karels leven was ook in onze streek, waar het met de (tapijt)-nijverheid minder goed ging, de nieuwe leer doorgedrongen. En de vervolgingen en de terdoodveroordelingen meteen. Volgens een authentieke akte werden te Oudenaarde volgende veroordelingen uitgesproken:

- in 1553: gezeseld 3, onthoofd 1,
- in 1554: gezeseld, 8, veroordeeld tot galeistraffen 2, opgehangen 1, verbrand 1. Deze laatste was Gheleyn De Muldere, ook genoemd 'Kain', een onderwijzer,
- in 1555: gezeseld 6, onthoofd 1,
- in 1556: gezeseld. 6, onthoofd 1, verbrand 2, nl. Lodewijk Elinck op 12 juli en Hubert Staelens op 21 juli. (cfr. Mémoire justificatif du Magistrat d'Audenarde door Dr. Van der Meersch),

In 1555 trad Keizer Karel af en verliet de Nederlanden om in Spanje zijn laatste levensjaren te slijten. Hij liet het beheer van zijn rijk over aan zijn zoon Filips II die in Spanje was opgegroeid. Onder deze zou de toestand in ons land zienderogen verslechteren. De vervolgingen en terechtstellingen vermeerderden doch zij werden niet steeds genoteerd.

Zo vinden wij dat in 1565 drie inwoners van de stad levend verbrand werden:

Adrie en Burie, schrijnwerker,

Lieven De Bleeckere, op 21 januari te Pamele terechtgesteld.

Jan Taskin, op 9 juni op de Grote Markt (over deze later meer).

Spijts de plakكاتen en ordonnanties, spijs de vervolgingen en straffen, kenden in onze streek de «Hervormers» zoals de aanhangers van de nieuwe leer ook, werden genoemd, veel succes. Dit kwam ook door het feit dat de tapijthandelaars veel in contact kwamen met buitenlanders, o.a. Duitsers en Fransen, die reeds kennis hadden gemaakt met deze nieuwe leer. Onder deze handelaars en ook onder hun wevers noteerden wij een grote aanhang.

Filips II die niets begreep van onze bevolking en die o.a. iedereen die tegen Spanje was, als ketter beschouwde verliet aldra ons land en liet het bewind ter plaatse over aan zijn zuster Margareta van Parma.

Margareta van Parma «Kind van Oudenaarde»

Keizer Karel, haar vader, was immers op 3 november 1521 naar Oudenaarde gekomen waar hij zijn intrek in het Bourgondisch kasteel had genomen, terwijl zijn leger een beleg om Doornik sloeg, dat zich op 2 december moest overgeven,

De keizer verbleef hier ongeveer zes weken en had intussen op het kasteel Johanna Vander Gheynst (of Vender Gheenst), dochter van een tapijtwever uit Nukerke, leren kennen. Zij was dienstmeisje in het kasteel van Bourgondië bij de graaf van Lalaing, stadsgouverneur.

Hun dochter werd in 1522 geboren en Keizer Karel zorgde ervoor dat zij verder een voorname opvoeding genoot. Zij huwde in Italië eerst met Alexander de Medici en na dezes dood in 1537 met Ottavio Farnese, hertog van Parma. Hun zoon Alexander zou later insgelijks een belangrijke rol in de Nederlanden spelen. Eenmaal landvoogdes geworden, deed zij in Oudenaarde, op 6 mei 1561 luisterrijk haar «Blijde Inkomst». Reeds vroeg in de morgen trokken gewapende burgers en de gilden gevolgd van de notabelen en het magistrat tot aan de grenzen van de stad om haar te verwelkomen. Aan de Bergpoort werd haar door de inwoners de erewijn aangeboden. Plechtig reed zij Oudenaarde binnen, aan haar rechterzijde kardinaal Granvelle en aan haar linkerzijde Viglius, voorzitter van de geheime raad. Na haar volgde een grote stoet edellieden van haar hof.

Al de straten der stad waren prachtig versierd, zegebogen waren opgericht en wandtapijten uitgehangen. De gilden en neringen stonden van aan de Broodstraat tot

aan het stadhuis en vandaar tot aan de Sinte-Walburgakerk in een haag, met brandende toortsen in de hand. In de kerk werd door Granvelle het *Te Deum* gezongen.

In de namiddag werd op het stadhuis, ter ere van hare majesteit en van honderd speciale genodigden een groots feestmaal gehouden en 's avonds had in de stad een algemene verlichting en feestviering plaats. 's Avonds trok de landvoogdes zich terug in het Bourgondisch kasteel en 's anderendaags bevestigde zij plechtig de voorrechten van de stad.

Margaretha was een gematigde en vredelievende vrouw, maar zij kon niet zo heel veel doen, gezien zij de uitoefening van haar macht moest overlaten aan P. Granvelle, een streng en gevreesd kardinaal.

Het «Eedverbond der Edelen»

Tegen zijn optreden kwam in Vlaanderen algauw verzet, vooral vanwege de edellieden. De Prins van Oranje, en de graven van Egmont en Hoorn vroegen aan Filips II, Granvelle terug te trekken en de vrijheid van geweten voor onze mensen toe te laten. Doch Filips II eiste, in een schrijven van 9 oktober 1565 aan Margareta van Parma gericht, een strenge toepassing van zijn verordeningen tegen de hervormers.

Hierop werd in december 1565 door Marnix van Sint Aldegonde het «Eedverbond der Edelen» gesticht en op 5 april 1566 begaven vierhonderd edelen zich naar Margareta van Parma met een smeekschrift om de Inquisitie af te schaffen. Het is alsdan dat een der Spaanse raadgevers van Margareta tot haar zei: *N'ayez pas peur, Madame, ce ne sont que des gueux (bedelaars)*. Van toen af noemden de aanhangers van de nieuwe leer zich geuzen.

Optochten al Psalmen zingend

Intussen kenden wij hier een ernstig incident. Het begon in de kerk van Pamele, toen op 30 mei 1565, tijdens de mis een jongen van 22 jaar, een zekere Jan Taskin de hostie na de consecratie uit de handen van de priester rukte en riep: *'k en kan die afgoderije niet langer lijden*. Daarop ontstond tumult in de kerk «wierd den jongen vast gevat, en in handen van Justitie geleverd, en wierd verwesen in 't jaer 1565, den 9 Junius om met een kleen vier levendig verbrandt te worden, na dat de hand, met de welke hy 't Hoogweirdig had durven aenraeken, zou afgekapd zijn.»

L. Robyn, een Rooms-Katholiek schrijver verwoordt dit aldus:

... Naer dat heel Vrankryk door de Calvinnterye in vier en vlam stont, quamen in 't jaar 1564. eenige Geufche Predikanten tuffchen Audenaerde en Doornyk, welke Steden maer feven mylen van malkanderen zyn gelegen; dit baerde een groote murkelinge in de Stad van Audenaerde, een ieder nieuwsgierig zynde om te weten, wat aldaer gepredikt was. En aengesien onder de Knechten der Tapytwevers eenige vreemde waren, die in 't nieuw Geloof opgevoed of 't felve Peer toegenegen waeren, begonnen veele hevige geschillen raekende het Geloove te hooren, een ieder redenerende naer fyn gefintheit, en de Schriftuer drayende naer fyn goetdenken.

De H. Kerk heeft eeuw uyt eeuw in geloof, dat JESUS-CHRISTUS met fyn Godheyt en Menfchheyt waerachtig en wefentlyk tegenwoordig is in het H. Sacrament des Autaers en vervolgens dat hy daer moet aenbeden worden. De Minifters wilden dit Geloove vernietigen, fy leerden, dat Jefus-Chriflus in't H. Sacrament des Autaers niet fyne Godheyt en Menfchheyt niet tegenwoordig was, en vervolgens datfe Afgoderye bedreven die God in het H. Sacrament aenbaeden. Men hoorde in hunne Predikatien doorgaens anders niet als de Catholyken voor Afgodiften uytcryten, en hunne Aenhoorders aenwakkeren om die Afgoderye uyt te roeyen.

Eenen Jongen genaemt **Jan Tiskan**, oud omtrent de twintig jaeren, die van defen nieuwe Leeringe wat gehoort hadde, had lig door eenen dwaefen drift foo verre laeten vervoeren, dat hy meynde een loffelyk en prysbaer feyt te bedryven, waer 't dat hy de H. Hoftie uyt de handen van den Priester foude rukken. En gelyk de jonkheyt door een malle onbefaeftheyt alles durft bestaen, hy gink in den morgenstond met dit goddeloos opfet na de Kerk van Onfe Lieve Vrouw te Pamele, en voegde sig nevens den Autaer, als den Priefter bezig was met Miffe te lesen: naer dat den Priefter het Brood Geconsacreert had, en de H. Hostie in de hand hield om Jefus Chriflus van het volk te laeten aanbidden, den Jongen loopt tot den Priefter, neemt de H. Hoftie uyt fyne handen, seggende: *'k en kan die Afgoderye niet langer lyden.*

Aenstonds rees er in de Kerk een groote ftooringe en verbaeftheyt op; want wie fou sig niet belgen als God mishandelt word? Hier op wierd den Jongen vast gevat en in handen van de Juftitie geleverd, en wierd verwesen in 't jaer 1565 den 9. Junius om met een kleyn vier levendig verbrand te worden, nadat de hand, met de welke hy 't Hoogweerdige had durven aenraeken, fou afgekapt zyn.

Defen fcherpe ftraffe wederhielt wel voor eenigen tyd de handen der Geusgefinde van voorders foodanige Heyligfchenderye te bedryven: Maer men kon in de menfchen niet temmen den dollen iever, die fy hadden, om de nieuwe Predikanten te fien en hunne Leeringen te aenhooren; ook hadden de Geusen alom hunne Voorloopers, die het volk aenwakkerden, en vermaanden op wat plaets en op wat tyd iemand volgens de Leere van Calvyn fou prediken; maar niet en deed het volk meer by een vergaderen, als het fingen der Pfalmen van David, die de Geusche Predikanten hadden vertaelt in Vlaemfchen Rym, om als Liedekens gefongen te worden. Eerft begon men ontrent de Stad te fingen, 't gene een menigte van Borgers uytlokte om die nieuwigheyt te aenhooren.

Daer waeren ook te koop voor een gering penningsken, Boekjens behelfende de Vlaemfche Pfalmen en de eerfte beginfelen van een Religie of Geloof, 't welke t'eenemael streelde de genegentheyt van de bedorve nature, want men maekte de menfchen wys, dat God alle hunne fonden, hoe groot die waeren, niet meer fou indagtig zyn, en vervolgens dat fe niet te vreefen hadden voor het Oordeel Gods, als fy maer fouden gelooven, dat de voldoeninge J. C. hem genadelyk was toegeëygent, en dat fe al fingende en klingende soudent naer den Hemel gaen, als fy maer vastelyk betrouwden, ja (gelyk fy feyden) wisten dat-fe fouden falig zyn.

Dit Geloove 't gene de Werken der Penitentie uytbande, en den weg tot den Hemel foo wyt en breet maekte, begon aen vele van 't gemeen volksken te behaegen, en die te vooren uyt de Stad hadden geloopt om met de andere Vlaemfche Pfalm-fangers fig te verwoegen, fiende dat-fe fterk genoeg waeren en dat niemant aen hun de hand sloeg, hebben sig verftout van binnen Pamele te vergaederen om Pfalmen te fingen. Maer qualyk hadden fy hunnen fang begost, of den Heer Gouverneur Judocus Cortewille en de Heeren van 't Magiftraat, hebben den hoop verdreven en een ieder naer huys doen gaen, en fy stelden eenige Hellebardiers op de voornaernste wyken van de Stad, om foodanige vergaederinge te beletten, ook wierd 'er geordonneert den 28. Junius 1566. dat men alle Vreemdelingen uyt de Stad fou bannen, maer 't en hielp niet; want het getal der Nieuw geloovige dagelyks meerder en meerder wordende, fy ontfagen of vreefden de Hellebardiers niet, en hielden van tyd tot tyd als 't hun beft gelegen was, 't zy by dage of by nagte hunne byeenkomften om Pfalmen te fingen, ook hieldenfe geen vaste plaetfe; nu wierd de vergadering binnen de Stad, dan buyten de Stad,

gehouden, als tot Eeke, den 14. Julius, corts daer naer tot Petegeni, Ronse, Meenen en andere plaetfen ontrent Audenaerde; alwaer altyds een menigte volks van die van Audenaerde tegenwoordig was, dan wederom in de Stad.

Aldus werd het vonnis uitgevoerd.

Deze harde straf schrok het volk voor enige tijd af, maar weldra trok het weer naar de vergaderingen door de protestanten belegd, «maar niet en ded' het volck meer by een vergaderen als het singen der Psalmen van David die de geusche Predikanten hadden vertaelt in vlaemschen Rym, om als Liedekens gesongen te worden: Eerst begon men omtrent de Stadt te zingen 't gene een menigte van Bergers uytlokte om die nieuwigheyt te aenhooren: Daer waeren ook te koope voor een gering penningsken boeckjens behelsende de vlaemsche Psalmen»... (Deze vertalingen in het Nederlands waren vooral van Jan Utenhove).

De nieuwe leer kreeg meer en meer succes en spoelde als een vloedgolf over onze streek. Uit een mededeling van de plaatselijke overheden aan L. van Egmont, de graaf van Vlaanderen, blijkt dat zij volgende ramingen over de sterkte van de hervormers maakten:

- voor de stad: 6 protestanten tegen 1 katholiek;
- voor de omliggende gemeenten: 10 protestanten tegen 1 katholiek.

Voorlopig grepen de vergaderingen nog plaats buiten de muren van de stad - Oudenaarde was een versterkte en omwalde stad en men kon die alleen binnentreden langs de poorten -, maar weldra «hebben ze zich verstout binnen Pamele te vergaderen om Psalmen te zingen.»

De gouverneur der stad Judocus Courteville (of Curteville) trad hiertegen op en deed de vergadering gewapenderhand uiteendrijven.

DE EERSTE BEELDENSTORM

Hun Predicaties worden steeds succesrijker

Hun succes groeide met de dag en zo zien wij dat op 11 januari 1566 tijdens een bijeenkomst op de Heyndriesch, *binnen de vrijhede der stad Audenaerde* (huidige Eindries) vier jonge echtparen voor de predikant in het huwelijk traden; twee waren uit Mater, een uit Leupegem en een uit Pamele. Dit laatste was het echtpaar Gilles Vergoeten - Barbara Janssens, wonende op de Smallendam. Toen deze door de Einpoort huiswaarts trokken werden zij door de wacht bespot. Er ontstond een vechtpartij waaraan steeds meer nieuwgezinden deelnamen. De «hoogbaljuw» stelde er een einde aan. Naast verscheidene lichtgekwetsten bleef een schildwacht «met een dolk doorstoken» op het slagveld achter.

Op 28 juni 1566 treft het stadsmagistraat het besluit alle vreemdelingen uit de stad te drijven, maar op diezelfde dag van Sint Pieter werd op de Kruisweg te Bevere een preek voor 7000 toehoorders gehouden!

«Den 29 juny 1566 wiert ghepredict te Bevere in den Cruuswegh, by daeghe. Den predicant was Nicasius Van der Schueren van Ghent: daer waeren wel vergaert seven duisent menschen. Omtrent drie weken daer naer wierden drie kinders gedoopt boven bosche ende de weke daer naer een bruoet ghetrou» (Kronyke van Audenaerde),

Op 21 juli, spijs dat het zondag was, wordt de »grote raad» samengeroepen wat slechts in uitzonderlijke omstandigheden gebeurde.

Deze vaardigde een besluit uit dat alle leden en burgers, alle leden van de gilden - 15

in getal - de eed van trouw aan de koning van, Spanje en aan het stadsmagistraat zouden zweren. Daarenboven zouden 50 hellebaardiers, vergezeld van twee voorname vertegenwoordigers van de burgerij, de gewone stadswacht die reeds dag en nacht in staat van alarm was, vervoegen.

De door de overheden getroffen maatregelen kwamen van pas; reeds de volgende dag, de 22e juli, rond 10 uur. 's avonds verzamelden zich 3-4000 man buiten de muren van de stad. Uiteindelijk drongen zij de stad binnen en hielden er een optocht terwijl zij Vlaamse psalmen zongen. Op bevel van de hoogbaljuw en de burgemeester werden zij uiteingedreven en verspreid. Er deden zich verder geen onlusten voor.

Robijn schrijft: "Den 21. julius 1566. de Wet oordeelende, dat foodanige vergaderingen in een Stad seer gevaerlyk waeren , deed vergaderen den Grooten Raed, en daer wierd behoren, dat men boven de Wagt die men hielt by dage en by nagte fou aennemen nog 50 of 60 Hellebardiers, die in den Oorlog geoeffent zyn , en om aen die Wagt grooter gelag te geven in het verstroyen der vergaderingen, men vond geraedfaem, dat 'er twee van de voortreffelykfte Borgers met ieder Wagt fig fouden vervoegen ook wierd 'er valt gefelt dat alle Edellieden, Borgers en Koopliden fouden doen aen den Koning en aen 't Magiftraet den Eed van Getrouwigheyt in't helpen verdryven van alle vergaderinge, die men fou willen in de Stad houden , welken Eed den felven dag gedaen wierd ook van de typen men voor verdagt hielt. Dit niet tegenstaende wierd 'sanderdags omtrent 9 of 10 uren 's avonds , ontrent het Kafteel van Pamele wederom vergaderinge gehouden, wel van dry of vier duyfent menfchen, die Pfalmen fongen , maer fy wierden door de neerftigheyt van den Heere Hoog-Bailliuw en van de Heeren 't Magiftraet, verdreven.

De Wet vreesende voor voordere verargernis, die uyt fulke vergaderinge stond te ryfen, gaf aenftonds daer van de wete foo door Brieven als mondelinge door hunnen Penfionaris aen de Gouvernante de Princeffe van Parma en aen den Graef van Egmont, ootmoedelyk verfoekende om te weten of fy kragtiger middelen fou gebruyken, als fy tot nog toe gebruykt hadden. Men gaf ook te kennen dat de neering feer begon te verflappen, waer door de armoede onder hun gemeen Volk en A.mbagtslieden feer toenam , 't gene (den nood dwingende) wel een stout beftaen fou konnen veroorfaeken."

De volgende donderdag, 25 juli, greep op de Eindries een vergadering plaats van 5-6000 personen met een honderdtal gewapende lijfwachten te paard. Het stadsmagistraat wou die verbieden maar durfden ditmaal niet optreden.

Robijn: "Den 25. julius wefende eenen Donderdag was 't volk gelopen naer Deynse alwaer des morgens een Geufche Predikatie was: naer middag quam den Predikant naer Audenaerde met heel fynen hoop, die uyt Gend, Deynfe, Ronfe, het Land van delft, voornamentlyk uyt de Voorborchten van Audenaerde by een gerot was. Men feyde dat 'er wel vyf duyfent of meer Menfchen waeren, en ontrent de honden Mannen te Peerde gewapent met stokken, fy quamen al zingende, of om de waerheyt te feggen, gelyk al huylende (want men konde onder foo een menigte, die in den Sang onervaren was, en gedurig voorts trok, geen maete of toon houden) om te Prediken op den Heyndriefch, een plaetfe die feer naer by de Stad ligt.

De Wet hier van by tyds gewaerfchouwt zynde, deed de Poorten gefloten houden en de felve met Wagt voorfien, voornamentlyk de Beverfche Poort, alwaer het volk moest door-pafferen: eenige, die te Peerde voorgelopen waeren, vraegden doorgank door de Stad, men liet hun pafferen fes of feven t'faemen, of meer tot dat-fe al fouden

gepaffeert zyn maer defe fiende dat hun Medemaeten van geen meyninge waeren van hun te volgen, wederom langs een andere Poorte uytgereden fynde, hebben sig met den hoop vervoegt, alwaer de Predikatie gedaen wierd, en om dat men de andere ophielt tot dat de write gepaffecert waeren, maekten fy voor de Stads Poorten een vreeffelyk getier, 't gene vermeerderd wierd door 't gcfchrecuw der gene die Pfalmen Tongen, n fy ontfaegen lig niet de Wet en de gtdat met het uytterite te verdreygen.

Men gaf defe moetwilligheden door Brieven te kennen aen Heer Judocus Quevyn tweeden Schepen, die alsdan naer Bruffel van de Wet gefonden was, om te verfoeken den wille van Haere Hoog, heyt de Gouvernante, wat in dit en voorgaende gevallen aen 't Magiftraet te doen Bond: maer terwylen men van 't Hof van Bruffel voorder orders afgwagtede, dede men alle Vreemdelingen uyt de Stad ruymen, want men bevond dat-fe de meefte opstokers waeren tot de voorfeyde vergaderingen ook wierd 'er den 28. July verkondigt, dat niemant naer het luyden van de avond-klok mogt op straet komen fonder licht of met wapens, op poene van gevangen genomen en naer goeddunken geftraft te worden: ook wierd 'er geboden, dat alle Herbergiers, Borgers en Ingefetenen der Stad alle avonden fouden brengen in de handen van den Heer Borgermeester den nam en toenaem der Vreemdelingen die Chunnen huyfe fout den komen Herbergen, als ook van wat plaetfe fy quamen, en wat wapens fy by sig hadden, op pene van te verbeuren voor ieder keer thien pond parafyfe.

Den 29. der felfde maend kreeg de Wet antwoord van Haere Hoogheyt: fy prees grootelyks den iever en forge, die het Magiftraet gebruykt had in het voorkomen van alle opfchuddingen en 't beletten der vergaderingen, en vermaende hun van te willen de felfde middelen (die-fe ten hoogften goedkeurde) voortaan gebruyken, tot dat-fe van alles kenniffe aen den Koning fou hebben gegeven. En wat aengaet de armoede van 't gemeen volk, fy verfogt, dat men fou trachten aen de arme eenig werk te beforgen 't zy in Stads werken, 't zy met de Kooplieden aen te wakkeren; om aen den armen werk te leveren. Hier op wierden aengenomen tot het herstellen van Stads werken de gene die geen werk hadden: en niet tegenftaende dat de Stad grootelyks met schulden belaft was, men heeft evenwel dat volk om de gemeene ruste te bewaeren, langen tyd in't werk gehouden."

Oudenaerde doet beroep op Lamoraal van Egmont

Robijn:

"Den Graef van Egmond verwittigt zynde, dat de Predikatie dagelyks vermenigvuldigden en dat den toeloop grooter en grooter wierd is den 15. Auguftus voor den eersten keer binnen Audenaerde gekomen. Hy wierd eerlyk onthaelt en de Wet vertoonde hem, hoe de wanorders dagelyks grooter wierden ter oorfaeke dat het meefte deel van de Stad de nieuwe Religie toegedaen was, en dat het gemeen gevoelen van het volk was, dat niemant hun voornemen konde beletten, waer door hun getal grootelyks toenam, en de goede Catholyken fiende foo grooten hoop wel gewapend tot de Predikatie gaen, den moed verlooren gaeven. Den Graef antwoorde, dat hy binnen Yperen een feker Ordonnantie had doen verkondigen, om foodanige misbruyken te beletten, en gaf orders om de felfde ook binnen Audenaerde te verkondigen. De voornaemfte punten van die Ordonnantie waeren de naervolgende:

1. Dat niemant uyt of in de Stad fal mogen gaen met wapens, 't en zy met eenen degen en poignaerd, dog dat dit niet en fal mogen gefchieden, als 'er vele by een vergadert zyn.

2. By gevalle eenige verboden Predikatie of vergadering ontrent de Stad gehouden wierd, dat men de Stads Poorten sou gefloten houden, opdat niemant fou konnen uyt

of in gaen Koops-gewys, maer alleenelyk d'een na d'ander, als op pene van criminelyk geftraft te worden na 't goeddenken van den Rechter.

Maer dele Ordonnantie leyden de Geufen uyt ten hunnen voordeele, al of hun georloft was tot de Predikatie te gaen en dede weynige vrugt; want de felfden dag der verkondinge van de voorfeyde Ordonnantie den Graef van Egmond aen Tafel fittende op het Stadhuys, een menigte van volk dat wederkeerde van de Predikatie en 't gene de Wagt niet wilde laeten by hoopen in komen, maekte foo groot getier en bedreef foo veel wanordens, dat de Wet gedwongen wierd van Tafel op te flaen, om aen de Poorten alles te gaen middeleren. Men gaf dit te kennen aen fyn Excellentie ; maer daer quam niet van: Ja dat meer is, den voornoemden Heer was qualyk den felfden dag vertrokken, of vele begonden met helder ftemme de Pfalmen te singen hier en daer op de ftraeten en fy toonden vele tekenen van blydfchap, als of den Graef van Egmond de Predikatie had toegelaeten, en dat hy teenemael hun toegenegen was. Men hoorde ook dagelyks verfcheyde nieuwmaeren in de Stad, voornamentlyk van de Beeldstormerye, die in d'een of d'ander Stad of Dorp was gefchiet, en men gaf te kennen dat best het felfde door heel Nederland moest gefchieden. Daer wierd ook vele gefproken (want wat kan 'er in de kleyne Stedekens verborgen blyven) van eenen Jacobus Lacopius geboortig van Audenaerde; dezen had in fyn jonkheyd het Orden der Premonstreyt aenveerd, in het welk hy fyn felven neeritig had in de Studie geoeffent. Hy had het ongeluk van in de Ketterye van Calvin te vervallen, en om fig te rechtveerdigen van fynen dobbelen afval, te weten van het Geloof en van fyn Orden, fchreef hy eenen vinnigen Boek tegen de Legende der Heyligen, *Legenda aurea*. Syn Vader een feer weerdig oud Man, die alsdan nog tot Audenaerde in't leven was, dit droef ongeval vernomen hebbende, is hem pen vinden, en heeft door fyne tegenwoordigheyt en vaderlyke vermaningen foo vele uytgewerkt, dat fyne Sone tot de Catholyke Religie is wederom gekeert, en dat hy den Boek, die hy gefchreven had, verbrand heeft, en in't jaer 1572. Na vele tormenten om het Geloof uytgeftaen te hebben, is hy in de tegenwoordigheyt van fynen Vader met achthien andere tot Gorcum Martelaer geftorven."

De aanhangers werden driester en gevaarlijker en verscheidene kwamen gewapend naar de bijeenkomsten. Dit alles bracht steeds meer incidenten mee.

Toen het stadsmagistraat de toestand niet meer meester was, verwittigde het Lamoraal van Egmont, de Graaf van Vlaanderen, die op 15 augustus 1566 voor de eerste maal naar Oudenaarde kwam. Hij was een gewetensvol en eerlijk man die zijn moeilijke taak ter harte nam. Hij was op 18 november 1522 te La Hamaide (Henegouwen) geboren en stamde uit het oude en beroemde geslacht der Egmonts. Hij huwde met Sabine van Beieren en stond bijzonder in de gunst van Keizer Karel; hij diende hem in verscheidene veldtochten. Hij begeleidde Filips II bij zijn huldigingsreis door Holland en Zeeland maar hij kreeg vooral beroemdheid toen hij als jong veldheer op 10 augustus 1557 de overwinning tegen de Fransen behaalde te St. Quentin. Zijn roem als veldheer bevestigde hij een jaar Later door de Fransen opnieuw verpletterend te verslaan te Grevelingen (13 juli 1558). In dit jaar werd ook zijn eerste zoon Philippe geboren; (in totaal had hij 11 kinderen). Voor zijn bekwaamheid en trouw werd hij stadhouder van Vlaanderen.

In die hoedanigheid viel hij wegens zijn verdraagzaamheid tegenover de nieuwgezinden bij Filips II in ongenade. Hij werd op 23 september 1567 te Gent gevangen genomen en op 5 juni 1568 te Brussel onthoofd. Zijn lijk werd naar Zottegem, waar hij zijn kasteel had, overgebracht en in de grafkelder van de familie bijgezet. In 1645 werd de kerk door de Fransen verwoest en ging de grafkelder

verloren tot deze in 1804 toevallig bij herstellingswerken weer werd ontdekt. De loden kist van Egmont en die van zijn vrouw alsmede de schrijnen van zijn kinderen Philippe en Karel bevonden er zich nog in. In 1857 werd een nieuwe grafkelder onder het linkerzijaltaar gemaakt, die ook toegankelijk zou zijn van op de markt. In 1954 werden de geraamten in sarcofagen met glazen deksel ondergebracht. De grafkelder is nog altijd te bezoeken.

* * *

Zijn tolerantie vooral tegenover Oudenaarde en speciaal zijn toestemming om hier een 'tempel' te laten bouwen, zou een der zwaarste beschuldigingen tegen hem zijn geweest die zijn terechtstelling tot gevolg hebben gehad.

Hij was ook meer soldaat dan diplomaat (in tegenstelling met Oranje), maar hij was bovenal een verdraagzaam man. Alhoewel zelf oprecht katholiek, had hij veel begrip voor sommige eisen van de protestanten die hij inwilligde waar hij het gerechtvaardigd achtte. Hij trachtte echter steeds alle geweld uit te schakelen en tot een vergelijk tussen de twee partijen te komen.

Hij liet hier een ordonnantie afkondigen waarin werd bedongen dat de nieuwgezinden niet meer gewapend in en uit de stad mochten komen «t en zy met eenen degen en poignard»; de vergaderingen zelf moesten buiten de stad en ongewapend bijgewoond worden terwijl de poorten van de stad tijdens die Vergaderingen moesten gesloten blijven.

De geuzen legden deze bepalingen uit als een overwinning omdat zij in principe het recht toegewezen kregen bijeenkomsten te houden. En terwijl graaf van Egmont met het stadsmagistraat op het stadhuis aan tafel zat, trokken zij t wederkerende van de Predicatie» naar hier om hun eisen duidelijk kenbaar te maken, met het gevolg dat heel het gezelschap in allerijl de tafel moest verlaten...

De volgende dag reeds, op 16 augustus kwam er opnieuw een grote menigte bijeen, waarvan er verscheidene gewapend waren. Van Pamele waar zij zich hadden gevormd trokken zij in stoet door de stad, langs de Markt om zich naar Sinte-Walburga te begeven waar een protestantse preek werd gehouden. Opvallend is dat zij nadien uiteen zijn gegaan zonder enige vernieling aan te brengen. Het stadsmagistraat, misschien onder de indruk van de massa, misschien uit berekening, trad niet op.

Over deze predicatie in de hoofdkerk zegt L. Robyn het volgende: »zij waren al psalmen zingende van Pamele naar Sinte-Walburga getrokken en men sag met de uytterste verslagenthey, dat vele der gesworene de markt verlieten, en vele van de wagt des Stadts Poorten, datse sig vervoegden met de Psalmsangers, onder de welke een menigte met stocken gewapent was, en aldus gingen naer de Hoof-Kercke, alwaar een geuse Predikatie gedaen wierdt, gedurende de welke alle de toegangen tot de Kercke met gewapende Mannen bewaert wierden».

Van Predicaties naar Beeldenstorm

— Een paar dagen daarop, 18 augustus, verzamelden zich meer dan 1000 man, sommige gewapend met bijlen en stokken te Petegem waar zij het klooster van de H. Clara vernielden. De kloosterlingen vluchtten, weg en zochten een onderkomen binnen de muren der stad.

Verder werden alle beelden die de oproerlingen op hun weg tegenkwamen, ten gronde geworpen en vernield.

— De volgende dag, 19 augustus, trok een andere groep naar het klooster van Maegdendale om dit te vernielen. Maar de overheid greep hier tijdig in: »dit wierdt belet door de sorge van den Hoog-Bailliu en van 't Magistraat; en men dede hun geven Broodt, Boter en bier: Want zij seyden, dat-se niet t' eten hadden».

Hiermede bedaarde de oproer.

Dit feit bewijst nochtans dat er op dat ogenblik ook armoede was en honger werd geleden, want ingevolge de troebelen der laatste maanden heerste er een grote werkloosheid, vooral onder de tapijtwevers. In augustus 1566 telde men in Oudenaarde 3000 werklozen! De leuze «Der papen bloet ende der koopman goet» was alsdan niet uit de lucht.

— De dag daarop, 20 augustus, werden in de mate van het mogelijke, de schilderijen en sieraden uit Sinte-Walburgakerk en de andere kerken in veiligheid gebracht; in Pamele verzuimde men dit te doen, wat enkele dagen later diep werd betreurd.

De zelfde dag nog werd de graaf van Egmont op de hoogte gebracht en zijn raad en hulp gevraagd. Wetende dat de oproerlingen in de meerderheid waren raadde hij hen aan te onderhandelen met de »Opper-Hoofden der nieuwe religie» en hen toelating te geven op twee of drie bepaalde plaatsen, buiten de stad bijeen te komen; van hun kant zouden deze de bevelen van het stadsmagistraat moeten opvolgen en rust en vrede in de stad laten.

Onze «Bartholomeusdag»

Alles bleek echter tevergeefs. Reeds 3 dagen later gebeurde het.

Over deze beeldstormerij heeft Pauwel van Cove, pastoor van Sinte-Walburga een eigenhandig verslag gemaakt waaruit de brutaliteit waarmede de beeldstormers te werk gingen, duidelijk blijkt.

De Beeldstormerij binnen Audenaerde volgens L. Robyn

Den 18. Augustus liep 'er een tyding door de Stad, dat 'er eenen hoop van dry of vier duyfend Mannen op den weg was naer het Klooster van Petegem, 't gene buyten de Stad ligt, om de Beelden af te werpen en te breken, gelyk een weynig te vooren gefehiet was te Wevelgem, een Parochie gelegen ontrent Kortryk. Terflond is 'er eenen hoop Jongens en Rapaille van de omliggende Plaetfen derwaerds geloopt, maer aengefien fy daer niemant vonden, hebben beginnen vele ongeregelheden uyt te rechten, foo dat de Religieufen fig niet meer in hun Klooster betrouwende in de Stad vlugteden, maer den hoop wierd gefcheyden door de forge van den Heer Bailliuw en den Lieutenant, die derwaerds gereden waeren. 's Anderdaegs hadde men volle tydinge, dat binnen Antwerpen en in verfcheyde andere Plaetfen de Beelden gebroken waeren, en daer wierd bygevoegt, dat het felfde over al moest gefchieden door laft van eenige Heeren van wie de Opleyders der Beeldstormers feyden Brieven te hebben; de gene fy ook toonden maer de welke men daer naer heeft bevonden valfch en verdigt te wefen.

Op dit gerugt deden de Dekens en Oversten der Neeringen uyt de Kerken weg nemen hun Kerk-cieraed, als Schilderyen, Beelden en alles wat tot den Autaer dient, uyt vreefe dat-fe door de Beeldstormers fouden gebroken worden. Het gemeen volk dit vernemende, is aenftonds by een vergadert, en onder fchyn van te helpen de Beelden afnemen, hebben de Beelden hier en daer afgeworpen en gefchonden. Op den felfden dag vergaderde ook eenen hoop arme Werklieden uyt de Voorgeborchten, voornamentlyk van Pamele; defe liepen naer het Klooster van Maegdendael, al of fe de Beelden daer hadden willen breken, maer dit wierd belet door de forge van den Hoog-Bailliuw en van 't Magiftraet; en men dede hun geven Brood, Boter en Bier. Want fy feydens dat-fe niet te eten hadden.

Het Magifiraet Bende dat de genegentheyt tot de Beeldstormerye en nieuwigheden in het volk dagelyks aengroeyde, dede alle Kerken sluyten en de Goddelyke Diensten

uytstellen tot naerder ordens en vragde aen den Heere Graef van Egmond, aen wie fy alles te kennen gegeven hadden, wat fy in foodanige gelegentheyt fouden aenvangen: hy antwoorde den 21. Augustus, aengefien het volk luttel geacht had fyne Ordonnantie, dat hy niet en wist wat te feggen, veel min Haere Hoogheyt, aen wie hy de Requefte van 't Magiftraet behandigt had; nogtans hy raede de Wet, om nog eenig volk op te nemen om voordere ongemakken te beletten, om de Stad aen Haere Majesteit te bewaeren en om geruftelyk de Goddelyke Dienften te konnen oeffenen.

De Wet bemerkende uyt defe Brieven dat 'er geen hulpe of byftant te verwagten stond, en datfe geenfints magtig was te wederftaen de menigte der Geusgesinde, want men rekende, datfe wel fes tegen eenen Catholyken waeren, vond geraedfaem dat men fou kiefen acht of negen Borgers, die kennis hadden met de Opperhoofden der nieuwe Religie, om met hun te beraemen, hoe men beft de Stad fou konnen in ruste bewaeren. Daer wierd in defe by-een-komste besloten:

1. Dat men de Geufe Predikatie fou houden op twee of dry verfcheyde plaetfen buyten de Stad, om alfoo te beletten, dat 'er foo veel volks niet fou verfaemen, nogte in de Stad komen en aldaer iets tegen den Catholyken Godsdienst ondernemen.

2. Dat de Predikanten en Opperhoofden der nieuwe Religie hun volk fouden vermanen tot peys en ruste, en dat-fe met 'er daed niets fouden aenvangen 't gene de gemeene vrede fou ftooren, maer datfe aen 't Magiftraet souden gehoorfaemen.

Daer wierden nog andere punckten bygevoegt feer bequaem om de Stad in ruste te bewaeren. Onder andere wierd 'er voornamentlyk beloofd van de Opperhoofden der Geusgesinde, datfe hun uysterfte beste souden doen om te beletten, dat 'er de twee naer volgende Feestdagen, te weten van Bartholomaeus en op den Sondag binnen de Stad geen Predikatie fou gefchieden. Daer wierd ook befloten, dat men de Wagt aen de Poorten fou vermeerderen en dat men niemant met wapens fou laeten binnen komen: ook dat men op verfcheyde plaetfen van de Stad eenige Borgers fou stellen om alle Predikatie en by-een-komfte te beletten: daer-en-boven daer wierd verboden den 21 . Auguftus dat men niet fou difputeren, of malkanderen iets verwyten wegens eenige ftoffe rackende de Religie.

De Heeren van 't Magiftraet deden ook over al blyken hunnen iever en forge die fe hadden om te handhaven de gemeyne ruste en vrede, en om te beletten dat de Beelden niet souden gebroken worden, lieten se fig dag en nagt vinden op die plaetfen daer men eenig gerugt hoorde, en van 'smorgens vroeg tot 's avonds laet waerenfe aen de Stads Poorten om te letten op de gene die uyt of ingingen.

Maer alles was te vergeefs: want het volk was in foodanige beroerte en foodanig genegen tot de nieuwicheden, dat men het niet koude wederhouden, en dat om dieswille het volk een diepe inbeelding had, dat een ieder hun toegedaen was en dat hun niemant konde leet doen, daeren-boven den luft om de Beelden en Autaeren te breken vermeerderde, als fy hoorden dat men de selfde binnen Anttverpen, Gend, Yperen, Doornyk en elders gebroken had, fonder dat men de Brekers gevangen of geftraft had.

Saterdag den 24. Augultus, wefende den Feestdag van S. Bartholomaeus, 's morgens tuffchen feven en acht uren, op eenen oogenblik tyds is 'er by een vergadert eenen grooten hoop volks uyt de Stad, maer meest uyt Leupegem, uyt Stads voorborchten en naest gelegene Parochien, de welke onder dekfel van hun werk en onder fchyn van iets te moeten koopen, heel vroeg fonder wapens in de Stad gekomen waeren, fonder dat men van hun eenig quaed vermoeden had: andere (gelyk men daer naer hoorde) waeren daegs te vooren in de Stad gekomen, dese (by de welke sig eenige van de Stad

vervoegt hadden) zyn met een onuytfprekelyke Rafernye en als uyt sinnige menfchen geloopt eerst naer de Kerk van Pamele, alwaer fy alle de Beelden en Autaeren hebben afgetrokken, gebroken en onteert, van daer als een snel voortdryvende vier zynfe geloopt tot alle de andere Kerken van de Stad, en al wat de Catholyke Religie menige eeuwen in eerbiedigheyt had bewaert, wierd door dees Nieuwgefinde op korten tyd gebroken of gefehonden. 't Was een geluk voor de gene die te vooren hunne Beelden en Kerk, cieraeden hadden verborgen, want al dat in hunne handen viel, wierd met bylen en hamers in stukken gekapt of gebroken: byna heel de Stad was te hoope geloopt om dit fpel te aenfchouwen.

Het Magiftraet vernemende dit stout beftaen der Geusgefinde, en ten hoogften verwondert wetende van foo een onverwagte onderneming, gebruykte alle mogelyke middelen om het volk van een te fcheyden en de Beeldformerye te beletten, fy vermaenden hun vaderlyk en brachten goede redenen te wege, om hun voornemen te veydelen, maer alles was te vergeefs; het volk fchreeuwde en tierde als uytfinnige en rafende menfchen, en feyden dat 't aldus gefchieden moest, en dat 't elders overlang gedaen was. Het Magiftraet fiende dat 'er by dit gefpuys niet te winnen was, is weg gegaen, en dede aenftonds vergaderen alle de Gefworene van de Stad met eenige andere goede Borgers om de Markt te bewaeren, en in tyde van nood het Magiftraet by te staen: daer-en-tuffehen gingen de Beeldformers dapper voort met hun boosaerdig bedryf.

Men leeft op eenen gefcheurde Rentebrief, die ligt in de Archiven der Quotidiane goederen van S. Walburgis Kerke, gefchreven met de eygen hand van de Heer en Meeftter Paulus van Coye Paftoor en Perfoon der voorfeyde Kerke, het naervolgende.

"" Defen Brief heeft dus gefcheurt geweest van de Sectariffen en Geufen in het jaer 1566. op S. Bartholomaeus dag, als fy alle die Beelden en de Reliquien, Lysten en Juweelen, als Boeken, Fiertels, (Refiquie-kaffen) Autaeren en diergelyke braken en in stukken smeten in alle Kerken, Kapellen, Kloofsters en Godshuyfen binnen der Stede van Audenaerde; in teken der waerheyt foo hebbe ik Pauwel van Coye Perfoon van de voorfeyde S. Walburge Kerke, hier op onder myn handteken gefelt"" &c.

Uyt dese aentekeninge kan men ligt achterhaelen, hoe vinnig de Nieuwgefinde in hun wanbedryf voortgingen.

BYVOEGSEL

Waer in betoont word dat het Magiftraet niet heeft konnen beletten de Beeldstormerye, nogte de Geuse Predikation.

HET fal buyten ons verhael niet zyn, is 't dat wy hier eenige redenen en omftandigheden bybrengen, uyt de welke men klaerlyk kan sien dat de Wet (Gemeentebestuur) is genoodfaekt geweest de Beeldformerye en de Predikation te lyden fonder sig met geweld daer tegen te konden stellen, 't en zy met een feer groot gevaer, van oogblykelyke vernieling of verplettering van de Stad.

1. Voor eerft men had te vooren gebroken de Beelden, niet alleen door geheel het Weftquartier, maer ook in de Steden van Yperen, Doornyk, Antwerpen, Gend en van andere plaetsen, fonder dat men vernam, dat men ievers getracht had het felve met geweld te beletten.

2. Daer liep een vafte tyding, dat de Opperhoofden en Aenleyders der Geusgesinde dat deden doen by lalst van hoogere Overigheyt, en datfe op fommige plaetsen daer over hun Brieven getoont hadden ; al-hoe-wel men daer naer bevonden heeft datfe verdigt en valfch waeren maer in 't begin fecheen die tyding geheel valt en feker, waer door

vele als verdwelmt bleven en nauwelyks konden begrypen, hoe dat foodanig vier foo haeft aengefteken was door geheel het Land in plaetfen die van malkanderen foo verre afgelegen waeren, en dat men overal op de zelfde maniere voortsgong.

3. Van den anderen kant het volk had foo een vaste inbeelding, dat men overal op de zelfde maniere moeit voortvaerën; dat niemant bequaem was hun die inbeelding uyt het hoofd te weeren; want die hun daer van wilden aftrekken hieldenfe voor hunne vyanden: daer-en-boven meyndenfe door de Beeldformerye, en 't hooren der Predikation te behaegen aen die fy meynden, feyden te wefen Voornaemste oorfaeken van dat bedryf.

4. Hier by komt, dat de Predikanten en Opperhoofden der nieuwe Religie het volk foo hadden aen hunne zyde, datfe hun leydeden door heel het Land alwaer het hun liefde', foo datfe onder schyn of van Predikatie of anderfints dikmaels vergaderden naer hun believeen een groote Menigte volks, en daerom indien het Magiftraet had geweld gebruykt om hun te beletten, het was waerfchynelyk dat de Geufen van de Stad met hunne Medemaeten en Gébuuren, te weten, van Ronfe en omliggende Dorpen, van het Land van Aelst, het uytterste fouden gewaégt hebben.

5. Immers de Geufen van de Stad hadden geen hulpe of byftand van buyten noodig, want gelyk men aen den Graef van Egmond verthoont had, fy waeren fterk fes tegen enen Cáholykén, mede rekenende die, de gene uyt de omliggende plaetfen in de Stad tot de Predikatie quamen; daerom het waer geweest een groote onversaeftheit en onbedachtheit tegen hun geweld te gebruyken.

6. En al was 't dat 'er maer Rapaille en flegt volksken was die de Beelden braeken, nogtans men bemerkte datfe onderfteunt wierden van een groot getal Borgers, die hun over al volgden, onder welcke men eenige fag met Piftolen en ander Geweer, foo dat 't klaerblykende was dat-fe de Beeldformers fouden bygeftaen hebben, waer dat men hun met geweld had aengetaft,

7. Dat meer is, her vermengden sig met het Magiftraet, en onder de goede en getrouwe Borgers, eenige die opentlyk verdagt waeren, aenhoorende en verfpiedende al wat 'er gefeyt wierd, en nogtans het Magiftraet fag klaerlyk dat 't onmogelyk was met geweld dat te beletten, fonder de Stad te stellen in openbaer gevaer van uytgeplundert te worden, ten minnen de huysen der Geefteyke en der goede Borgers: want de Beeldformers gaven met woorden en tekenen genoeg te kennen datfe daer toe maer gelegtheit fogten.

8. Daer-en-boven de Catholyken waeren in foo groote verbaeftheit en verflagentheit, door het sien van foo vele buytenfpoorse vvermdigheden, sonder te weten hoe en door wiens bevel of onderhand alles gefchiede, dat het meefte deel sig t' huys hielt fonder uyt te gaen, foo dat de Wet van hun geen hulpe konde hebben: immers 't gebeurt gemeynelyk dat eerder honderd quaede vergaderen om quaed te doen, als thien goede om dat te beletten.

9. Wederom, een groot getal der goede Borgers waeren in foo groote achterdenken door het gerugt en ongehoorde nieuwmaeren, die men van goeden t'wegen hoorde, als ook door de inbeeldinge en verfekering die men fag de Nieuwgefimde te hebben, en meest door den gedurigen voorfpoedigen voortgang van hunne ondernemingen in foo vele plaetfen en voornamentlyk in foo groote Steden, fonder te hooren dat men hun eenigfints belette de of wederftond, dat vele onder de voorfeyde goede Borgers begonden den moed verloren te geven voor eenen goeden uytval, of ten minften fy waeren foo ieverig nog foo dienftwillig niet gelyk men hun wel fou begeert hebben, waer 't dat men hun had willen gebruyken om eenig geweld te plegen tegen de Nieuwgefimde.

10. Ook was 't klaerblykelyk dat de Geusgefimde stoeften en fteunden meest op het

feyt der Geconfedereerde Edellieden: feggende, dat het volk en fy, een en 't felve eynde hadden, en men hoorde dagelyks spreken van het Bondgenoodfchap of Eedgenoodfchap der Edellieden, en van de macht en goede vrienden, die fy hadden.

11. En om dat men voor alsdan nog niet en wist wat eygentlyk was die voorfeyde Ligue of Bondgenoodfchap: het Magiftraet vond fig dikmaels in groot nadenken niet wetende hoe men de faeken fou handelen: want het stoeffen 't gerugt en nieuwmaeren, die men uytstroeyde van alle kanten, gaven genoegfaeme reden om te denken dat 'er eenig onderling verstand moest wesen.

12. Te meer, om dat men niet konde begrypen de Schriften van de voorfeyde Edellieden, die fy uytgettroeyt hadden foo te Duffel als te Bruffel, behelfende een breeder verklaring van hunne antwoorde: want waerlyk het fcheen al ofse onder hunne befcherming naemen al die naer de nieuwe Predikaatien gongen. Ook klaegdenfe feer hart om dat men eenige door het Recht geftraft had; 't gene oorfaeke en ftoffe gaf aen 't Magiftraet om niet ligtveerdig geweld te gebruyken, of door het Recht tot Bloedftorting toe iemand te straffen, fonder te vooren uytdukkelyken lalt te hebben uyt vreefe dat fy niet fouden fchynen de eerste eenige oorfaeke of gelegentheyt gegeven te hebben aen de Nieuwgefinde van fig te beklaegen, ofte om by forme van wraeke een grooter faeke te ondernemen, gelyk 't Magiftraet wel wist elders gefchiet te zyn, alwaer fy het Land in opfchuddinge hadden gebragt om kleyne oorfaeken, die hun van de Catholyke gegeven waren.

13. Daer-en-boven op den zelfden tyd en als de faeke in de flegfte gefelteniffe was, quam daer in de Stad eeneran Edelman, die wederkeerde van St. Truyen, desen verferkede en vertelde aen een ieder, dat dry of vier der voornaemfte Heeren van 't Hof fig verklaert hadden voor de Geufen, 't gene terstond door geheel de Stad uytgebeld zynde, grootelyks vermeerderde den moed der vyanden.

14. Ook had den Hoog-Bailliuw, Borgermeester en andere van de Wet hun uytterfte befte gedaen om te beletten de voorfeyde Beeldflormerye, foo met bidden, bondige redenen en anderfints; en voornamentlyk den Hoog-Bailliuw, om te beletten dat men niet fou Prediken in de Hoofdkerke, is hy tot twee of dry mael voor hun gegaen als fy al fingende den tour deden langs de Stad, trachtende door alle mogelyke middelen hun af te trekken van hun voornemen, maer fy wilden daer naer niet luyfteren.

15. Boven defe redenen moet men ook bemerken, dat de Stad gelyk omfingelt is van Vafalfchappen en Heerlykheden, die volle Jurifdictie hebben, alwaer het Magiftraet geen kenniffe mag nemen: gelyk zyn de Heeren van Beveren en voornamentlyk van Pamele, die in de Stad fyne Officiers heeft, ter oorfaeke van fyne Baronye van Pamele, die in de Stad geinklaveert is.

16. Dat meer is, de twee voornaemste Voorborchten van de Stad, die fig uytffrekken tot digt aen de Poorten, liggen in fyne Heerlykheden, alwaer het Magiftraet niets te gebieden heeft, nog geene kenniffe mag nemen. Defe Voorborchten waeren dan feer bevolkt en bewoont.

17. Ook hadde den voorfeyden Heer van Pamele vyf of zes andere Dorpen digt aen de Stad liggende, welke Inwoonders gelyk ook die van de Voorborchten en van de Heerlykheit van Pamele, foo verfort waeren tot de nieuwe Religie, dat men onder tien Ingefetenen qualyk eenen Catholyken konde vinden. Op defe plaetsen wierden de meellste buytenfpoorigheden bedreven of ten minften men begon daer altyd wat nieuws: en dat om dies-wille daer woonde een groote menigte arme Lieden, als Wollefpinders, Tapytwevsrs en andere van foodanig slag, die niet fogten als nieuwigheden, foo dat de Beeldstormerye meest door dat volksken bedreven is: ook liep niemant meer naer de Geufe Predikatien, als fy.

18. Ook konde men dat volksken niet beletten dagelyks in de Stad te komen, foo om te

koopden dat hun noodig was, als om hun werk aen de Koopliden of Meefters over te leveren.

19. Daer-en-boven den Heer van Pamele, aen wie toe quam forge te dragen en orders te stellen in fyne Heerlykheden ten tyde van die Beroerten en Nieuwigheden, hielt fig gedurig buyten de Stad, laetende de forge van het Kaffeel aen eene Vrouwe: foo dat de Wet van dien kant berooft was van byftant en raed, waer in fyne tegenwoordigheyt, foo door fyn gesag als anderfints, vele fou toegebracht hebben om te bedwingen fyne Onderfaeten; over de welke hy niet fou toegelaeten hebben dat het Magistraet eenige Jurifdictie fou gepleegt hebben.

20. En wat aengaet syne Officiers en Wethouders, daer was niet eenen aen te wyfen die eenigfints getracht heeft eenig wanbedryf te beletten of orders te stellen in de Religions-faeken, en dat ter oorfaeke dat 'er een menigte met de Nieuwgesinde van 't felve gevoelen waeren, gaende waer de Predikatie gelyk andere, ja zelfs eenige waeren van het Confitorie of Opperhoofden en van voornaemste Opleyders. Daerom, bemerkende dat 't meeste getal dergene, die tot de Predikatie gongen en die de gemelde ongeregekheden hebben bedreven, woonden op de Heerlykheden van Pamele buyten de Jurifdictie van het Magiftraet, en dat den Heere van Pamele sig in 't foeken maekte, daer-en-boven dat 'er een oogluykinge onder de Officieren was, en dat het Magiftraet de macht niet en had om op Pamele daer in te voorsen of te doen onderhouden de Ordonnantien van fyne Majefteyt of van 't Magiftraet van de Stad, foo dunkt my klaerlyk en bondiglyk betoont te wesen, dat 't in de macht van het Magiftraet niet en was de Beeldstormerye te beletten, veel min dat men niet fou Prediken in de Hoofd-kerke: want de Geusgefinde hadden de Wapens inde hand en overtreften verre de Cathelyke in de menigte, gelyk gefeyd is.

Al-hoe-wel het Magifiraet de Beeldformerye niet konde beletten, werkte evenwel foo veel uyt, dat de gene die uyt de voorgeborchten en naeste Parochien in de Stad gekomen waeren, ontrent den avond na hun wooning gingen: want men vreefde voor eenig onheyl waert fe in de Stad waeren gebleven.

Van de Geufe Predikatie gehouden in en ontrent Audenaerde.

Sondags wefende den 15. Augusti wierd het Magiftraet in den morgenstond gewaerfchouwt dat het gemeen volck der Geusgefinde begeerden, dat men in de Hoofd-Kerke fou Prediken. Om het welcke te beletten, men eerst ging by de Opperhoofden en Aenleyders der Geusgesinde, en men vertoonde hun met redenen dat foddanige Predikation geenfints moefften toegelaeten worden: daer-en-boven men gebiede van huys tot huys dat een ieder sig by fynen Hoopman fou begeeven en fonder oorlof van hem niet gaen, sou te kommen met by een vervoegde biecht, de Vergaderingen beletten: Dit eenen vond van 't Magiftraet om felvs de Nieuwgefinde te beletten tot de Kerk te gaen. De Buytenlieden hielt men uyt de Stad, met het gefloten houden der Poorten, die heel den dag niet geopent wierden, want men wist dat 'er eenen grooten hoop Boeren, voornamentlyk uyt het Land van Aelst voor de Poorten stond.

Hier tegen vonden de Geusgefinde eenen anderen middel om tot hun voornemen te komen: Te weten, daer vergaderde eenen hoop in eenen uytkant van Pamele en begonden Pfalmen te fingen, waer door van alle kanten een groote menige quam toegelopen, de welke sig voegende met de andere, vyf en vyf, in goede ordre al zingende langs de Stad gingen, men sag met de uysterfte verflagentheyt, dat vele der gefworene de Markt verlieten, en vele van de Wagt des Stads Poorten, datfe vervoegden met de Pfalmfangers, onder de welke een menigte met stokken gewapent was, en aldus gingen naer de Hoofd-Kerke, alwaer een Geufe Predikatie gedaen

wierd, gedurende de welke alle de toegangen tot de Kerke met gewapende Mannen bewaert wierden.

Het Magiftraet siende, dat fy van de Opperhoofden der Geusgefinde om den tuyn geleyd wierden, en datfe hunne beloften en befluyten niet konden of wilden uytvoeren, gaf wederom den selfden dag alles te kennen aen den Graef van Egmond, hem vertoonende hoe luttel ontsag het volk voor hem hadde: Maer hy antwoorde aen de Afgefanten, dat hy niet en wist wat doen of feggen, maer dat hy daer van fou kenniffe geven aen Haere Hoogheyd, en dat hy op het verfoeck van Magiftraet fou senden eenen der Edelieden, die in de Bondgenoodfchap was, om te handelen met de Opperhoofden der nieuwe Religie, om alles tot peys en vrede te brengen, en voornamentlyk om te doen onderhouden de befluyten en overeen-komingen, die met de Bondgenoten gemaakt waeren. Dese befluyten of overeen-komingen waeren gemaakt met d' Edele Bondgenoten den 23. Augufus, en terwyl men vernam, datfe aen den Raed van Vlaenderen overgefonden waeren, de Wet fond terstond eenen expressen naer Gend tot den Heer Greffier om te weten den inhoud der felve, en kreeg tot antwoorde, datfe in fubftantie behelsden.

1. Dat Haere Hoogheyd verklaerde met toeltemminge van Syne Kon. Majefteyt, dat men met d' Inquifitie of Geloofs-onderfoek niet fal voorts gaen.

2. Dat men sal een nieuw Placcaet uytgeven (fonder te melden, of het gemaakt is met by-eenroeping der Staeten of anderfints) waer by sal belaft worden, dat men de Edellieden fal doen geven Brieven van verfekering wegens het gepasseerde, mits datfe volgens hunne belofte sig begeven, als getrouwe Onderfaeten in den Dienst van Syne Majefleyt, en datfe beletten dat men niet en Predikt in die plaetfen, in de welke men tot nu toe niet gepredikt heeft; en alwaer men gepredikt heeft, dat men daer fal mogen Prediken fonder dat de gene die derwaerds gaen, sullen wapenen by hun hebben, en fonder dat men hun fal beletten tot de Predikatie te gaen, tot dat Syne Majesteyt anderfints fal goedvinden.

Dit was den inhoud van de over-eenkoming! Maer den Raed had geen orders om die voor 't Gemeynthe af te kondigen.

Den laesten Augustus wierd afgekondigt een Placcaet tegen de Beeldtformers en Kerkroovers, door het welke een ieder geboden wierd foodanig boos bedryf te beletten en de Officieren by te staen, op dat foodanige boosheden niet bedreven worden en de Overtreders naer verdienften soudon konnen geftraft worden.

Den 1. September 1566. quam in dese Stad Joannes van Cafenbroot van Backèzele, Raedsheer en Secretaris van den Graef van Egmond, met Brieven van den gemelde Graef, behelfende dat hy hem fond om te handelen met de voornaemste der Nieuwgefinde van de Stad, om hun te doen voegen en reguleren volgens het besluyt gemaakt door Haere Hoogheyd met de Geconfedereerde Edellieden, belaftende aen de Wet van hem allen byftant te vergunnen, om beter fynen laat uyt te werken.

Naer dat hy den voorfeyde laft getoont had, dede men beforgen al wat hy feyde hem noodig te wesen, en naer dat hy dikmaels met de Confiftorianten gefproken had, toonde hy den 4. der voorfeyde Maend aen de Wet een ontwerp van over-eenkominge, volgens het welke de voorfeyde Confiftorianten beloofden in den naem van hun Gemeynthe fig te sullen reguleren, bereyd zynde de felve te tekenen en te doen onderhouden, op pene van gehouden en gestraft te worden als Oproermaekers en Wederfpannige.

Dese over-eenkominge behelfde van punct tot punct de over-eenkoming gemaakt met de Geconfedereerde Edellieden, te weten: datfe geenlints fouden beletten den Goddelyken Dienft, maer fouden het Magiftraet bystaen in te straffen. ...

Tot zover Robijn.

Dergelijke feiten en vernielingen gebeurden niet alleen hier maar hadden bijna overal in het Vlaamse land plaats. Zo werden op een tiental dagen ongeveer honderd kerken geplunderd,

Op 30 augustus zien wij bvb. dat te Geraardsbergen, 22 personen uit of van rondom Oudenaarde, opgehangen werden omdat zij daar en in het omliggende aan plunderingen hadden deelgenomen. Onder hen bevonden zich Pieter Le fort bijgenaamd 'den Ticheldecker', Pieter en Jan Vande Wiele, Gaspard Opsomere en Jan Degens uit Oudenaarde en Pieter Vervaeck en Frans De Neve uit Leupegem.

Graaf van Egmont werd van de feiten van 24 en 25 augustus op de hoogte gebracht. Hij antwoordde dat hij de landvoogdes hiervan zou verwittigen en dat hij een speciale gezant naar Oudenaarde zou sturen om met de hervormers te onderhandelen. Deze afgezant zou niemand minder zijn dan zijn secretaris, raadsheer Johannes van Casenbroodt, heer van Backerzeele.

TOEGEVINGEN AAN DE HERVORMERS

Middelertijd was ook in het land de toestand onhoudbaar geworden en de Prins van Oranje en de graven van Egmont en Hoorn drongen bij Margareta van Parma aan om maatregelen te treffen om de gemoederen tot bedaren te brengen.

Deze bestonden vooral hierin:

1. Dat clementie (amnestie) zou verleend worden voor de gewelddaden die werden gepleegd;
2. Dat de nieuwe godsdienst zou mogen gepredikt worden op die bepaalde plaatsen waar reeds vroeger vergaderingen werden ingericht;
3. Dat deze bijeenkomsten ongewapend zouden doorgaan en dat de katholieke godsdienst met rust zou worden gelaten.

— Op 1 september kwam Johannes van Casenbroodt hier aan om te onderhandelen. Hij deed het onmogelijke om tot een vergelijk te komen maar de protestanten eisten een totale amnestie voor de voorbije gebeurtenissen; de gemeentelijke overheden waren bereid tot amnestie maar niet voor de leiders die verantwoordelijk waren voor de plundering. Verder weigerden de protestanten ook hun wapens in te leveren.

Van Casenbroodt lukte er niet in een eigenlijk akkoord te bereiken maar toch bekwam hij dat de rust in de stad weerkeerde, althans voor een zekere periode. De protestanten van hun kant kregen het recht hun godsdienst uit te oefenen.

De Hervormers krijgen «hun» Tempel

Dit bracht praktisch mede dat «het volck der nieuwe Religie» een kerk zou mogen oprichten die, na vele discussies zou komen «op een plaetse die over de Riviere ligt, genoemd het Swaentjen op de wijk Ter Bailden» (naar Edelare toe).

— Op 4 oktober 1566 werden de patenten overhandigd doch de geuzen gingen hiermede niet akkoord en eisten dat die kerk op de Eindries, waar ze reeds thuis waren, zou gebouwd worden.

«De geusen wilden volstreckelyck den Heyndriesch hebben, maer die plaetse wilde nog den Graef, nog de Wet hun niet toestaen, te meer om dat aldaer jaerlycks dry Mercten zyn, men wilde datse souden te vreden geweest hebben met de plaetse hun aangewesen door den Heer van Backerzeele: maer sy wilden die plaets niet aenveirden, en stookten het gemeen volckxken op, 't gene dagelycks ongehoorde

dreigementen ded' aen de Wet».

Zij wilden vooral de Eindries omdat alsdan hun aanhangers die van de streek van Aalst kwamen, de stad 'moesten doortrekken En dat juist wilde het stadsmagistraat om veiligheidsredenen verhinderen. Na nog veel gepalaver en nog meer dreigementen vanwege de protestanten gaven de overheden toe.

Dit succes was een nieuwe stimulans voor de geuzen en zo kon door de kroniekschrijvers genoteerd worden dat op 15 november daaropvolgend bij een predicatie op de Eindries van de gereformeerde predikant Nicasius Van der Schueren uit Gent, 7000 toehoorders waren.

De protestanten hielden zich niet aan het afgesloten akkoord en nieuwe twistpunten bleven niet uit. Het stadsmagistraat beklaagde zich hierover bij Egmont die beroep deed op de landvoogdes. Deze antwoordde dat de hervormers wel het recht hadden predicatiën te houden «onder welck woordt van Fredikation niet zyn, nog en konden begrepen worden eenige bedieninge der Religie, als Houwe lycken, Avondt-mael, Doop of andere dusdaenige diensten, maar alleenelyck verkondinge van het Woort. En aengesien de Ministers het tegendeel deden, soo gebiede-se dat de Wet zou verklaeren aen die van de nieuwe Religie, dat hun niet geoorloft is dat te doen.»

De nieuwgezinden stoorden zich daar weinig aan en bij de opening van de nieuwe kerk, hun tempel, werd op 28 december door hen voor het eerst «het nachtmaal» uitgereikt. Kroniekschrijver Joos Vanden Broecke vermeldt dat ter dezer gelegenheid meer dan 5000 man bijeengekomen waren.

De katholieken van hun kant geraakten meer en meer in onrust en zij vroegen aan de graaf versterkingen en soldaten of «waepens voor duisent Persoonen». Egmont echter was hiertegen gekant en drong aan op ontwapening van alle burgers.

— Op 5 januari kwam hij zelf opnieuw naar Oudenaarde, vergezeld van zijn secretaris, Johannes van Casenbroodt. Ditmaal was zijn houding veel strakker en vaststellend dat elk gegeven woord niet werd gehouden, drong hij zeer beslist bij de opperhoofden van het consistorie (de hervormers) aan op eerbiediging van het gegeven woord; wat zij ook beloofden.

DE INQUISITIE WORDT GEORGANISEERD

Nieuwe Maatregelen tegen het Protestantisme

Inmiddels was de algemene toestand in het land niet verbeterd; Margareta van Parma drong bij haar broeder Filips II in Spanje aan op clementiemaatregelen. Deze reageerde echter in omgekeerde zin, en eiste van de landvoogdes dat zij een leger van 10.000 man en 3.000 ruiters in Duitsland zou recrutereren.

— Op 20 januari reeds kreeg zij een nieuw bericht van Filips waarin hij mededeelt dat hij van zins was de hertog van Alva naar Vlaanderen te sturen.

— Op 25 januari schreef Margareta van Parma dit naar Oudenaarde, eraan toevoegende dat, gezien er in de stad heel wat zaken waren gebeurd die aan Zijne Majesteit zouden mishagen, het alles in het werk zou stellen om de onregelmatigheden te doen ophouden.

Daartoe meende het stadsbestuur zich niet in staat en een delegatie trok naar Ieper waar Egmont zich op dat ogenblik bevond en waar hij een akkoord tussen de twee partijen had bereikt. Onze delegatie drong bij hem zeer sterk aan om eer garnizoen en «Krijgsvolk van Haere Hoogheyte te bekomen.»

— Op 4 februari kwam hier een detachement soldaten aan onder bevel van kapitein de Carlo.

Om toch tot een akkoord te komen zond Egmont opnieuw zijn secretaris. Deze had, samen met het stadsmagistraat, menig onderhoud met de gereformeerden maar dezen weigerden ieder vergelijk en zochten allerhande uitvluchten. Egmont nam het niet meer en zond op 5 maart een speciale delegatie tot de hervormers met de opdracht het volledig consistorie voor haar te doen verschijnen. Er werd hen toen ook medegedeeld, gezien zij geen enkele verbintenis wilden aangaan noch verantwoordelijkheid nemen, dat het hen verboden was nog te vergaderen en dat alle wapens dienden ingeleverd. (Ook de katholieken moesten dit doen). Tenslotte zouden de poorten der stad bestendig gesloten blijven en iedereen die binnen wilde, zou onderzocht worden.

Een tragische Schietpartij

De geuzen stoorden zich hieraan niet en bleven gewapend naar de preken komen, maar ditmaal bleef het erbij niet want: «Den Hoogbailliu op den tweeden Sondag van Maerte hier over gewaerschouwt zynde, sondt derwaerts synen Lieutenant, om eenige der voornaemste te aensoecken, dat-se souden komen tot den Hoogbailliu om hem te spreken. Den Lieutenant ter plaetse gekomen zynde, nauwelyckx had hy syn orders kenbaer gemaect, of daer rees een groote beroerte, en wierdt omringelt van eenen grooten hoop volcks, 't welk schreeuwde, en tierde als dolle menschen, en hy kreeg een steek van eenen poignaert in den rugge, soo dat hy in gevaer was van syn leven te verliesen, maer sig kloeckelyck weirende (want hy gewapent was) ontsnapte hy het peryckel, gelyck oock den Hoogbailliu, die van eenen anderen hoop omringelt was.»

— De volgende zondag kwamen zij nog beter gewapend en nog talrijker, vooral uit de gemeenten Ename en Mater, naar de prediking. De soldaten hielden nu een jonge man aan «die een byl met twee of dry steenen tusschen syn kleederen verborgen had: men wilde hem senden tot den Hoogbailliu die aen de poorte was, hy ontsnapte hunne handen, en drong sig in den hoop, die daer vergaedert was: eenen Soldaet liep hem naer, maer den hoop begon dapper met steenen te werpen, waer door hy in 't hoofd swaerlyck gequetst zynde half doodt ter aerde viel, heel het aensigt bebloedt zynde; de andere Soldaeten hier door geterget zynde, schoten 15. of 16. scheuten in den hoop,

waer door vyf ter plaetse dood bleven en thien of twaelf gequetst wierden; maar alles wierdt beslist door de komste van den Capiteyn Carlo

Hun Tempel wordt afgebroken

Graaf van Egmont hiervan op de hoogte gebracht trok zijn toegestane ordonnantie in, verbood iedere bijeenkomst en op 15 april 1567 ontvingen de wethouders hier het bericht van Egmont: «gebiedende dat men de Kerck zou afbreken ten voordeeligste dan mogelijk was».

P. Ludovicus Robyn in zijn «Historie van de Oorsprong, Voortgang en Ondergang der Ketteryen binnen en omtrent Oudenaerde» (1753), vermeldde hieromtrent het volgende:

«Dese afbrekinge geschiede seer sagtjens sonder dat'er iets geschonden of gebrocken wierdt en duerde tot den 17 april. De Materialen niet konnende gebruyckt worden tot eenen Godtvrugtigen Bauw wierden-se aen de meest-biedende verkogt, en men deylde-uyt aenden Aermen 25. pandt groote en den overschot die seer gering was, wierdt aen de Soldaeten gegeven.»

Bericht over Alva's Komst, Sein tot Uittocht

Het bericht dat de hertog van Alva naar ons land zou komen had een ware paniek veroorzaakt. Wie kon, vertrok uit het land. ***Zo hebben meer dan 100.000 inwoners — dikwijls de meest welstellende en bekwaamste — het land verlaten.***

Ook in Oudenaarde lieten de gevolgen niet op zich wachten; de meeste kopstukken en aanhangers van de nieuwe leer vluchtten naar Antwerpen, Friesland of Engeland.

Die niet vluchtte werd aangehouden; zo werd op 27 april Pieter Backereel, een gekend en voornaam tapijtwever aangehouden, naast nog 12 anderen Over deze repressie schrijft Robijn het volgende:

«Men begon oock by den kop te vatten die de meeste Roervincken, en Opstokers hadden geweest. Onder de gene die opgehaelt wierden was een seer ryck Koopman genaemt Pieter Backeriel, met twelf andere, wiens Naemen my onbekent zyn. Dese wierden pligtig gevonden, dat-se van de voornaemste Belhamels, en aenmoedigers tot de Ketterye hadden geweest, en dat-se (niet tegenstaende het streng verbodt des Conincks) de Predikanten in hunne huysen hadden geherbergt, en aldaer hadden laeten prediken, en andere bedieningen. plegen: oversulcks wierden-se alle derthien veroordeelt tot de galge den 18 junius 1567 andere die kleendere misdaden bedreven hadden, wierden uyt de Stadt gebannen, onder dese was eenen Jacobus Blommaert... «

DE INQUISITIE SLAAT TOE

Pieter Backereel en zijn Gezellen

Over Backereel vinden wij in «Het Oudenaardsche door de eeuwen heen» van Hector Vandevelde, het volgende:

Pieter Backereel die in het Bourgondisch kasteel opgesloten was, werd naar het stadhuis overgebracht om ondervraagd en gepijnigd te worden. Na deze pijniging sloot men hem op in een kamer van waaruit hij door het venster sprong en zwaar gekwetst voor de poort van de Caele bleef liggen. De volgende dag heeft men hem in een trog naar de markt gevoerd om toch opgehangen te worden.

Zijn twaalf gezellen waren de volgende:

— JAN BAERT van Leupeghem, onthoofd als eenen van de bijzonderste der kerkbrekers, den vyfden september.

- CHRISTOFFEL, GAUDEMIJN, opgehangen den zelvendito voor kerkbrekerij.
- JAN DE LEU, onthoofd als eenen der bezonderste van de sectarissen, den 8sten oktober.
- JAN ELIAS, onthoofd als eenen van de gecommiteerde der nieuwe religie, ten zelven dage.
- MACHIEL VANDE VELDE, idem.
- JOOS VAN BUSECOM, gezegd Crussemunte, opgehangen als aenleyder der Beeldstormers, idem.
- JAN LIEBAERT, idem.
- Meester JAN VAN DEN BROUCKE, chirurgijn, idem.
- MANAUT LEFEBURE, knegt van den heer Baron van Pamele, onthoofd voor ketterij en aenleyder der beeldstormers, den 17den oktober.
- FRANS VAN REKENDAELE, onthoofd als eenen van de gecommiteerde der nieuwe religie, ten zelven daege.
- PIETER DRIESEYNS, idem,
- WILLEM VAN SPIERE, opgehangen als kerkbreker den 21sten november, (Kronyke van Audenaerde).

En nog een ongelooflijk lange lijst

Maar hiermede sluit de bloedige reeks niet af

Aan de hand van allerhande documenten konden wij nog heel wat namen van slachtoffers uit de jaren 1567-70 terug vinden. Wij laten die hierna volgen ten titel van documentatie, (misschien is er een of ander voorvader tussen), en ook in de overtuiging dat een eenvoudige Lijst van namen en feiten indrukwekkender kan zijn dan de meest omstandige beschrijving.

In het jaar 1567

- ANTONE DE SMET van Leupeghem, opgehangen den 27sten april 1567 als aenleyder der beeldstormers.
- SIMON JANSSENS, van Eenaeme, opgehangen den eersten mey voor kerkbrekerij.
- PAUWEL VAN ALDERWEERELD, gegeesselt en gebannen voor vijftigh jaeren, den zelven- dito voor kerkegoed te verbergen in de beeldstormerij.
- ELOY DE WAGENEERE, opgehangen den 13 juny voor kerkbrekerij.
- HANS VOET en SIMON DE CORTE, beyde verwezen om gegeesselt te worden en gebannen, den 15en july voor ketterij.
- PIETER AELSHAERT, opgehangen voor kerkbrekerij, den 10en augusty 1567.
- IVO VAN DURVAN, gegeesselt tot den bloede en gebannen voor vijftigh jaeren den zelven- dito voor kerkbrekerij.
- JAN MAHIEU, opgehangen als koster der gereformeerde kerk, den 31sten dito.
- ALBERT GUYSSENS, gegeesselt en gebannen voor met steenen te smijten naer de soldaeten op den Eundries, den zelven dito.
- JAN VAN CAUWENBERG van Maeter, insgelijks gegeesselt en gebannen ten zelven daege,

In het jaar 1568

- PIETER WILLEMIJNS, metser van style, onthoofd den 19en maerte.
- GUILLAUME VANDEN HEULEN, gaerentwijnder, insgelijks onthoofd als beeldstormer.
- PIETER VERHOOST van Leupeghem, opgehangen ten zelven daege.
- JACOBUS VERPOORT van Ronsse, opgehangen den zelven dito.
- JOORIS VAN OPSTALLE, inwoonder van den Eyndries, opgehangen den zelven dito.
- KAREL DE SMET van Leupeghem, opgehangen tot Eenaeme voor de beelden gebrockenste hebben, den 11den april 1568.
- PIETER VAN DEN DORPE, insgelijks gegeesselt en voor thien jaeren gebannen den zelven dito, kerkbreker.
- PIETER VERGAUWEN, opgehangen, kerkbreker.
- DANEEL OPSOMERE, insgelijks opgehangen, dese waeren beyde van Ronsse, verwezen den 15en mey 1568.
- FRANCIS VANDE PUTTE, laekensnijder, opgehangen den 31sten meye voor de logeren den predicant Joos de Paepe.
- PIETER 'T KINT van Caprijcke, gewoeld aen eene staeke en daernaer verbrand in de galgstraete als boschgeus, den tweeden juny 1568.
- ANTONE DE MEY van Maerke, gewoeld aen eene staeke en daernaer verbrand, in de galgstraete als boschgeus den zelven dito.
- PIETER BAUWENS van Edelaere, gegeesselt en gebannen voor thien jaeren, den 27sten dito.
- JAN VERSPOELEN van Edelaere, gegeesselt en gebannen den zelven dito.
- ZACHARIAS DAVERMAETE, bij genaemd Krompierken, insgelijks gegeesselt en gebannen den zelven dito, alle drij voor kerkbrekerij.
- JAN DUFOUR voor te doen amende honorable met eene keersse van ses pond in de kerke van Sinte-Walburga.
- PIETER LE FORT, insgelijks.
- JACQUES VANDE VIJVERE, insgelijks.
- JAQUELINE VANDEN DAELE, insgelijks.
- JAN TIJDGAT, insgelijks, hunne misdaden bestonden van bijgewoond te hebben de kettische predikation, hun vonnis wierd uytgevoerd den eerste july.
- PIETER DE TAVERNIER, van Peteghem, opgehangen voor in de rijke abdye der voornoemde prochie de beelden te helpen breken; geexecuteert den 14en augusty.
- JOORIS BUTECOM, onthoofd voor in de kerken te helpen breken, den 6den oktober 1568.
- ALBERT MORNIE van Maeter, opgehangen voor de kerken t' helpen breken, geexecuteert den 27sten dito.
- SIMON DE LANGE, van Bever, voor thien jaeren gebannen voor zijn kind te hebben laeten doopen in de gereformeerde kerk, den 10en november.
- PIETER VANDER GAUWEN, van Peteghem, gebannen voor de zelve misdaad, den zelven dito.

In het jaar 1569

- OLIVIER VANDER STEENE, van Leupeghem, onthoofd voor kerkbrekerij, den 5den april voor paeschen.
- ARENT FIERENS van Leupeghem, onthoofd voor kerkbrekerij den zelven dito.
- PIETER REVIJNS van Deynse, onthoofd den 29sten augusty.

- ARENT PENNING van Segelsem, onthoofd den zelve dito, beyde boschgeuzen,
- JAN DE POTTER gebannen voor twaelf jaeren voor aen het heylig sacrament geene eere te bewyzen in de processie.
- PHILIPPE NETEKEET, insgelijks.
- PAUWEL SCHAEPCOOMAN, insgelijks.
- SIMON DE PESTERE, insgelijks.
- JAN DE PESTERE, insgelijks.
- MARTEN VAN QUIKELBERGE van Antwerpen, onthoofd vor den pastor Jacobus van Anvaing zwaerlyck te quetsen, geexecuteert den 20sten november 1569.
- PIETER ROMBAUT van Aelst, onthoofd voor de zelve daedzaeke, beide boschgeuzen.

In het jaar 1570

- MICHIEL OPDAEN van Sotteghem, verwezen om gewoeld te worden aen eenen staek en daer naer verbrand, geexecuteert den derden february 1570, voor paeschen,
- WILLEM DE KETELAERE van Sotteghem, verwezen tot de zelve straf den zelve dito, beyde erdoopers,
- KAREL SPELEERS van Audenaerde, opgehangen als Boschgeus den 17en april 1570 nae paeschen,
- Den thienden december wierd JOOS VERPOEST eenen hartnekkigen voorstander der nieuwe religie, dog zeer eerlijken borger, opgehangen, dezen was binnen Audenaerde gebragt door den bailliu der stad Loven, alweer hij omtrent de dry jaeren gewoond hadde, alsdan maer erkend zijnde geworden; hy was beschuldigt bailliu Cortewille gedreygd te hebben in het jaer 1566 als dezen visite maekte te zijnen huize, naar Joos de Paepe, predikant, waer van hier vooren dikwils gesproken es, hij stierf in zijne dolingen en wierd begraeven in de galgstraete.

Afvallige en bekeerde Jacobus Lacops

Een die eerst wel aan de brandstapel (van de katholieken) ontsnapte om tenslotte toch aan de galg (van de protestanten) te sterven (in 1572 te Gorkum - Nederland) was Jacobus Lacops.

Geboren te Oudenaarde was hij reeds vroeg tot de «Orde der Premonstreyt» toegetreden. «Maer hy had het ongheluck van in de ketterye van Calvin te vervallen, en om sig te rechtveirdigen van synen dobbelen afval, te weten: van het Geloof, en van syn Orden, schreef hy eenen vinnigen Boek tegen de Legende der Heyligen. Syn Vader een seer weirdig out Man, die alsdan nog tot Audenaerde in 't leven was, dit droef ongeval vernomen hebbende, is hem gaen vinden, en heeft door syne tegenwoordigheyt en vaderlycke vermaningen zoo vele uytgewerkt dat synen Sone tot de Katholycke Religie is wederom gekeert, en dat hy den Boek die hy geschreven had, verbrand heeft en in 't jaer 1572, na vele tormenten om het Geloof uytgestaen te hebben, is hy in de tegenwoordigheyt van synen Vader met 18 Andere tot Gorkum Martelaer gestorven.. (L. Robyn).

Later werd hij, samen met zijn gezellen heilig verklaard.

* * *

Het is begrijpelijk dat door het uitschakelen van heel wat tapijtwevers het werk stil

viel en de armoede verhoogde. De gewone volgelingen zochten een schuiloord in de bossen van de streek van waaruit zij bijna noodgedwongen op plundertocht trokken. Zij werden de «Bosgeuzen» genoemd.

Alva doet zijn Intrede in het Land

— Op 22 augustus 1567 deed Alva aan het hoofd van 24.000 Spaanse soldaten en huurlingen zijn intrede te Brussel.

Al onmiddellijk zou de Inquisitie in volle hevigheid woeden. Hij richtte de «Raad vant Beroerte op die door onze bevolking «Bloedraad» werd genoemd,

Een der meest gevreesde inquisiteurs van het Land was *Pieter Titelman (of Titelmanus), deken van Ronse*. «Hij was door de koning met de Inquisitie belast en oefende naarstig zijn ambt uit. Hij beschikte over een uitgebreide macht en liet de ketters ter dood brengen met het vuur, de strop, het zwaard en het water; tevens liet hij er verbannen, gevangen zetten, boete betalen, goederen in beslag nemen e.a.» (M. van Vaernewijck.)

Margareta van Parma verliet ontmoedigd, na 8 jaar de Nederlanden bestuurd te hebben, het land. Zij stierf in Ortona op 18 januari 1586.

— De graven van Egmont en Hoorn werden door Alva uitgenodigd, doch hij liet ze hierbij aanhouden en daarna ter dood veroordelen! Zij werden te Brussel, na acht maand gevangenis en ondervragingen, onthoofd op 5 juni 1568. De prins van Oranje ontsnapte aan Alva's bloedige greep.

— Op 5 of 6 juni te Vilvoorde werd insgelijks J. van Casenbroodt, die gedurende zijn negen maandenlange opsluiting vele folteringen onderging, terechtgesteld, alsook Ant. Straelen, burgemeester van Antwerpen.

Alva liet ook aan iedere stad een vragenlijst worden met betrekking tot de beeldstormerij en zo diende geantwoord te worden op het volgende:

1. Waarom ze de ketterij hadden laten verkondigen?
2. Waarom ze zich tegen de beeldenstorm niet hadden verzet?
3. Waarom de oprichting van een protestantse tempel toegelaten werd?
4. Welke straffen de beeldenstormers en opstokers hadden opgelopen?

Ons stadsbestuur beantwoordde zo diplomatisch mogelijk de gestelde vragen en ontving de afgezanten van de hertog, Jacobus Martens, voorzitter van de Raad van Vlaanderen en Jan van der Burcht raadsman die een onderzoek ter plaatse zouden instellen. De plaatsen waar wanordelijkheden luidden plaatsgehad, werden bezocht en er werd telkens een grote hoeveelheid wijn aangeboden... 's Anderendaags hielden zij nog een plechtig banket.

— Op 19 oktober werd hier «met groote devotie een generale Processie tot danckbaerheyt dat de Stadt en 't Landt van de Ketterye verlost was», gehouden. Dit laatste was echter een bittere illusie.

INNAME VAN DE STAD DOOR DE GEUZEN

Prins van Oranje organiseert het Verzet

Want de strijd ging verder. Enerzijds door de bosgeuzen die vanuit hun schuiloorde strooptochten inrichtten en anderzijds ingevolge de Inquisitie van de Spanjaards en hun aanhangers.

Zo werd op 24 april 1568 de kerk van Heurne door de bosgeuzen afgebroken en 4 dagen later werd deze van Zulzeke in brand gestoken.

De Inquisitie van haar kant werd nog onmenselijker, voor een kleinigheid werd men omgebracht.

Met honderden, neen, met duizenden werden de geuzen in het land terechtgesteld. «Mensen werden aan galgen en bomen opgeknoopt, zodat zij op sommige plaatsen rug aan rug hingen, wat erbarmelijk om aan te zien was. Allen die met de geuzen oproer gemaakt hadden, werden zonder genade om het leven gebracht. Er hielp bidden noch smeken» (Uit het dagboek van Marcus van Vaernewijck.)

Het ging zo ver dat op 27 januari 1569 een verordening verscheen *waarbij het op doodstraf verboden is aan vrouwen hun man en aan de kinderen hun vader te volgen.*

Op alle mogelijke manieren maar op de meest wreedaardige eerst werden de verdachten omgebracht.

Men schat dat door Alva en zijn huurlingen achttienduizend mensen werden terechtgesteld.

Het was ook zo, dat toen geen vrouw noch jong meisje nog een ogenblik veilig was. Er werd ook wel eens een Spaanse schuldige opgeknoopt, maar dit gebeurde alleen maar om de algemene verwijten te ontzenuwen en de schijn te redden.

Tegen dit alles organiseerde Willem van Oranje (of Willem van Nassau of Willem de Zwijger) het verzet.

* * *

Willem I, graaf van Nassau en Prins van Oranje werd op 24 april 1533 te Dillenburg (Dl.) geboren. Hij kwam spoedig in de omgeving van Karel V die hem, om zijn vlugge geest, verschillende belangrijke opdrachten toevertrouwde. Hij werd weldra zijn vertrouwensman en in 1555 kreeg hij het opperbevel der troepen in de Franse oorlog. Bij de troonsafstand van Keizer Karel in het zelfde jaar te Brussel stond Oranje naast hem en steunde de keizer, als teken van zijn groot vertrouwen, op Willem van Oranje. Onder Filips II werd hij Ridder van het Gulden Vlies en lid van de Raad van State; en toen Margareta van Parma hier landvoogdes werd, kreeg hij *het stadhouderschap over Bourgondië, Holland, Zeeland en Utrecht.* Zijn invloed en macht waren dus belangrijk.

Nationaalgezind en zelfstandig kwam hij al spoedig in botsing met de uitgesproken anti-nationale houding van Filips II en van dezes geheimschrijver te Brussel P. Granvelle. Met de edelen voerde hij de strijd tegen de gewetensonderdrukking en voor meer vrijheid in het algemeen. In 1567 had hij zich voor de overmacht van Alva teruggetrokken op Breda en vandaar ging hij naar zijn graafschap Nassau in Duitsland.

Met behulp van protestantse prinses uit Duitsland en met de steun van de Franse Hugenoten en van Elisabeth van Engeland hernam hij de ongelijke strijd; «want op dat ogenblik was Spanje op het hoogtepunt van zijn macht, zowel wat betreft rijkdom als

manschappen en geen enkel andere dan Willem van Oranje zou tegen deze heerschappij de strijd aangedurfd hebben». In deze strijd toonde Willem de Zwijger zijn vele talenten van organisator en veldheer en zijn spreekwoordelijke gaven van verbeteren volharding welke zich door geen enkel tegenslag liet ontmoedigen» (Janssens).

In het begin werd hij in Frankrijk verslagen doch hij probeerde het langs de zee en zou er op 1 april 1572 in lukken Den Briel in te nemen; alzo maakte hij de monding der stromen onveilig. Deze geuzen werden dan de «Watergeuzen» genoemd; tegen hen kon Alva met weinig succes optreden. In de daaropvolgende drie maanden had De Zwijger zeventig steden van de Nederlanden ingenomen,

Wanneer hij erin slaagde ook Bergen (Henegouwen) te veroveren, liet Alva dit belegeren door zijn troepen. Oranje liet om dit beleg te doen ophouden, door afzonderlijke officieren aanvallen uitvoeren op Vlaamse steden die in het bezit waren van de Spanjaarden.

Zo gebeurde ook met Oudenaarde dat door kapitein Blommaert per verrassing op 7 september 1572 werd ingenomen.

Wie was Kapitein Jacobus Blommaert?

Hij was een belangrijk medewerker van de Prins van Oranje. Hij werd alhier geboren in 1534 als zoon van Adriaan Blommaert en Clara Dierens en was een voornaam tapijtfabrikant en gekend figuur in de streek. Hij was gehuwd met Agnes Van den Broucke, de zuster van Meester Jan Van den Broucke, chirurgijn, die in 1567 op de Markt werd opgehangen. Zij hadden een zoontje Pauwel, geboren op 20 juli 1564 en die in 1611 eerste griffier van de Staten van Zeeland zou worden.

Blommaert was in 1560 en in 1565 gezworene (wethouder) van Pamele geweest. Hij had ook nog twee broeders in Oudenaarde, Jan en Absalon die beiden insgelijks werden verbannen en hun goederen verbeurd verklaard.

In 1567 werd hij wegens zijn nieuwgezindheid voor 50 jaren uit Oudenaarde verbannen en vervoegde alsdan de aanhangers van Oranje, door wie hij om zijn verdiensten tot kapitein was benoemd. Hij had o.a. op 6 april 1572 op derde Paasdag de stad Vlissingen ingenomen.

In de «Historie der Nieder Landscher en de haerder Na-buren oorlogen ende Geschiedenissen» van Em. Van Meteren (1635, 's Graven-Haeghe) zegt men over hem het volgende: «Desen Blommaert hadde te voor de Frince van Orangiën lange gedient op den Dijck van Oosterweele gestrede ende diversche tochten met hem ghedaen op eygen Borse en hem daer nae tot Franckendael onthouden ende capiteyn ghemaect zijnde heeft hem nae de Revolte tot Vlissingen begeve >

Het was een bekwaam, moedig en berekend man, die meermaals de situatie ten zijnen voordele wist te keren... tot de fatale dag kwam.

Wederzijdse Voorbereidingen

Van de streek zijnde, kende hij hier de toestand zeer goed. In augustus 1572 kwam hij in het geheim naar hier en verzamelde rondom zich de aanhangers van de nieuwe godsdienst, de geuzen die in de bossen verscholen zaten.

— Op 18 augustus had hij reeds 400 man rondom zich te Etikhove weten te verenigen, die hij de eed van trouw aan Oranje deed zweren.

«Hy es nedergheslegghen bedectelick omtrent Audenaerde, in de bosschen ende in sommige huusen hem bekent, persuaderende ende daer thoe bringhende veel diversche persoonen van Nukercke, Quaermont, Ronsse, Eetichove, Luepeghem ende daer ontrent, die tsamen den XVIII van oucxte, al up steelte in der middernacht

vergaerden in Eetichove, doende hem aldaer eedt als capiteyn uutten name vanden Prince van Oraignen... (J. Van der Roost, Handschrift 1572).

In de stad zelf was men wel enigszins ongerust, want het gerucht liep dat de geuzen een aanval op de stad zouden uitvoeren; daarop had men een sterke wacht uitgezonden. «Sy sonden van tydt tot tydt eenige verspieders uyt om te letten of'er ergens een versameling geschiede, of eenig Volck de Stadt naederde, maer men wierdt niet gewaer. De Borgerlycke wagh van de Stadt liet geen Vreemdelingen in Stadt komen, voor al-eer sy de selfde wel ondervraegt hadden: daer-en-boven men hielt alle nachten een stercke Waght van Borgers... «

Onverwachte Aanval op de Stad

De nacht van 6 september hadden zelfs 300 mannen heel de nacht speciaal gewaakt en uitgezonden spionnen hadden niets verdacht ontdekt. En toch, de zondagmorgen 7 september tussen 8 en 9 uur gebeurde het. Die dag was het feest van de kerkwijding van Pamele. Er was geen enkel onraad te bespeuren en er hing een mist over de stad. Rond dit tijdstip boden zich drie kooplieden aan de Baarpoort aan: «den 7 september 1572 's morgens na 8 uren quamen drij Manne met corte Roers onder haer Mantels aen de Baer-poorte om in te tomen en terwille sy opgeschreve werden (also doen het gebruyc was) schoot een van haer een Roer los waerover uyt een Schuere daer by en uyt andere plaetsen etlyck krijgsvolck uyt sprong die de Poorte innamen, een Soldaat dootsmijtende, den Schrijver quetsende en de Heer Schepen van de Stat Jacob Staliner bysitter wert door zijne arm geschoten...» (Em. Van Meteren).

Onder het roepen van «Oranje, Oranje» werd de stadspoort ingenomen en zij rukten op «dry of vier Soldaten dootsmytende» naar de Markt.

Sommige aanhangers in de stad zelf, zoals een zekere Artus van Hartbosch uit Leupegetn en Joris Vermeulen, waard van «De Olifant», Ghuys, Toilge, Bailleul en Datrimouille hielpen daaraan mede.

Over Jacobus Stalins, een schepen van de stad die zich nog wou verzetten, lezen wij bij Robyn de volgende typische anekdote... »Jacobus Stalens wierdt met nog eenen Borger in aynen aerm geschoten, soo dat hy synen aerm, die door de breuke ontbruyckbaer bleef, altydts in een swagtel, of draef-floers heeft moeten ophouden tot een openbaer blykteecken van zyne getrouwigheid.«

En over de burgemeester zegt hij het volgende:

Den Borge meester, die den heelen nacht gewaect had, en ontrent den morgenstont sig wat tot de ruste had begeven, dese droeve tydinge gehoort hebbende, wilde uyt zyn huys gaen om van alles, 't welck in de Stadt omging, kennis te nemen: maer wierdt met slagen en stooten, en seer gequetst in zyn huys te rug gedreven.

Oudenaarde in hun Handen

Eenmaal de Baanpoort in handen liepen zij naar de vier andere poorten die zij insgelijks innamen. Het grootste deel van de aanvallers trok echter naar de Markt en naar het »Voogdenhuis« (het huidige huis A. Van Nieuwenhuyse) waar de stadswacht geïnstalleerd was. Deze soldaten vluchtten of gaven zich over; sommigen zelfs vervoegden de geuzen. Toen zagen sommige aanvallers in het kerkhof van Sinte-Walburga dat tot op de Grote Markt kwam, twee priesters, nl. Jacobus Van Anvaing en Willem 't Santele, kapelaan van Sinte-Walburga; zij vlogen erop af en «zy wierden tusschen vele lasters en vervloeckingen gestooten, geslagen, en gequetst. Schoon spreken en hielp-er niet, want hoe beleefder en sagtmoediger de Heeren spraecken, hoe meer die booswigten raesden, vloecten, sloegen en de Priesters met de voeten tredenden, gedurig roepende slaet doot, slaet doot!«

Andere aanvallers drongen het stadhuis binnen, namen de Oudenaardse vlag en plantten hem als teken van hun overwinning op de Grote Markt.

Na de inname werden onmiddellijk alle poorten gesloten en de burgers kregen verbod op straat te komen. Het eerste wat de aanvallers nu deden — en dit schijnt ook wel een der voornaamste redenen van de aanval op de stad te zijn geweest — was het verlossen uit de gevangenis van Noë de Caron, heer van Schoonewalle. Deze was een vriend van Oranje en was hier terdoodveroordeeld opgesloten.

*«Soo hoest als sy nu in de stadt waeren vry en onbelaen
Sy syn gheghaen naer de vanghenisse vander stadt,
Alwaer Mynheere Van Schoonewalle lagh ghevaen
Om den welcken dat meest de enterprise was ghedaen
En hebben hem losghelaten met al dat ter selver plecken sat.»*
(J.D.. Waelckens).

Het Kasteel van Bourgondië en het Kasteel van Pamele worden ingenomen

Alhoewel hij de stad had ingenomen voelde Blommaert zich nog niet veilig, gezien het kasteel van Bourgondië, en het kasteel van Pamele nog niet in zijn macht waren. Daarom deed hij een aanval tegen het kasteel van Bourgondië, het belangrijkste, (enkele jaren geleden volledig afgebroken) en dat verdedigd werd door de Gouverneur en Hoog-Baljuw der stad en geheimschrijver van de Staatsraad, JUDOCUS VAN COURTEVILLE. Even vóór de aanval heeft deze nog de schatten van het kasteel in veiligheid kunnen brengen: «den heer judocus Curtewille, eer de vyanden in het kasteel waeren, heeft veel gouds in eenen voorschoot of doek doen winden en in de schelde werpen, het welk naer het vertrek der rebellen uyt de stad gevist wierd en tot betaelinge der soldaeten gebruyck is.» (B. De Rantere).

Tevergeefs trachtte Blommaert de verdediger te overhalen zich over te geven en de eed van trouw aan Oranje te zweren. Gezien hij dit halsstarrig weigerde, werd hij bij het daaropvolgend gevecht door een kogel in de borst gedood en zijn lijk werd naakt in de Schelde geworpen.

Desiderius Waelkens, in die tijd pastoor van Edelare en die in dichtvorm al deze feiten in zijn «KLACHTSCHRIFT OVER DE INNAME VAN OUDENAARDE» heeft beschreven, zegt over hem het volgende:

*«Courteville stont'er tegen met den degen uyt de schee
En heeft'er van de Rebellen 't en onder gebrocht,
Het Slot dat hy hadde, te houden hy dogt,
Kloeck als een Leeuw heeft hy syn lyf gewaegt,
Maer in 't eynde eylaes heeft hy 't met de doodt bekogt,
't Welek jammerlyck binnen Audenaerde wordt beklaegt.»*

Daarna trokken de mannen van Blommaert naar het kasteel van Pamele dat zij zonder veel moeilijkheden in handen kregen. De baron van Pamele, de heer van Lockingien (of Locquenghien), was immers op dat ogenblik afwezig en had de bewaking van het kasteel aan... zijn vrouw overgelaten. Er waren slechts enkele soldaten aanwezig en «de gene die in 't Kasteel waeren vonden geraetsaem met de Rebellen een verdrag te maeken. Eerst gaven sy sig over aen den Koninck van Spagnien, en daer naer aen den Prince van Oraigien... (Robyn)

Wanneer de baron terugkwam, stemde hij met de overgave in en deed hij de eed van trouw aan Oranje. Daarom liet Blommaert hem 12 soldaten voor zijn persoonlijke lijfwacht die de baron in een vuurrood uniform liet steken

Het loont wel de moeite even de zeer verschillende houding van Oudenaarde en Pamele te belichten. Inderdaad waar het kasteel van Bourgondië met hardnekkigheid door de hoogbaljuw werd verdedigd, werd het kasteel van Pamele zonder slag of stoot overgegeven en de baron legde zonder veel gewetensbezwaar de eed van trouw aan Oranje af. Zeker is dat hij eerder langs de kant van de hervormers stond. Er moet ook op gewezen worden dat, alhoewel Pamele binnen de muren van Oudenaarde lag, het stadsmagistraat van Oudenaarde geen jurisdictie in Pamele had. Het had ook geen bevoegdheid over de gemeenten die langs de kant van Pamele aan de stad paalden en die in de «heerlijkheid van de baronnie van Pamele» vielen. En het waren vooral die gemeenten die dicht bevolkt waren: «daer woonde een groote menigte aarme Lieden, als Wollespinders en Tapytwevers, en andere van soodanig slag, die niet sogten als nieuwicheden, soo dat de Beeltstormerye meest door dat volckxken bedreven is: oock liep niemandt meer naer de geuse predikationen als zy.» (L. Robyn).

De baron zelf trad niet op tegen de hervormers en «wat aengaet syne Officiers, en Wethouders daer was niet eenen aen te wysen, die eenigsints getracht heeft enig wanbedryf te beletten, en dat ter oorsaecke dat'er een menigte met de nieuw gesinde van 't selve gevoelen waeren gaende naer de predikatie gelyck andere, ja zelfs eenige waeren van het Consistorie, of Opper-Hoofden, en van de voornaemste Opleyders».

* * *

De goede gezindheid van de baron verhinderde niet dat de soldaten van Blommaert zich toch interesseerden aan zijn juwelen en goud die zij allen meenamen.

«Maer het heeft hem weynig geholpen, want de Rebellen wisten op schoone voorwendsels al zijn geld, juweelen en zilverwerk uyt zyn handen te krijgen, nemende daer en boven de Reliquien van de heylige Cornelius, Hermes, Ciprianus en Celestinus die aldaer gevlugt waeren van Ronsse, deze waeren nog in hunne kortels, bezet met gesteenten in goud en zilver de welke zy hebben beroofd, de gebeenten die er in waeren ter aerde smeytende en met voeten tredende, de welke weder vergaederd zijn door de zorgen van d'heer Jacobus Macouvent, capellaen van het zelve kasteel van Paemel, die de voorzeyde gebeenderen aen het capittel weder geleverd heeft», (B. De Rantere).

Eenmaal de twee kastelen in zijn macht mocht Blommaert gerust zijn; hij installeerde zijn hoofdkwartier in het kasteel van Bourgondië «Den Capiteyn Blommaert nam in 't Casteel syne wooning, welcke plaetse noyt te vooren dan door de treftelykste, en Edelste Persoonen was bewoont».

Priesters en Edellieden werden gevangen gezet

De volgende dag 8 september zond Blommaert een uitnodiging tot de burgemeester van de stad ERASMUS VAN WADRIPOND (of Wattripont) om tot bij hem te komen. Gezien deze het liet afweten werd hij door de soldaten gehaald en in het Bourgondisch kasteel opgesloten.

Daarna werden andere geestelijke en burgerlijke overheden van de stad opgezocht.

Wij lezen daarover het volgende: «Des middags was er eene groote Maelydtt opprecht, en in dese tusschen potten, en glasen wierd besloten, dat men al de Priesters en Edellieden van de Stadt sou vangen en op het Casteel brengen.»

* * *

Wat de priesters betreft, telde Sinte-Walburga vier parochies of »porties« (wijken), zonder Pamele te rekenen dat een afzonderlijk geestelijk bestuur had. Deze parochies werden bediend door pastoors of «cureten».

Deze waren toen de volgende:

1e parochie: Paulus van Coye,

2e parochie: Petrus vanden Hende,

3e parochie: de pastoor was op dat ogenblik afwezig en wachtte zich natuurlijk in Oudenaarde terug te keren,

4e parochie: Johannes van Braeckekele.

— Bij verordening dd. 6.1.1690 van koning Karel II; graaf van Vlaanderen, in akkoord met de bisschop van Gent en de Raad van Vlaanderen, werden de vier parochies samengevoegd onder de eerste pastoor of persoon «van Sinte-Walburga; de anderen werden «onderpastoor».

De meeste priesters van Oudenaarde die zich in het klooster der Minderbroeders (het vroegere foeragemagazijn, onlangs afgebroken) hadden verscholen, werden daar uiteindelijk in de kerk ontdekt en opgebracht.

De eerste die daar werd aangehouden was PETRUS VANDEN HENDE, pastoor van de tweede parochie van Sinte-Walburga.

Daarop werden insgelijks aangehouden:

JOHANNES VAN BRAECLÉ (of Braeckekele), van de vierde parochie.

JUDOCUS VANDEN BOSCH, doch gezien deze nauwelyckx op zyn beenen konde staen» werd hij weer vrijgelaten.

JACOBUS DE DECKERE, kapelaan van de schepenen van de stad.

JACOBUS VAN ANVAING (of van Haniwyde).

JOHANNES MAHIEU van de Orde der Paters Minderbroeders. Deze Mahieu of Mahusius werd te Oudenaarde geboren en trad reeds vroeg in het klooster van Sint Franciscus. Hij werd leraar in de Heilige Schrift en de Godgeleerdheid maar kreeg vooral beroemdheid door zijn geschriften. In die hoedanigheid had hij in 1551 zitting in het concilie van Trente waar hij merkwaardige tussenkomsten hield. In 1561 werd hij bisschop van Deventer (Nederland) doch diende dit ambt ingevolge een zware ziekte, neer te leggen. Alsdan keerde hij naar het klooster van zijn geboortestad terug om er zijn laatste dagen door te brengen. De geuzen schenen het vooral op hem gemunt te hebben, die praktisch roerloos in zijn kamer te bed lag. Hij werd het voorwerp van spot en zware mishandelingen en tenslotte lieten zij hem halfdood ter plaatse achter. (Hij stierf op 10 maart 1577).

Verder werden in de stad hij huiszoekingen aangehouden:

JACOBUS MACCOUVENT, kapelaan van de Heer van Pamele; deze werd later op het verzoek van de Heer van Pamele losgelaten.

JOHANNES VAN UPSTAELE, pastoor van Pantele die verdacht werd tegen Jan Taskin getuigd te hebben.

PAULUS VAN COYE »persoon» of pastoor van de eerste parochie van Sinte-Walburga werd eigenlijk niet aangehouden doch hij werd bestendig in zijn pastorie door gewapende soldaten lastig gevallen, zodat hij het veiliger achtte zich aan te geven om samen met de andere priesters opgesloten te worden.

Blommaert en «zijn Vriend» Johannes van Upstaele

Toen J. van Upstaele, pastoor van Pamele, in het kasteel van Bourgondië werd binnengebracht, kwam hij plots voor kapitein Blommaert te staan die verrast was. Zoals reeds gezegd was Blommaert van Pamele en woonde hij, vóór dat hij verbannen werd, met zijn vrouw Agnes van den Broucke in de huidige Baarstraat.

De pastoor van Pamele was een persoonlijk vriend van hem geweest. Deze had zijn huwelijk ingezegend en zijn zoontje gedoopt. »Capiteyn Blommaert ginck hem te

gemoet, en omhelsde hem, want hy hadde (eer hy uyt de Stadt gebannen was) besonder kennis en genegentheyt tot hem gehouden, hy seyde: *en vreest niet Heer Pastor, ick versekere u, gy en hebt geen perykel, ick heb u daerom hier by my doen brengen, op dat u geen ongemack en sou geschieden, want ick houde u als mynen vriendt»*

* * *

Onder de bijzondere edele Heren» die werden aangehouden. vermelden wij de reeds genaamde E. van Wadripont (of Wattripont),

Verder de gebroeders JOHANNES en JACOBUS POYVRE, JUDOCUS QUEVYN, CHRISTIANUS ANVAING, JUDOCUS VANDER MEEREN, JOANNES DE LA DEUSE.

Van de burgers werden gevangen: PETRUS DE MOOR, FLORENTIUS VANDER DONCK, PETRUS VANDER BEKEN. Later kwam er nog bij Noë Bochaut, baljuw van Ronse.

Dezelfde dag werden ook nog drie officieren binnengebracht, de heer van Mullem, Antoine de la Molderye en Franciscus van Sint-Genois. Zij werden echter naar het kasteel van Pamele overgebracht waar zij toegaven aan de eis van Blommaert en de eed van trouw aan Oranje aflegden.

De gewone burgers die durfden opkomen tegen hun maatregelen »wierden inde gemeyne (gewone) gevangnisse van de Stadt gestelt"

TWEEDE BEELDENSTORM

Alle Kerken en Kapellen in Oudenaarde

De volgende dag, dinsdag 9 september kwam een grote menigte (nieuwgezinden) samen en sloeg aan het plunderen.

Eerst kwam de Sinte-Walburgakerk aan de beurt (voor de tweede maal in zes jaar) Alles werd geplunderd en geroofd. «Het eerste dat-se sogten was naer 't Gout, Silver en Juweelen, alle kassen en kisten wierden opengeslagen, en al wat een duyt weirt was wierdt van die roovers weg gedragen: eenen schryver segt dat in die Kercke waeren omtrent 36 silvere Kelken». Zelfs de graven werden opengebroken op zoek naar goud en zilver.

Van die dag af tot hun vlucht uit de stad op 4 oktober zouden zij ook de Sinte-Walburgakerk voor hun erediensden gebruiken.

Daarna ging het naar het klooster der paters Minderbroeders. Daar werd insgelijks alles gestolen of vernield en «van de kandelaers en ander metael, hebbense Canonballen gegoten».

Zij liepen vandaar naar het hospitaal; alles werd geroofd wat waarde had, ook het geld bestemd voor de verzorging van de zieken en armen der stad en «de Religieusen waeren in een gedurig gevaer van mishandelt te worden, sy trocken met geweld de goude Ringen van hunne handen. Sy seyden hun menige sottigheden, en vervolgden hun menigmael met den blooten degen al of zy hun hadden willen vermoorden».

Vandaar ging het naar het Begijnhof «en de Beggyntjens hebben oock groote derrelheden der moetwillige Rebellen onderstaen. Men vertelt van een Beggyntjen 't welck van de Geusen vervolgt zynde (en niet wetende hoe zy de handen van de onsuivere sou ontvluchten) in de Schelde is gesprongen, en heeft met haer Habydt tot verwonderinge der vervolgers door de Schelde geswommen, Godt aldus op een wonderbaere maniere zyne Dienaessen bewaerende».

De abdij van Maegdendale, van de orde van de H. Bernardus, gesticht in 1233 was het volgend slachtoffer. «Die abdye hadde in die droeve tyden tot Abdisse, Vrouwe Martina Coppens, eene seer kloecke en verstandige Matroone». Ook daar werd alles geroofd en toen de abdis hiertegen protesteerde «versekerde men de Vrouw Abdisse dat-men het sou wedersenden met het Silver-werck van 't Hospitael... «

Werden insgelijks geplunderd: het klooster der Kanunikessen (Pamele), twee Zwartzusterkloosters, het klooster der Grauwzusters en de huizen van alle priesters in de stad.

Blommaert deed al de buit bij zich in het kasteel van Bourgondië brengen.

Ook buiten Oudenaarde: te Ronse, Petegem en Ename

Wanneer in de stad niets meer te plunderen was, trokken zij naar Ronse waar hetzelfde lugubere spel begon: «Negen of thien wagens waeren nauwelyckx genoegsaem om den roof, die zy daer gemaect hadden naer Audenaerde te voeren. Sy hadden oock gekregen de Silveren Fiertel, of Kasse, waer in rusteden de Reliquien van St. Hermes, maer de Kanoniken hadden in tydts de Reliquien verborgen.»

De baljuw van Ronse, Noë Bochaut, die op een bepaald ogenblik zich tegen de plunderingen wou verzetten, werd vastgegrepen en achteraan het konvooi met de buit naar Oudenaarde meegevoerd en daar bij de andere gevangenen in het Bourgondisch kasteel opgesloten.

En alsof het nog niet voldoende was sloegen de Spaanse soldaten insgelijks aan het

stelen; «dese weynig of niet betaelt zynde van den Koninck deden overlast aen den aermen Boer voornamentlyck te Beveren by Audenaerde, soo dat het aerm volck even seer begon te klaegen van de Spaensche als van de Geusen (Robyn).

Nadien richtten de Geuzen zich naar de «Vrouwen-Abdye van Petegem» die tot drie, viermaal toe werd uitgeplunderd; «alle hoexkens wierden nauw doorsogt, en de Nonnekens (alles verloren hebbende) waeren, blyde genoeg dat-se met schoon spreken het leven mochten behouden.«

Maar nergens zijn zij brutaler, wreder te werk gegaan dan in de Abdij van Ename «Hier hebben sy de Beelden onteert op eene maniere die men self niet en leest geschiet te zyn in den Oosten ten tyde van de Beeldt-stormerye in de 8e eeuw. Sy kapten de Beelden Ooren en Neusen af, speelden met d'Hoofden als met Kaetsballen, zy bespogense, en bewierpense met dreck en vuyligheyt al of-se het af-beeldtsel van den duyvel self hadden geweest... zy waeren soo dol, en broodt-dronke (want hun hoofd door den dranck verwermt was) dat-se schenen meer een broedtsel der helle, als redelycke menschen te wesen. Niets en bleef in de Kercke ongeschonden... «

Wat in deze dagen aan kunstwerken en -waarde hier weer eens vernietigd werd of teloor ging, is niet te schatten.

LIJDENSWEG VAN DE GEVANGENEN

Hongerregime en Beproevingen voor de Gevangenen

De gevangenen van het Bourgondisch kasteel, geestelijken en wereldlijken, 17 in totaal, waren in éézelfde, enge plaats ondergebracht waar stoel noch bank noch tafel aanwezig was. Alleen enig stro en enige planken om op te zitten werd hen gegund. Om geen enkele reden mocht iemand die plaats verlaten.

Het was doorgaans P. van Coye, de voornaamste onder de priesters, die onder hen het woord voerde en hen trachtte moed in te spreken. Verder sterkten zij mekaar door gezamenlijk gebed «zy bleven heele nachten in 't gebedt, door het gedurig knielen begonnen de keien een dik hart vel aen te trecken, zy deden verscheyde beloften om den Heere tot meedoogentheyt te bewegen.»

Eten ontvingen zij praktisch niet, nochtans om hen te beproeven werd hen na 18 dagen opsluiting op vrijdag 26 september vlees te eten gegeven. Zij weigerden nochtans allen. Alsdan gaf men «hun den gewoonlycken kost, te weten: een stuck broodt, en een teuge waters, gelyck men hun te vooren plagt te geven.

De Gevangenen worden gescheiden

Daarop vond Blommaert een ander middel uit. Menende dat de leken onder invloed stonden van de geestelijken, beval hij dat de priesters naar het kasteel van Pamele zouden overgebracht worden «Daerom hy dede in 't oudt Kasteel van Pamele eenen Toren of Gevangen-huys bereydt maecken om dien getrouwen hoop van malkanderen te scheyden«.

Alsdan werden de leken afzonderlijk onder handen genomen: hij deed hen in de grote zaal voor hem en zijn gevolg verschijnen, waaronder 'n zekere Antonius van Gaesbeke, bijgenaamd «Le Peintre, de schilder, die zeer goed ter tale was en die ook bijgedragen had tot de val van Bergen.

Deze begon met een scherpe aanval tegen hertog Alva, tegen zijn wreedaardig optreden en tegen de fiscale maatregelen, zoals de «tiende penning» die hier werden ingevoerd.

Hij verwees ook naar andere steden waar de overheden wel de eed van trouw aan

Willem de Zwijger hadden afgelegd, alhoewel zij trouw bleven aan de koning, zoals trouwens ook Willem van Oranje, zo voegde hij eraan toe.

Verder trachtte hij hen te overhalen door beloften en dreigementen en stelde hen toch voor de eed van trouw te doen, eerst aan de koning van Spanje, vervolgens aan Oranje, zoals in andere steden was gedaan.

De burgemeester Erasmus van Wadripont, zien de dat sommige geneigd waren te aanvaarden, vroeg dat zij afzonderlijk zouden mogen beraadslagen ten einde een gemeenschappelijk standpunt te kunnen innemen. In die vergadering nam hij kloekmoedig het woord en overtuigde allen getrouw aan de koning van Spanje te blijven en geen eed aan Oranje te doen.

Dit werd vervolgens aan Blommaert medegedeeld waarop deze hen woedend opnieuw liet opsluiten.

Blommaert doet twee succesrijke uitvallen

Een paar dagen later verneemt Blommaert dat twee regimenten Spaanse soldaten te Petegem-Deinze waren aangekomen die een gevaar voor hem konden betekenen, want hijzelf had toch maar 800 man in de stad. 's Nachts rukt hij tegen hen op, hij verrast de wachters, doodt een 25-tal soldaten, neemt er enkelen gevangen en de anderen slaan op de vlucht.

Kort daarop verneemt hij ook dat te Bevere op de Bruwaen een Spaans kapitein Rogge met 100 goed geoefende soldaten was toegekomen om Oudenaarde aan te vallen. Voor dat deze er de tijd toe had, sloeg Blommaert zelf toe en wijd deze «omtrent den middag gerustelijk met malkander aan Taefel saeten» werden zij omsingeld en verplicht zich over te geven. Zij kregen de keuze: onder Oranje dienst te nemen of de dood. De enen kozen het eerste, de anderen werden verdronken of gehangen; kapitein Rogge zelf werd in het kasteel van Bourgondië opgesloten. (Kronyke van Audenaerde).

Nieuwe Bedreigingen tegen de Stad

Blommaert voelde dat de toestand voor hem niet zeker was. Daarom liet hij de «WETH» (gemeenteraad) samenroepen en eiste van deze:

1. Dat zij de vestingen van de stad zouden herstellen en andere noodzakelijke werken uitvoeren,
2. Dat zij geld oprachten om zijn soldaten te betalen,
3. Dat zij de eed van trouw aan Oranje zouden afleggen,

De afgevaardigden vroegen een drietal dagen uitstel om samen zijn vragen te kunnen bespreken, wat hij ook toestond.

Op de gestelde dag kwamen zij, — maar slechts weinig in aantal; heel wat hadden heimelijk de stad verlaten — terug op het stadhuis doch hun antwoord was volledig ontwijkend.

Daarop deed Blommaert alle «FROCKENIERS» t.t.z., alle gilden van de stad samenroepen; St. Gregorius, St. Sebastiaen, en St. Barbara verschenen. Ook bij hen drong hij aan dat zij de eed van trouw zouden afleggen; doch zij antwoordden dat zij dit slechts konden doen nadat de gemeenteraad hen dit had voorgedaan.

Nu liet Blommaert de gemeenteraad opnieuw dringend bijeenkomen en waar de vlijende woorden van de vorige keren niet hadden geholpen, begon hij met allerhande bedreigingen. Hij beschuldigde hen dat zij een samenzwering tegen hem en zijn mannen op touw zetten; zij ontkenden dit maar op hun beurt verweten zij hem wat hier in de stad aan plunderingen en vervolgingen was voorgevallen, allemaal zaken die niet strookten met de verklaringen van de Prins van Oranje en die ook in andere

steden niet waren geschied.

Plunderingen en Vlucht der Burgers uit de Stad

Die beschuldigingen tegen hem kwamen zeer hard aan. «Deze antwoorde viel zeer swaer op het herte... en heel gestoort zynde gebruyckte hij eenen anderen middel om de Weth tot den aensogten Eedt te brengen. Hy gaf heel de Stadt gelyck tot plunderinge...».

Oudenaarde werd weer eens volledig aan plunderingen overgeleverd en wie kon, vluchtte weg uit de stad. Sy waeren gelukkig, die dese rampen en swaerigheden ontvlucht waeren... vele van de treffelyckste Borgers begonden verscheyde middelen te gebruycken om te kunnen uyt de Stadt vluchten, sommige deden hun hayr, en baerden af scheiren, sig verkleedende als gemeene Lands-lieden. Andere deden grauwe hemden maecken, gelyck de Sacke-draegers, en Tapytsiers draegen, om aldus sonder gekent te worden uyt de Stadt te geraecken.»

Wanneer Blommaert dit gewaar werd, verbood hij dat nog iemand zonder paspoort de stad zou verlaten en diegene die reeds weg waren, dienden binnen de zes dagen terug te keren. Maar u kunt begrijpen....

Naar het Hoogtepunt

De 2e oktober om 6 uur 's morgens kwamen vier nieuwgezinden te Oudenaarde aan: Willem van Imbiese, Pieter de Rycke, Guillaume de Grave, alle drie uit Gent afkomstig en Antone van den Ryne uit Oudenaarde.

Sommigen dachten dat er nu misschien beterschap in de toestand zou komen maar het bleek al onmiddellijk dat het het omgekeerde zou worden. Dezelfde dag nog, als afschrikking voor de katholieke bevolking: «Hebben zy vyf soldaten Papisten gekoort gebonden. Doen hangen op de Merck in hun presentie... (D. Waelkens) Deze waren op 27 september te Petegem bij een uitval van Blommaert gevangen genomen.

De volgende dag 3 oktober werd op last van Blommaert «de grooten Raedt samengeropen. «Het was immers een gebruik dat in belangrijke omstandigheden deze raad, bestaande uit de «Edelste en Voortreffelyckste Mannen van de Stadt» nl. de edellieden en de «Weth», werd bijeengeropen.

Blommaert had de vier nieuwgekomenen naast zich laten plaats nemen. A. van den Ryne nam onmiddellijk het woord doch het werd algauw overgenomen door Pieter de Rycke, een bekwaam rechtsgeleerde en rederijker, die later baljuw van Vlissingen werd en «die veel beter ter tonge was».

Behendig pleitte hij voor de Prins van Oranje die de vrijheidsstrijd voerde tegen de verdrukker Alva «dien barbarischen Tyran».

Alle Onderhandelingen bleven nutteloos

De genodigden verlangden hierop niet dadelijk te reageren en vroegen 2-3 dagen uitstel voor antwoord omdat zij, zo zegden zij, eens samen wilden praten en ook om de afwezigen te raadplegen.

Dit wilde de tegenpartij niet meer toestaan. Toen nam Ludovicus Le Poyvre, de broeder van de twee vastgehouden schepenen, het woord en verklaarde «Aengesien gy ons bescheet afvraegt, aengaende mynen Persoon, ik houde my aen den eersten Eedt, en in 't Katholyck Geloove wil ick tot het eynde van myn leven door de genade Godts volherden, dit is myn gevoelen, iel: ben in uw handen, gy kont met my doen wat u belieft.»

Van de kant der geuzen werd hierop gereplikeerd: «men vraegt u naer geen geloove, gelooft wat gy wilt, en volkont aen ons 'gebodt, wy versoeken den eedt, en anders

niet», Le Poyvre besloot hierop «dat hy niet anders had te zeggen.« Uiteindelijk gaven de geuzen toch toe en werd respijt verleend tot 's anderendaags 8 uur 's morgens en na nieuwe discussie tot 9 uur.

* * *

Het kan verwonderlijk lijken dat Blommaert die toch alle feitelijke macht bezat zo verduelig was tegenover de katholieke gezagdragers. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat onder hen vrienden en vroegere bekenden van hem waren en dat hij het verwijt niet wilde lopen dat hij even brutaal was als de Spanjaards tegen wie hij en. Oranje waren opgestaan. Verder hoopte hij, in navolging van de Prins, meer te bekomen met onderhandelen en overreden dan met geweld.

Inmiddels gingen de vier Gentse officieren van Blommaert nog maar eens de gevangenen van het Bourgondisch kasteel bepraten maar het bleek tevergeefs «sy waeren als steenrotsen, die in 't midden van een onstuymige zee onberoert blyven staen, of gelyck de boomen, de welcke soo veel te dieper hunne wortels in d'aerde schieten, hoe geweldiger de winden hun bestormen«.

Als reactie hierop werd hen medegedeeld dat 's anderendaags 4 oktober allen die nog weigerden den eed af te leggen, zouden worden doodgeschoten. En om aan te tonen dat het ditmaal ernst was, lieten zij de gevangenen 2 à 3 uur door de soldaten «bewerken». Dit bestond in het volgende: «Daer quam ingelooopen eenen hoop Soldaten, dese begonden het spel aen te vatten; men schimpt, men lastert, men stoot, men schuyp, men dreygt de gevangene al of zy aenstonts moesten gaen sterven, men doet hun neder-knielen al of men hun wilde gaen doorschieten, of onthoofden, dan doet men hun ontkleeden, al of men hun op de pyn-bank wilde gaen leggen, dan wilt men hun oren en neusen af-snyden...»

Hetzelfde gebeurde met de priesters in het kasteel van Pamele.

DE BLOEDIGE DAG VAN 4 OCTOBER

's Morgens 4 oktober, op de feestdag van Sint- Franciscus van Assisië, te 9 uur was de groote Raedt» opnieuw op het stadhuis bijeen. Alle leden waren vastbesloten niet toe te geven, alhoewel de soldaten reeds gereed voor het stadhuis stonden om eventueel op te treden. Verscheidene afgevaardigden hadden afscheid genomen van vrouw en kinderen.

Het werd 10 uur maar niemand verscheen; 11 uur, nog niemand zodat onze uitgenodigden besloten terug naar huis te gaan wat hen, wonder, bijna ongehinderd gelukte.

De reden van het niet-opdagen van Blommaert en zijn mannen was dat zij de vorige avond, hadden vernomen dat Mechelen op 2 oktober door de Spaanse troepen was ingenomen en dat daarna, mits een losprijs, Dendermonde aan de Spanjaards was overgegeven en de geuzen waren vertrokken. Verder hadden zij ook bericht gekregen dat Spaanse troepen van uit Gent naar Oudenaarde oprukten.

Zij waren daardoor in paniek geraakt, hadden heel de nacht vergaderd en dachten meer aan vluchten dan aan wat anders.

Maar wat zouden zij doen met hun gevangenen? De fanatieksten onder hen drongen aan opdat zij allen in het openbaar op de Markt zouden worden opgeknoopt. Kapitein Ghuys, een der belangrijkste medewerkers van Blommaert kon die moordpartij verhinderen doch de gewelddenaar Antone van den Ryne bereikte uiteindelijk toch dat men ze dan «om heel de Stadt niet in oproer te stellen in den duysteren avondt zoude in de Schelde versmooren»,

De Moordpartij

's Avonds rond 7 uur werden de priesters uit het kasteel van Pamele naar het kasteel van Bourgondië overgebracht. Zij laten echter J. Maccouvent, kapelaan van de heer van Pamele vrij; te zijnen gunste was immers door de baron van Pamele bij Blommaert tussengekomen. Na een uur wachten krijgen zij het bericht:

«Myn Heren maeck U aenstons bereyt om te sterven».

Paulus van Coye moedigde zijn metgezellen aan tot standvastigheid en bereidde hen voor op de dood maar «siende dat zyn Cosyn Joannes van Upstaele Pastor van Pamele een droeveren gelaat toonde als de andere gonck tot hem, en seyde «Wel aen Cosyn, vreest geensints, dit is de ure naer de welck wy soo lang gesnaeck hebben...»

Daarop vroeg de wacht nog eens naar hun geld en ringen wat hen, hoe gering ook, werd gegeven. (Drie onder hen hadden immers het licentiaat in theologie te Leuven behaald en ten teken van deze titel, droegen zij een ring aan de vinger.)

Mekaar troost en moed gevend, namen zij afscheid. «Ondertusschen zagen zy door het licht 't gene op het Pleyn was, dat Capiteyn Rogge, ontkleedt wierdt, en in de Schelde verdroncken».

Na hem werd Livinus Rousseel, huissier van Gent «in de Schelde geschoten», Het gelukte hem nog met de handen een bootje vast te klampen maar «een Soldaet dit siende, sprong in 't schipken, en kapte hem beyde de handen af; de handen bleven vast aen 't schipken, en 't lichaem verfdde het water met zyn bloedt, in 't welke hy zyn leven eyndigde». (Robyn).

Vervolgens kwamen de priesters aan de beurt; de eerste die werd gegrepen was PETRUS VANDEN HENDE, Komende in 't Waschuys, heeft daer niemant (van de buitenwereld) gesien dat eenen hoop rabauwen, die hem hebben ontkleedt tot op het hemde, twistende onder malkanderen wie zyne kleeders zou hebben, daer naer hebbense zyn handen op den rugge vast by een gebonden, als oock de knoessels en de beenen en hem gesleept hebbende tot aen de Venster, door de welke men het Water plagt te Putten, hebben hem in de Schelde gesmeten.»

Na hem kwam PAULUS VAN COYE; «zy ontkleeden en bonden hem gelyck-se den eersten gedaen hadden».

Volgden daarop: JACOBUS DE DECKERE, JOANNES VAN BRAECKELE, JACOBUS VAN ANVAING, en tenslotte JOANNES VAN UPSTAELE», «desen is tot drymael boven gekome».

Jacobus van Anvaing bleef «wonderlyck» drijvende

Het werd toentertijd als een wonder beschouwd dat de oudste der priesters, Jacobus van Anvaing bleef drijven en niet verdronk.

DESIDERIUS WAELKENS heeft deze gebeurtenis zeer speciaal in dichtvorm beschreven:

Heer Jacobus van Anvaing, aut 60. jaer

Die den oudtsten, en onpasselyeksten van alle was bevonden.

Niet konnende swemmen, zynde in dry steden gebonden

Vlotte op 't water ontrent 2600 stappen voorwaer,

Roepende op Godt Almachtig, en op Maria eenpaer

Ontrent een ure vlotte hy op 't water bysonder

Noyt en was hy onder tegen naturlycke costuymen

Syn memorie en failleerde niet, 't welk is wondere

Hem dogt dat hy lag (soo hy selve is oorcondere)

Op een sagt Beddeken gevult met Pluymen,

Hy en wist van geen kouwe, lossende seer wel zyn fluymen,

*Ja al en hadde hem niemant ter hulpe gekomen,
Hem dochte dat hy wel nog verre had geswommen. (gedreven)*

Enkele boeren die in de meersen waren, kwamen op zijn geroep toegelopen en hebben hem uit het water gehaald en in een naastbijzijnd huis bij het vuur gezet.

DE GEUZEN VLUCHTEN UIT DE STAD

Na de priesters kwamen de leken aan de beurt: de geuzen verwittigden hen zich gereed te maken om te sterven en alle geld en ringen af te geven.

De eerste die zij aanpakten was JOANNES DE LA DEUSE, «hy is den Beul gevolgt tot op de Saele, alwaer hy hem een borse (beurs) met Goudt in d'handen stak, waer door den Beul verblydt zynde, hem liet ongehindert henen gaen.« (!)

Daarna werd PIETER VANDER BEKEN gegrepen, maar aan de trap zelf werd hij door een geus, een zekere Jan Alters neergestoken zodat hij naar beneden stortte; daar kreeg hij nog twee steken waaraan hij 's anderendaags overleed.

Plots weerklonk toen een luide kreet in het kasteel: «*loopt, loopt, die wilt het leven behouden; 't is meer dan tydt!*».

“Ecce repente Advolat ex illis (quis et hic non Numina sentit?) Praecipiti quidam cursu, et formidine pallens Ocius hinc fugitote, viri, fugite ocius (inquit) Hostis adest...” (Yerzweirtz)

Wat wil zeggen: «En zie, plots kwam iemand, hals over kop en heel bleek naar hen toegerend al roepende: Vlucht snel, mannen, vlucht snel, de vijand is daar, — (Is dat nu geen teken van de Goddelijke voorzienigheid?».)

Men heeft nooit kunnen uitmaken wie die «iemand» zou geweest zijn, Alle geuzen namen in allerijl de benen, zoveel mogelijk buit meenemend, «uytgenomen eenen die nog de stoutheyt had van op de kamer te gaen by de Heeren, die allemael in 't gebedt waeren, en hun seyde «Myn Heeren, verheugt u-l., gy en sult niet sterven, het leven wordt u-l. geschonken, geeft my iets voor die goede tyding. Sy een weynig tot hun selven gekomen zynde, seyden: Vrient wat loon konnen wy u geven? Gy siet immers dat wy van alles berooft zyn, en niet anders als het hemde aen 't lyf hebben, den Heere sal uwen loon zyn.»

Ziende dat er niets te rapen viel, vluchtte hij insgelijks naar de stadspoort waar zijn makkers de kamers van 't geschut van de vestingen in 't water wierpen opdat het niet tegen hen zou kunnen gericht worden,

Vooraf had Antoon vanden Ryne, «die de meeste oorsaeke was dat de Priesters om hals gebracht wierden« nog al het geld uit de voogdenkamer geroofd.

Op een uur tijd waren alle geuzen gevlucht en rond 10 uur 's avonds was de stad plots leeg.

Toen zij buiten de stadspoorten waren, kwamen de burgers buiten en stelden overal wachten op. De gevangenen uit het kasteel van Bourgondië, onderkomen en ook nog onder de indruk van de laatste gebeurtenissen, trachtten mede te doen «niet tegenstaende datse seer onpasselyck waeren, bysonderlyck den Heer Borgemeester Erasmus van Wadripont, die wel 26. of 27.dagen heeft geweest sonder kamerganck, de medecynen en klisterien op zyn lichaem niet konnende eenige uytwerckinge doen, 't gene voor een groot wonder van de Medecynmeesters aengesien wierdt, als strydende tegen den gemeynen loop der nature....«

Dood van Blommaert

Toen de Spanjaards die buiten Oudenaarde lagen vernomen hadden dat de Geuzen de stad hadden verlaten, hebben zij de achtervolging ingezet en hebben d'er vele op den

weg om den hals gebracht. Sommige rebellen vluchtten naar Duitsland, anderen via Oostende naar Engeland, sommige trokken terug de bossen, in, maar de meesten trachtten Holland te bereiken.

In Zandwijk werden zij verzameld door Carel Nerin, en op 19 oktober gingen zij reeds opnieuw scheep. Er waren twee compagnieën gevormd; de eerste, in meerderheid Vlamingen werd naar Holland gezonden, de tweede bestaande uit Walen en daarnaast vooral uit mannen van. Blommaert werd toevertrouwd aan Noë de Caron, Heere van Schoonewalle die bij de inname van de stad hier uit de gevangenis was verlost.

Blommaert zelf heeft zich bij zijn mannen gehouden tot in Vyve St. Elooi; alsdan heeft hij zich afgescheiden samen met zeventien volgelingen en trachtte hij een kortere weg naar Holland te vinden; «zij meynden by eenen beteren wegh in Zeelandt te gheraken, maer by nachte in een huys ofte een pachtgoet by Eecloo randt-omme omcingelt zynde ende haer niet willende ghevangen geven, werden met vuer beset ende verbrandt in 't huys».

In een boerderij in Oostwinkel kwamen Blommaert en vier van zijn gezellen om waaronder Antoon van den Ryne, die de grootste schuldige was van de moordpartij te Oudenaarde, en Guillaume de Grave die mede gevlucht was uit Oudenaarde en één der hoofden der watergeuzen was, die op 1 april 1572 geholpen had Den Briel in te nemen.

P. Ludovicus Robyn besluit als volgt «Dit was het eynde van die Beeldtstormers, Kerckroovers, dieven en Moordenaers.»

Begravenis der Slachtoffers

Door de zorgen van het stadsmagistraat werden de lichamen van de verdronken priesters uit de Schelde opgehaald; dit van de heer Courteville, in september in het water geworpen, werd niet meer teruggevonden.

Cornelius Jansenius, bisschop van Gent zond zijn «aartspriester» Petrus Symons naar Oudenaarde om de begravenis van de vier priesters te leiden. Het was ook hij die, in opdracht van het bisdom, reeds in oktober 1572 naar hier kwam om een onderzoek in te stellen en in 1573 een grondig verslag opmaakte van de tragische feiten die zich hadden voorgedaan.

Dit verslag bestaat nog en heel wat aantekeningen zijn geschied op verklaringen van ooggetuigen, zo bvb. van Jacobus van Anvaing, die tot op de laatste minuut bij zijn collega's is geweest.

Schrijver van dit verslag werd in 1583 bisschop van Ieper.

Dezelfde feiten werden insgelijks beschreven door Jacques Yerzweirtz, geboren te St-Winnoksbergen (Frans-Vlaanderen) en woonachtig te Antwerpen, maar die als kapitein in het Spaanse leger diende. Als dusdanig was hij bij de troebelen van oktober 1572 te Oudenaarde betrokken. Hij schreef zijn verhaal in het Latijn en in 1800 verzen! Hij beëindigde dit werk in oktober 1573 en het wordt aanvaard als een getrouwe weergave van de gebeurtenissen.

* * *

De priesters werden op 6 oktober in het koor van Sinte-Walburga begraven; zij werden in afzonderlijke kisten gelegd maar in een gemeenschappelijk graf begraven, Hun zerk bevindt zich in het hoogkoor van Sinte-Walburga. Johannes van Upstaele, pastoor van Pamele werd in de O. L. Vrouwekerk aldaar begraven.

Toen enkele jaren later Jacobus van Anvaing stierf, werd hij bij zijn vier collega's bijgezet.

Verering hunner nagedachtenis

Hun graven zijn steeds in het koor van Sinte-Walburga gebleven. Uit de stadsrekeningen blijkt dat Laurens Pieters in 1593 een grote arduinen zerksteen ervoor heeft gemaakt waarin hun beeltenis werd gebeiteld «Op dezen blauwen zerksteen boven het opschrift, zyn vier afbeeldsels van priester uitgehouwen, hebbende elk een wapenschild boven het hoofd». Onderaan werd volgende tekst aangebracht: Scpultvre van den Eerw: heeren: Mr Paulus Van Coye, Persoon, Mr Pieter Van den Hende, beide licentiaten, ende Mr Jan Van Bracle, Bacelier in der Godheyt, pastuers van de Ie, Iie ende IIIde portie deser kercke; Mr Jacop De Deckere, pbre; welcke eerw. heeren zyn met de eerw. Mr Jan Van Upstalle, pastuer van Pamele, ende heer Jacop van Anvaing pbr, den VII Septembris XVcLXXII naer 'tlistich innemen dezer stede, van den hereticken ghevanghen ghenomen ende ghehauden in tcasteel van Pamele tot heurlieden vertrecken ende doen in den duyster avont gheleedt in tnieu casteel, aldaer ontcleedt tot op huerlieder hemde, de handen up den rugghe, de beenen boven de knien, ende boven de knoessels ghebonden, ende met den hofde vooren deur de veynster van den waschuyse gheschoten in de schelde, ende also constatelick om Christus gheloove ghestorven in den Heere; behalven hr Anvaing, die XCcLXXVI stappen vlotende, wonderlick verlost es, anno XVeLXXII, den IIIen octobris. FRANCISCUS SCHALDA MUNDAT SACRA CORPORA QVINQVE.

* * *

— In 1870 werden de graven door een speciale commissie van het bisdom geopend en onderzocht. Van deze commissie was E.H. A. Desmet, superior van het college van Oudenaarde, secretaris. Hij maakte verslag op van hetgeen werd teruggevonden. Van ieder der vier priesters werd insgelijks een tand weggenomen die heden nog in een speciaal houten omhulsel in de dekenij worden bewaard.

Door Z.E.H. J. Stockman, deken, werden in het jaar 1950 in Sinte-Wa/burga twee nieuwe eiken communiebanken geplaatst. Als herinnering aan de marteldood van de Oudenaardse priesters werd in deze banken de beeltenis van de vier heren, alsmede van J. van Upstaele en Jacob Lacops gesneden.

Door toedoen van Z.E.H. Deken Willems werd in 1965 een monumentaal glasraam achter het doksaal van Sinte-Walburga geplaatst, ter herinnering aan de gebeurtenissen van oktober 1572. Het werd op kermiswoensdag 8 september 1965 plechtig door Mgr. De Kesel ingewijd, ter welker gelegenheid in de kerk ook een klank- en lichtspel werd gehouden.

Het raam heeft een oppervlakte van ± 50 m² en is het werk van glazenier Harold Vande Perre, met medewerking van glazenier A. Mestdagh. Dit glasraam is een weelde van kleuren en beeldt de vier martelaren uit als uitgestegen boven het aardse, woelige leven.

— En in de kerk van Pamele werd onder het pastoraat van Z.E.H. Hye een glasraam met de beeltenis van J. van Upstaele geplaatst.

BLOEDIGE REPRESSIE

De geuzen die na hun vlucht uit Oudenaarde gegrepen werden, bekochten het, dikwijls onmiddellijk, met hun leven. Anderen werden naar de gevangenissen van Brugge of Gent overgebracht en daarna gevonnist. Zo werden er te Brugge zestig opgehangen en werden te Gent op 4 december vijf mannen onthoofd.

Robin schrijft:

Ongelukkig eynde van eenige der voornaemfle Rebellen, en straffe der gene die onder hun hadden dienst genomen.

Soo heeft de Koningfche, die rondom Audenaerde laegen, vernomen hadden dat de Rebellen met groote haefte en al vluchtende de Stad hadden verlaeten, mede draegende eenen grooten buyt, die fe binnen Audenaerde gemaekt hadden, zyn fe aenflonds de vluchtelingen naer gejaegt op hope van dien grooten roof te hernemen.

Eenige der Rebellen vluchteden naer Duytfland, andere naer Ostende, om over de Zee naer Engeland te vaeren, eenige naer de Bossschen, uyt de welke fy weynig tyds te vooren gekomen waeren. De Spaenfche saeten hun dapper op de hielen, en hebben der vele op den weg om hals gebragt. Eenige ontquamen de handen der vervolgers binnen Engeland, andere tot Santwyk. Die tot Santwyk ontkomen waeren, wierden by-een vergadert door Carel Nerin, die om volk te werven daer naer toe gefonden was van die van Vlifingen. Defe onder belofte van wel betaelt te worden, hebben onder hem dienft genomen en zyn wederom t' fchepe gegaen den 19. van October, waer van een deel Waelen waeren en een deel Vlaemingen, van de welke twee Compagnien gemaekt wierden: de Vlaemingen wierden gegeven aen Capiteyn Guafert en gefonden naer Holland: de Waelen, waer van het meesten deel van de Compagnie van Blommaert was, wierden gegeven aen Noë de Caron, Heere van Schoonewalle, die met dat volk uyt Audenderde gevlucht was, alwaer hy eenigen tyd had gevangen gefeten.

Den Capiteyn Blommaert had fig by fyn volk gehouden tot in de Parochie van Vyve, maer in't paffeeren over de Brugge hoorende datfe van de Koningfche dapper opgevolgt wierden, en dat' er groot gevaer was van geheel fynen ryken Bnyt, die hy by hem had, te verliefen, heeft fig met vyfthien of festhien der voornaemfte van den hoop afgefcheyden, meynende den roof langs eenen korteren weg naer Holland te vervoeren.

Hy trok recht op Eecloo, en eer hy in de Parochie was, wierd hy achterhaelt van de Carabiniers in een Boeren-huys, in't welk fy meynden te vernachten; Blommaert met de fyne stelde sig te verweere. Het huys wierd door de Carabiniers in brand gefteken, in 't welk fy allemael door de vlammen verteert zyn. Dit was het eynde van die Beeldstormers, Kerkroovers, Dieven en Moordenaers.

Men noemt onder de gene die daer verbrand zyn Jacobus Blommaert, Capiteyn; Antonius van den Ryne, beyde geboortig van Audenaerde, en Guillame de Grave, geboortig van Gend, eenen van de Hoofden der Water-Geufen, die in 't jaer 1572. het Stedeken den Briel had helpen innemen. Daer wierd ook door de vlammen verteert al den ryken Schat, die fy uyt de Kerken, koffers, Hofpitaelen en Weefe-kamer gerooft hadden.

De Spaenfche kregen ook vele gevangene uyt de Rebellen, die naer Ooflende vluchteden, een deel wierd naer Brugge gebragt, het ander deel naer Gend, alwaer fy de verdiende ftraffe hebben onderftaen. Den 4. December wierden tot Gend onthoofd vyf Perfoonen, die uyt Audenaerde met de Geufen gevlucht waeren, onder de misdadige waeren twee Gebroeders. Maer 't was droef om sien, dat den Beul Meester yan vander Hagen hun allemael miste, want daer was niet eenen, die geen vier of vyf slagen met het Sweerd kreeg, eer het hoofd van het lichaem was gefcheyden, foo dat den Beul (vreesende dat hem eenig ongemak door de Aenfchouwers fou gefchieden) om vergiffeniffe bad, en tot ontfchuldige van fyne mislaegen, feyde, dat hy betoovert was.

Heer GUILLAUME VAN IMBIESE, Sone van den berugten Jan van Imbiefte van Gend, was gevlucht naer Oostende, en meynde sig naer Engeland te begeven, hy was nu in het Schip, de Spaigniaers dit vernemende, hebben het Schip naergefeyld en 't felve achterhaelt; want het was op eene Sandplaet vaft geraekt. Imbiefte siende dat hy

fekerlyk in fchande moest komen, en de verdiende ftraffe niet en fou ontgaen, is in de Zee gefprongen, alwaer hy verdronken is.

Antone van Gaesbeke, bygenaemt le Peintre, die Bergen in Henegauw, verraeden had, en eenen van de grootfte roervinken en quaedftokers binnen Audenaerde had geweest, was in Zeeland gevluht; en kreeg daer het bevel over eenen hoop Geufen; hy meynde in 't jaer 1573. den 17. Januarius den Dyk van Naerden te doorsteken, om door het vloeyen van het water te beletten dat den lyftogt in't Catholyk Leger niet fou komen: maer den Capiteyn Franciscus de Verdugo, vervoegt zynde met die van Amsterdam heeft vroomelyk op dat volk geflagen en die verdreven, doodende een groot getal. Men vond onder de dooden den voorfeyden Gaesbeke, wiens hoofd gefonden wierd aen den Hertog van Alba, die beloofte had duyfend Kroonen aen de gene; die in fyn handen den voornoemden Gaesbeke, levende of dood fouden leveren. Den Hertog het hoofd gefien hebbende, heeft den beloofden Penning aen de Winnaers gefonden.

En Vonnissen te Oudenaerde

Te Oudenaerde zelf werden volgende vonnissen geveld:

Andries de Clercq gefeyd Palink, Busmaeker van fyn Ambacht, Poorter en Inwoonder der Stede van Audenaerde, wierd den 19. December 1572. verwefen om levendig verbrand te worden, en om het dood lichaem met de beenen opwaerts aen de galge te hangen. Hy had de Stad helpen verraeden en innemen, verfcheyde Buffen tot dien eynde vermaekt, en terwylen de Geufen in de Stad waeren, onder hun dienft genomen.

Pieter de Wilde, Tapytsier, (tapijtwever) mede complice van den voornoemden Andries, stierf in de gevangeniffe 's nachts voor het verkondigen van het Vonnis, hy wierd by lafte van Schepenen met fynen mede maet met de beenen opwaerts aen de galge geknoopt.

Pauwels Wiels, Poorter en Opgefetenen van den Heyndriefch, Vryhede der Stad van Audenaerde, wierd den felven daege met het ftrop geftraft, om dat hy onder de Rebellen had gediend als Ingenieur, hun Veldteken had gedragen, op den Borger had gelogeert en geëten, en de Geufe Predikation had aenhoort.

Pauwels Senechal, wierd den eygenften dag onthoofd om dat hy onder de Rebellen gediend hadde als Fourier, en overfulks de Soldaeten had gebilletteert op de inwoonders, de felve gedwongen hun wapenen te brengen onder de Rebellen, en die afgehaelt &c.

Andries Aelshurt, Notaris, had van Blornmaert gevraegd èn verkregen den oorlof om School te mogen houden, en een Bert daer toe uyt te hangen, niet tegenstaende dat de kleeren van de Wet om feker reden op fyne Requefte tot dien ende geprefenteert hem dat hadden geweygerd. Hy moest in gebannen Vierfchaere den 20. December 1572. compareren bloots hoofd in fyn lynwaed en omgord, dragende in de hand een tortfe van twee ponde wafch ongebrand, en daer knielende op beyde fyn knien, God en de Wet vergiffenisse vraegen ,daer naer moest hy de tortfe, in den felven staet draegen tuffchen twee Dienaers naer St. Walburgis Parochie-Kerk, om die aldaer voor het Hoogwaardige te laeten branden.

Jan Moreels gefeyd blauw Hoyken, Kleermaeker, wierd ten felven daege ten bloede gegeeffelt, om dat hy van de Soldaeten, die in 't huys van wylen Meeftter Pauwels van Coye logeerden, aenfogt zynde, hun gediend hadde in het verfnyden der kleederen, die 't felve huys toebehoorden, en aldaer den kost gehad hadde, en sig had laeten betaalen met Stoffe en twee Hemden, die hy wel wist het voorfeyde huys toe te behooren.

Jan Poiré, geboortig van Ronfe, Schoenlapper, die door aenfoeking van Remeux de

Vrient, ook geboortig van Ronfe, twee op dry daegen de wapenen met de Rebellen binnen Audenaerde had gedroegen, en op pretext van den voorfeyden dienft ten huylfe van Jacques Witfpaen was gaen eten, wierd ten felven daege ook tot den bloede gegeesselt.

Lysbette Robbins, Huysvrouwe van Gyfélbrecht van den Almeyden, moest voor altyd de Stad ruymen den 17. February 1573. om datfe met haeren Man, die dienft onder de Rebellen had genomen, op den Borger had gaen logeeren.

Michiel Millander, Seeldrayer, woonende tot Leupegem, die een deel der Rebellen t'fynen huylfe gelogeert had, en met hun geconfpireert tot her innemen van de Stad en onder hunnen dienft had geweeft, wierd den 7. Meert 1573 levendig verbrand.

Jan Meerfchaert, gefeyd de Neve, woonende te Leupegem, die de Rebellen in 't felve voornemen ook had behulpig geweeft, wierd ten voorfeyde daege opgehangen.

Arent del Croix, woonende buyten de Stad, eenen hardnekkigen Geus, die de Rebellen had helpen de Stad innemen, en in hunnen dienft had gebleven tot datfe uyt de Stad vertrokken, wierd ten felven daege levendig verbrand.

Ten felve dage wierden voor het Stadhuys tot den bloede gegeeft met het ftrop aen den hals Pieter Aelshuut en Joos Poers, Kanoniers, die van de Rebellen gepraemt waeren tot het regeren van het Gefchut.

De felfde ftraffe onderftond ook **Laureyns Nitekeet**, die tegen fynen dank als Phifere gediend had onder de Rebellen. **Hendrik Bergans**, die daegs eer de Rebellen uyt de Stad vertrokken onder hun dienft genomen had, en **Pieter de Clercq**, die met grooten dwang tot het Kanonierschap gebragt was, wierden alleenelyk gegeeft. In de Criminele Sententien word ook vermeld, dat den eersten onder dekfel van fynen dienst gelogeert had ten huylfe van Jan de Pottere. Den tweeden ten huylfe van Jan de Bie. Den derden ten huylfe van Mr. Andries Lyns. Den vierden eenen nacht ten huylfe van Heer Jacob van den Hameyde, gefeyd van Anvaing. Den laesten ten huylfe van Joos van den Hende.

Den 22. December 1573. wierd binnen Audenaerde tot justitie gebragt eenen fekeren **Artus van Habofch**. Hy had helpen de Stad innemen, en naer dat de Geusen Audenaerde verlaeten hadden, (weefde hy geduerig ontrent de Stad met voornemen van de felve wederom in te nemen: en stoefde dat hy fyn hayr en nagelen niet fou korten, voor dat hy de Stad wederom in de handen der Geusen foude leveren, om foo de peflige Papen (gelyk hy feyde) te doen fpringen. Hy wierd levendig verbrand. Syn been was vast gemaekt aen een keten van vyf of zes voeten lang. Hy liep tuffchen de vlammen tot dat hy in de felfde verfmagt was.

Dog aengefien in de Criminele Sententie veel begrepen word 't gene diend tot bevestinge van defe Hillorie, fal ik de felve hier geven gelyk fe den heer Greffier Joannes vander Cruycen den 23. September 1713. uyt den Boek der Criminele Sententien van Borgermeester en Schepenen der Stad Audenaerde heeft believen uyt te fchryven.

CRIMINELE SENTENTIE.

Omme diefwille dat gy **Artus van Habofch**, werende Onderfaed van Syne Majefleyt ende Opwoonder van de Calsije van Leupegem, Voorburch deser Stede, u veroorderd hebt te vinden in de vergaderinge van de Rebellen, aldaer by hem-lieden in raede geleyd hebbende geweeft diverfche middelen, omme de felve Stede te ftellen in haerlieder macht ende bewelt, ende dat gy aldaer met uwe Complicen last genomen ende aenvaert hebt af te fitten de Wagt van de Poorters, hebbende toeligt ende 't bewaeren van de Binnen-poort van de Baer-poort deler Stede, omme 't welke te

volkomen, gy ende uwe Complicen, mitfgaders ander Perfoonen die gy verfogt had ende gewonnen om u da 'er inne by te ftaen, u-lieden gevonden hebt Sondag den 7. September 1572. ter plaetfe ende ure, mette voorfeyde Rebellen geadviléert, ende op teken van 't affchieten van een Pistolette, sulk een geweld over de voorfeyde Wagt gedaen hebt, foo dat de voorfeyde Rebellen Meesters geworden ende gebleven zyn van de voorfeyde Poort ende dese Stede, onder de welke gy ook daer naer de wapenen gedraegen hebt, ende in dienfte gebleven zyt.

Ende dat meer is, hebt in Februarius lestleden binnen der Stad van Delft van den Prins van Oraignien last by gefchifte ontfangen omme te komen naer Vlaenderen ende aldaer alderhande Oorlogs-volk op te nemen ende maeken, ende dezer mede Steden, Sterkten, Haven ende Plaetfen met geweld ofte ander middelen, uyt synen Naeme inne te nemen ende houden, tot welken eynde gy ontrent de Baef-miffe lestleden overgekomen zyt uyt Zeeland, gevolgt zynde met fommige Ballingen ende verloopene uyt defen Lande, ende gevonden hebt op de Bosschen naerliggende defe Stede, aldaer gy verfaemt hebt diverfche Perfoonen van uwen verflande, ende hem-lieden te kennen gegeven 't inhouden van uwer voorfeyde Commissie, verfoekende dat zy u uyt den Naeme van den voorfeyden Prins dienen, ende in 't voorfeyde Last behulpig fouden wesen ende u houdende op de voorfeyde Bosschen, hebt als Hoofd ende Capiteyn met de voorfeyde Geféllen diverfche Pachters bedwongen feker fomme van Penningen te geven ende ander afgenomen fulke kleederen, zyden ende wollen, als 't u-lieden belieft heeft, van al welke ende meer andere uwe mefufen (misdaden) gebreken is omme genoeg (genoegzaam).

Soo is 't dat Schepenen deser Stede, geauthorifeert zynde omme van uwen ftikke te kennen ter callaigne van den Lieutenant van myn Heere den Hoog-Bailliuw ende maeninge van den Ampman, haer-lieder wettelyken Maen-heere, u Comdemneren geëxcuteert te zyn met den viere, loopende met eene ketene aen eene ftaeke vast gemaekt binnen den viere, ende daer naer u hoofd gefeld te wesen op een yferen pinne boven de Baer-poort defer Stede, ende daer naer u dood licham gevoert te zyn ter plaetfe van de Juftitie, ende aldaer gehangen te wesen met de voeten opwaerts, verklaerende voorts al u goed geconfifqueert, 's Konings ons geduchs Heeren profyte. Actum den 22. December 1573.

Ik had meer andere droeve uytgangen konnen aen den dag brengen, waer 't dat ik de gelegendheyt had gehad van de Boeken der Criminele Sententien van Gend, Brugge en van andere Plaetfen naer te sien: maer dat fal miffchien gedaen worden, als men de Hiftorien van die steden fal in 't licht geven.

Na de Bevrijding nieuwe Zorgen

Eenmaal Oudenaarde bevrijd, werden boden gezonden naar Jeannes de Croy, graaf van Reux, die met zijn troepen te Gavere lag en naar de heer van Rassegem, Gouverneur van Rijsel, die zich met zijn mannen te Huise bevond. Men was hier immers bevreesd dat de Spaanse carabinieri die te Ename lagen, de stad zouden plunderen.

De graaf van Reux kwam zo spoedig mogelijk met zijn gevolg naar Oudenaarde en «wierdt met de meeste teecken van vreugt en blydtschap in de Stadt ontfangen.» Het was ook hij die het voorlopig gouverneurschap van de stad zou waarnemen, 150 man, onder bevel van Frans van Wykhuse, bleven in de stad om samen met de gewapende burgers de stad tegen eventuele nieuwe aanvallen te verdedigen.

In de loop der volgende dagen werd een gunstige oplossing gevonden voor sommige

edelen die in het kasteel van Pamele de eed van trouw aan Oranje hadden afgelegd, en die daarvoor de doodstraf moesten krijgen. “Door de voorspraeke van d'oude Doüariere van. Myn Heer van Voorde werden ontslagen en op vrye voeten gestelt Myn Heer van Mullem, d'Heer Franciscus de St. Genois en Myn Heer de la Molderye want 't last was gegeven wat doot zy alle dry moesten sterven om den Eedt, die zy aen den Prins van Oraignien gedaen hadden...«

DE SPANJAARDEN WORDEN DE GROTE VIJANDEN

Zij maken zich hatelijk

De gevluchte burgers kwamen stilaan terug en begonnen met de herstellingen der opgelopen schade.

Intussen werd ook een nieuwe gouverneur van de stad aangesteld: de heer FRANCISCUS VAN HALEWYN, RIDDER HERE VAN SWEVEGEM. Men zou kunnen verwachten dat nu betere tijden zouden aanbreken, maar niets bleek minder waar. Overal in het land, waar de Spanjaarden meester waren, op het platte land en in de steden die zij bezet hielden, plunderden zij de bevolking.

«In 't jaer 1573, begonden de Spaignaers on het uytplunderen van Antwerpen, en andere steden seer, haetelyck te worden aen de Nederlanders. Hunne moetwilligheden, hooveirdye, staetsugt, broodt-dronkenschap, ende vele andere fauten, die aen die Natie seer gemeyn zyn, veroorsaecten soo eenen afkeer in de gemoederen der Nederlanders, dat mense in de naervolgende jaeren opentlyck verkilaerde vyanden des Landts, en stoorders van de gemeene vrede, en ruste.» (L. Robyn).

Ook in de Chronyke van Vlaenderen lezen wij het, volgende «Alba heeft hernomen alle de Plaetsen in Vlaenderen en Brabant, dewelck sig te vooren aen Oragne hadden overgegeven de welcke nogtans Alba daerom niet te genaedelijcker heeft gehandelt, de selve Steden nu 't eenemal ten Roof stellende van sijn Soldaeten, die alles weg naemen, het gene Oragne hun had gelaeten.

Op 18.12.1573 verliet Alva ontmoedigd en ziek het land, zijn opdracht de ketterijen uit te roeien en. de rust in het land terug te brengen, was volledig mislukt. Intussen waren onze streken opnieuw het voorwerp van plunderingen en vervolgingen.

Oudenaarde vraagt de Hulp van Oranje

In oktober 1574 trachtten de Spaanse soldaten ook Oudenaarde binnen te dringen maar onze bevolking verdedigde zich hardnekkig en kon hen buiten de muren houden. Als opvolger van Alva werd L. de Requesens, groot-commandeur van Castilië en gouverneur van Milaan, voor de Nederlanden als landvoogd aangesteld. Deze trachtte een mildere en menselijker houding aan te nemen: «Soo groot als den haet, en afkeer was der Nederlanders tegen desen vraeksugtigen hertog van Alba, soo groot ja veel meerder was de liefde en hoogagting in de selve wegens den nieuwen Landt-voogt Lodewyk de Requesens». Maar ook deze gedwongen door de omstandigheden, moest de oorlog voortzetten.

Eerder onverwacht overlijdt hij reeds op 3 maart 1576. Door dit plotseling heengaan was geen opvolger voorzien en nemen in het land de Raad van State het beleid in handen, echter voor niet lang want de Staten-Generaal trekken de macht tot zich.

Intussen zijn bijna alle Hollandse steden in handen van Oranje gevallen, waar een betrekkelijke godsdienstvrede heerst.

«Oock hoorde men niet meer dat het Volck van den Prins van, Oraignien eenige

buyten-spoorigheden bedreef, als van beeldtstormerye, moorderye der Geestelycke, verbranden der Kercken ets. 't gene de Nederlanders ded' opvatten een goet betrouwen op den Prins, al of hy geheel Nederlandt sou erstelt hebben».

Daarentegen worden in de zuidelijke Nederlanden onze steden steeds meer en meer geplaaagd door de Spaanse plunderaars.

Het komt zo ver DAT OUDENAARDE DE HULP Van ORANJE VRAAGT om niet uytgeplunderd te worden van de Spaignaerden en van andere Soldaten, die in menigte ten Platten Lande liepen.... «Tot dien eynde wierden den 16. October 1576 naer Audenaerde gesonden twee benden Peerde-volck Geluw-rocks van de Troupen van den Prins van Oraignien.«

Wat aan geschiedschrijver L. Robyn de volgende bedenking ontlokt: «Wondere tyden in de welcke men den vyandt aensoeckt om de Vrienden te verjaegen!»

De Spaanse Furie

Op 4 november 1576 wordt door de Spaanse soldaten Antwerpen zwaar geplunderd: «Dry dagen waeren sy besig over de plundering, die van veel arme Spagniaerden rijke Menschen maekte. Sy dwongen self de rijkste Koopliden hun Leven en Goederen af te koopen voor gereedt Geldt... Men schattede den Buyt der Spagniaerds betroffen binnen Antwerpen op 2. Millioenen goude Croonen, die men sag verteiren niet alleen in alle wulpsigheydt, maer ook in goude en silvere «Kasketten der Soldaeten«, die nogtans met swart wierden overstreken om niet gekent te wesen.»

Deze e Spaanse Furie» kostte ons 6.000 doden. «Het verlies der Spaensche Soldaten bestont in 14. en van de Staetsche en Borgerye in meer dan 6.000 !» (Chronycke van Vlaenderen).

Honderden huizen werden daarenboven in brand gestoken of vernield. Begrijpelijk dat de Spanjaards als grotere vijanden werden aanzien dan de Prins van Oranje.

Om verdere vernielingen en moordpartijen te voorkomen werd door de Staten-Generaal en de Staten van Holland op 8 november 1576 de PACIFICATIE VAN GENT ondertekend. Bij de ondertekenaars van deze Pacificatie was de gouverneur van Oudenaarde, Franciscus van Halewyn,

Filips II van deze feiten op de hoogte gebracht stelde Don Juan van Oostenrijk, zijn, stiefbroeder aan. Deze werd verplicht de Pacificatie van Gent te aanvaarden (op 1 februari 1577). Hij deed zijn intrede te Brussel op 1 mei 1577, doch in juli 1577 neemt hij, geholpen door Spaanse soldaten, de burcht van Namen in.

De geuzen voelen zich bedrogen en de Staten-Generaal roepen daarop Oranje ter hulp die op plechtige wijze zijn intrede doet te Brussel en als VADER DES VADERLANDS en «RUWAERD VAN VLAANDEREN« wordt uitgeroepen.

DE GENTENAARS HEERSEN OVER OUDENAARDE

Zij zetten onze Gouverneur gevangen

De schrik voor de Spanjaards zat er zodanig in dat het magistraat van Oudenaarde besloot alle klokken der kastelnij te verkopen om er kanonnen van te maken! Men had immers op de vestingen slechts oude of onbruikbare stukken geschut staan. Toen de toelating van aartshertog Mathias werd bekomen, «deed men de klokken in al de kerken en belfoorten los en men verkocht ze te zamen, met de onbruikbare kanonnen, aan eenen Gentschen handelaar» (*Aldenardiana*; Edm. Vander Straeten).

Op 20 oktober 1577 werd als gouverneur van Vlaanderen Philip de Grog, heer van Aarschot ingehaald. Hij komt al onmiddellijk in konflikt met twee protestantse Gentse edelen Jan Van Imbiese (of Hembise) en Franciscus de la Kethule (of Kethule), Heer van Ryhove. Deze ruien het volk tegen hem op en eisen het herstel der oude privilegiën.

Jan van Imbiese kiest zelf 18 notabelen, stelt zich aan, het hoofd hiervan en neemt het bestuur van de stad in handen. Alle de «voortreffelyckste Heeren van Vlaanderen «worden naar Gent uitgenodigd. Van deze gelegenheid maken Imbiese en De la Kethule gebruik om de gouverneur van Vlaanderen, heer van Aarschot en de genodigden, waaronder ook onze gouverneur Franciscus van Halewvn, gevangen te zetten (28 oktober 1577). Deze worden opgesloten in het huis van De la Kethule; daarop wordt, op vraag van de Gentenaars door de Prins van Oranje een nieuwe gouverneur van Oudenaarde aangesteld: Willem. van Maude, Ridder Here van Mansart. Oranje trachtte ook de gevangenen vrij te doen komen maar de oproerzaaiers verzetten zich er tegen. Uiteindelijk kan onze gouverneur op 16 juni 1578 uit de gevangenis ontsnappen. «Imbiese beloofde duysent guldens aen de gene die Franciscus van Halewyn souden in zyn handen leveren: maer hy wierdt niet gevonden». (Op 27 februari 1581 werd hij nog gouverneur van Kortrijk waar hij in 1583 is gestorven).

Inname van Oudenaarde door de Gentenaars

Alhoewel stadsgouverneur Mansart nieuw gezind was, waren de Gentenaars nog niet tevreden en op 16 februari 1578 werd onze stad door hen onder leiding van kapitein Charles Rochelfin (of Rockelfing) ingenomen.

Zij maakten zich meester van het grote kanon «De Dulle Griet», dat zij hier in 1442 hadden moeten achterlaten en dat gedurende 125 jaar als oorlogsbuit in Oudenaarde werd bewaard.

Zij lieten het op een schip laden en terug naar Gent brengen; Johannes en Pieter Delcroos, twee timmerlieden uit de stad moesten het werk opknappen. Dit kanon is een meesterstuk van smeedkunst, de ijzeren buis heeft een lengte van 5 meter, het weegt ongeveer 16.400 kg. en werd geladen met stenen ballen van 340 kg! Het werd triomfantelijk gelost aan het Kuipgat, dicht bij de Vrijdagmarkt, waar het heden nog altijd prijkt.

Mansart trachtte zoveel mogelijk de gemoederen te bedaren en de «godsdiensvrede» op 22 juli 1578 door Oranje en aartshertog Mathias gesloten te doen eerbiedigen doch van Imbiese wou daar niet van horen. Zijn aanhangers trachtten zelfs Mansart aan te houden doch dit mislukte. «Want Mansaerts Sonen, en eenige Borgerye den Gouverneur ter hulpe komende, hebben Rochelfin overmeestert en gevangen. Den Gouverneur om zynen Persoon, en de Stadt tegen soodanige aanslaegen beter te versekeren, dede binnen de Stadt komen zyn eygen Vaendel, alwaer zynen Sone Charles in 't inkomen door eene vreugdescheut onnooselyck doorschoten wierdt.»

Godsdienstvrede ondertekend te Oudenaarde

Door deze mislukking waren de «Gentenaars» iets kalmer geworden. Hiervan maakten de goedmenenden uit de twee kampen van Oudenaarde gebruik om naar het voorbeeld van wat op nationaal vlak was gebeurd, tot een godsdienstvrede te komen. Er werd overeengekomen dat de twee godsdiensten recht zouden hebben op uitoefening en alle maatregelen werden voorzien om deze uitoefening ongehinderd mogelijk te maken. Dit akkoord moest werkelijk tot rust leiden, indien tenminste de wil daartoe aanwezig was.

Wij laten hier de voornaamste bepalingen van dit belangrijk verdrag volgen:

PRINCIPE VAN GELIJKHEID DER GODSDIENSTEN,

«In den eersten dat binnen de vors. stede van Audenaerde sal toeghelaeten worden dexercitie van de catholycke Roomsche religie, zoo wel als van de ghereformeerde;»

TOEWIJZING DER VERSCHILLENDE KERKEN.

«Dat men de principaele kercke deelen zoude, de separatie doende met eenen goeden dicken muer, beneden aen tcrucce van de voorkercke, ende de catholycke volghen soudent den choor met den voorn. cruuse van de kercke, metter kercke van Pamele, en den ghereformeerden het ander deel van de voorn. kercke, metter kercke en clooster van de Freremineuren, hebben hemlieden der voors. partyen dien volghende gheconfirmeert; wel verstaende dat d'exercitie van de roomsche Religie zal ghebueren by daeghe, met tamelyck gheluut, zonder eenighe processien thauden buuten de kercke, noch oock openbaerlyck met pompe (statie) achter straeten te draeghen heurlieder H. Sacramenten ende dat voor noch ter tyt... »

DE KAPELLEN BLIJVEN GESLOTEN.

«Ende aengaende dander capellen staende binnen derzelve stede, sullen die ghesloeten blyve sonder daer in eenighe exercitie van de roomsche ofte ghereformeerde religie te mogen doen...»

DE KLOOSTERS WORDEN AAN DE ZUSTERS TERUGGESCHONKEN

«... Dat de beslotene cloosters zullen wederomme gheresstitueert worden den religieusen omme haerlieder religie daer inne tonderhouden, met beslotene deuren, ende zonder by nachte te mogen luuden... »

ALLE ZIEKEN WORDEN VERZORGD IN HET HOSPITAAL.

«Dat alle siecken van der stede van Audenaerde zullen in het hospitaal onderhouden worden, sonder respect te nemen van wat religien dat sy syn... »

GELIJKE VERTEGENWOORDIGING BIJ HET MAGISTRAAT.

.... «Ende het Magistraet van de voors. stede van Audenaerde zal ghecoren worden van twee religien, half en half, in zulcker voughen als tselve best doenelyck sal wezen.»

DE GODSDIENSTBELEVING MOET ONGEHINDERD KUNNEN GESCHIEDEN.

«Ende om alle de voors. insetene der selve stede, zoo van deene als van dander religie allesyns souffisantelyck ende ghetrouwelyck te versekeren, is scerpelyck verboden elcanderen ofte deen danderen in eenigher wys te beletten, beroeren, verstooren, irriteren, schandaliseeren ofte beschadighen, in de diensten, exercitie, ceremonien ofte andere oeffenynghen, niet meer van de Catholycke Roomsche dan van de ghereformeerde religie, in geender manieren.»

ALLE OORZAKEN VAN TWIST WORDEN VERBODEN,

«Noch insgelyckx omme de diversiteyt van yemants religie, in lyve ofte goed, te hinderen, injurieren, stoornisse, moeyensse ofte letsele aen te doen, in woorden ofte ghewercken, noch oock te vercoopen, voorsetten ofte synghen, eenighe schimpighe

ofte injurieuse schilderyen, liedekens, balladen, refereynen ofte bouckskens, noch oock draeghende teekenen daer deure sy elkanderen souden moghen irriteren, titsen, inciteren ofte verwecken tot gheskillen, twist, tweedracht ofte questie.«

VERPLICHTE FEEST- EN RUSTDAGEN WORDEN VOORZIEN.

«Ende dat niemant en sal vermoghen te wercken noch winkels open te doene op de naervolgende Heylichdaeghen teweten: alle sondaeghen, twee Kersdaeghen, Nieuwdaech, tweeden Paesdach, tweeden Synxendach, Onservrouwen dach half Ougst, St Matthys dach in Sporkele, St Jans dach in Middensomer, Ste Pieters ende Pauwels dach in Wedemaent, Ste Jacobs dach in Julio, Ste Barthelemeus dach in Ougstmaent ende Ste Andries dach in November.«

«... Aldus ghedaen ende ghesloten den 24der voorn. maend van December 1578.

- Onderteeckent, Guillaume de Nassau, Bernaert De Merode, J. Hinckaert... «
Ghepubliceert den lesten December 1578 (uit Audenaerdsche mengelingen»).

Dit akkoord door Willem van Oranje persoonlijk ondertekend, zou echter niet veel uitwerking hebben omdat enerzijds de katholieken reeds op 17 februari 1579 vragen dat Sinte-Walburgakerk volledig aan hen zou ter beschikking gesteld worden en anderzijds en vooral omdat de aanhangers van Imbiese er zich weinig aan gelegen lieten.

Gentse Terreur in de Stad

Zij kwamen in opstand en oefenden een echt schrikbewind uit. Zij plunderden niet alleen alles wat onder hun bereik kwam maar «oock al het geldt dat in de Stadt was, wiert onder verscheyde deckmantels de Borgers afgepraemt, en men betaelde binnen Audenaerde niet alleen den thienden penning, maer men wirdt gedwongen om dickmaels binnen het jaer den thienden, vyfden en by naer den vierden penning op te brengen sonder de rekenen de lasten die op de Graenen, Wynen, Bieren en Eetwaeren gestelt wierden«.

Niet alleen de stad had te lijden maar ook het platteland. «Heel het Landt rondom Audenaerde was ghelyck een verwilderde plaetse, in de welcke het onkruyt soo sterck was aengewassen, dat de wegen qualyck kennelyck waeren, en dat men sonder schroom niet en dierf alleene langs het Landt reysen.»

* * *

En alsof het nog niet genoeg was kwamen in die jaren ziekten de streek nog teisteren: «Korts daer naer quam de peste... rondom Audenaerde en stierven in soo groote aermoede, dat den Heeren in hun Huysen ofte Hoeven niet en vont, 't gene iets wiert was, om te dienen voor het beste Hooft... «

Buiten de muren van Oudenaerde, op de Eindries had men zelfs speciale huisjes opgericht, de «pesthuisen» en er werd «den 16e octobris 1577 een kerkhof gewijt voor die sterven souden van de peste» - «considererende den grooten noodt van de siecken ende dat de scrynwerckers niet ghenoech leveren en consten.« Men was zelfs verplicht in 1580 een speciale ordonnantie uit te vaardigen waarbij zeer strenge richtlijnen werden gegeven hoe men zich diende te gedragen en hoe de kwaal kon bestreden worden.

Om de omvang en de verschrikkelijke gevolgen van deze kwaal te illustreren kunnen wij nog vermelden dat alleen in het klooster van Sion waar ook pestlijders werden verzorgd, meer dan tweehonderd getroffen stierven, waaronder zeven religieuzen.

Nieuwe Beeldenstorm in Oudenaerde

Het werd van kwaad tot erger met de Gentse oproerzaaiers «In eenen oloop, den 9. July 1579 hebben zy de Geestelycke wederom uyt de Stadt gedreven, en alle Kercken en geestelycke huysen wederom uyt-geplundeert, en 't geestelyck goet verkogt met den stock-houwer en den Catholycken Godts-dienst strengelyck verboden... «

De toestand in de stad was veel erger dan ten tijde van Blommaert: «Den overlast die de Geestelycke, voornaementlyck de Vrouw-persoonen in dese tyden hebben uytgestaen, is onbeschryvelyck, want 't meeste deel was in de Stadt gebleven, sig verberghende in Weirelycke kleederen en Borgershuysen, alwaer zy groote aermoede hebben uytgestaen.»

Noch in de steden noch op het platteland was er nog een priester te vinden en kinderen mochten volgens de katholieke eredienst niet meer gedoopt worden, op straffe van gevangenis of verbanning. (Arent Van den Cruysen),

Gouverneur Mansart vroeg raad aan de Prins van Oranje die hem aanbeval enige ruitery in Oudenaarde binnen te brengen doch op een bedekte manier om geen argwaan te verwekken,

Dit geschiedde dan ook. Maar de aanhangers van Imbiese ontdekten de beweging en toen de helft van de ruiters in Oudenaarde binnen was, sloten zij de poorten. En diegene die binnen de stad waren werden overvallen en verdreven.

Daarop vielen zij zelfs de stadsgouverneur aan die verplicht was zich in het kasteel van Bourdië terug te trekken dat door hen werd beschoten. 's Nachts vluchtte deze weg buiten de stad en het kasteel werd de volgende dag door de bevolking geplunderd en verwoest.

Alsof het nog niet genoeg was, kwamen de «Malcontenten» van de toestand op de hoogte gebracht, naar hier afgezakt. Dit waren rondzwerfende, vooral Waalse soldaten, dikwijls deserteurs uit het Spaanse leger, ook «Pater-noster Soldaeten» genaamd. Zij eisten dat de stad binnen het uur aan hen zou overgegeven worden.

«Den Borgemeester gaf voor antwoorde, dat 'er in de Stadt kruyt, en loot genoeg was: met welke antwoorde zy vertroocken.» Zij dropen af.

Ronse door de Malcontenten ingenomen.

In Ronse verging het echter anders. Daar gelukten zij erin de stad binnen te dringen en zaaiden dood en vernieling.

Het werd een vreselijke dag voor die stad; vierhonderd inwoners werden vermoord en een tachtigtal huizen gingen in de vlammen op. Daarover legden de schepenen van Ronse te Oudenaarde een verklaring onder eed af:

«Wy Scepenen ende Raedt der stede van Audenaerde, saluut!

Met kennesse der waerheyt, doen te wetene, hoe dat voor ons commen ende ghecompareert zyn date deser in propere persoenen, Remeux Van den Hende, Jan Van den Daele, Clays Pasmann ende Querin De Bisschop, Scepenen der stede van Ronsse, hier voormaels gheweest hebbende, de welke, comparanten respectivelyck verclaerst hebben by eede, hemlieden kennelick zynde dat int jaer XVcLXXIX den VIIIen Augusti, (8 aug. 1579) de stede van Ronsse by de malcontenten inneghenomen, gheplundert ende beroeft was, waer het dan, onder kinderen, vrouwen ende mans, wel ghebleven zyn vermoert, bet dan vier hondert persoenen, ende groote partien van huusen, ligghende int circuit van Ronsse, wel tot tachtich verbrant zyn gheweest.

«(Audenaerdsche Mengelingen).

Het platteland, onze boeren en buitenmensen, die geen enkele verdediging hadden, waren er nog erger aan toe; zij werden door deze Malcontenten systematisch leeggeplunderd, verjaagd en dikwijls vermoord,

— Het was een onmogelijke tijd geworden.

INNAME VAN OUDENAARDE DOOR DE HERTOG VAN PARMA

Belegering door Farnese

Gent, wel wetende dat Oudenaarde een vooruitgeschoven bolwerk is tegen de Spanjaards, zond nu kapitein Frederick van der Borgt met een afdeling soldaten naar hier. Hij zou de leiding en de verdediging van de stad tegen de Spanjaards op zich nemen.

Intussen was Alexander Farnese, hertog van Parma en zoon van Margareta van Parma in het land binnengekomen. Hij zou don Juan van Oostenrijk die op 1 oktober 1578 te Bouge bij Namen was gestorven, opvolgen.

De hertog was een goed krijgsman en een verstandig staatsman die een sterk leger ter zijner beschikking had. Hij begon met de zuidelijke steden van het land in te nemen.

Na het veroveren op 29 november 1581 van de belangrijke stad Doornik kwam hij in maart 1582 op Oudenaarde af. In april reeds had hij buiten de muren een eerste contact met de rebellen en schakelde er 400 uit.

Alsdan gebruikte hij een krijgslist en liet zijn troepen voorbij de muren van Oudenaarde trekken, wyl hij het gerucht liet verspreiden dat hij naar Menen oprukte.

De stadsgouverneur liep in de val, deed met drie regimenten een uitval om Farnese in de rug aan te vallen, doch deze liet inderhaast zijn troepen een omtrekkende beweging rond de muren der stad doen zodat de uitvallers, toen zij zich wilden terugtrekken, niet meer binnen de stad konden, bijna allen werden gedood of gevangen genomen.

Twee Aanvallen op de Stad

De 25e mei 1582 lanceerde hij vanuit het zuiden een aanval: met 25 kanonnen beschoot hij de stad en de vestingen. Weldra had hij een bres in de muur en «het gat wel geopent zynde, en de grachten gevolt, heeft zyn Volck den storm op een bolwerk gedaen, het welke zy gewonnen hebben, maer wierden met meerder macht korts daer naer verdreven, niet sonder groot verlies van Volck van wederzyts.»

Door hun hardnekkig verweer hielden Vander Borgt en de zijnen de stad in hun handen. Middelerwijl was het leger van Farnese nog versterkt met 3000 man.

Maar ook die van Oudenaarde lieten zich niet onbetuigd. «Fredrick vander Borch, die de plaetse van den Gouverneur bediende, dede al wat mogelyck was om de Stadt te behouden. Hy ded' het Spey-opstoppen om de Riviere te doen opswillen.»

Door het wassen van de Schelde kwamen de meersen onder water te staan. De Gentenaars van hun kant hadden buiten de stad de meersen onder water gezet zodat Farnese zijn aanval naar het Noorden van de stad, de Beverepoort diende te verleggen. Hier waren de vestingen zeer sterk: « Een halfroond, omzet van breede grachten, die de vestingmuren en poorten beschutte, bespoeld door een tweeden gracht, scheen een onoverkomelijke hindernis te zijn» - (H. Vande Velde).

«Farnese deed platte bruggen maken om over de wallen te leggen. dese waeren in den eerste wat te kort, maer daer naer tot een genoegsaeme lengde gebracht».

Eenmaal gereed werd de stad opnieuw met 25 batterijen gedurende 12 uur beschoten! «... oock dode men een Myne springen met soo gewenschten uyt-val dat de Stadt aen dien kant van al haer sterckte berooft zynde, haest in des Hertogs macht sou gevallen hebben... «hadden de belegerden niet onmiddellijk een dam opgeworpen»

De Spanjaards waren reeds tot in de vesting doorgedrongen «maer zy wierden door

het Guarnisoen daer wederom uyt gedreven met verlies van hondert Mannen, wer onder gerekent wierdt hunnen Capiteyn genaemt Bernoylie«. En opnieuw bleef de stad in onze handen.

De Stad geeft zich over

Er was echter grote nood. Daarom drong men bij Gent aan om hulp te zenden en de stad te ontzetten, «maer den Marquis van Rissebourg van d'aenkomste van dese Troupen verwittigt zynde, heeft de selve omtrent de Prochie Vyve besprongen, en tachtentig Ruyters gedoodt hebbende, heeft de overblyvende, die sig op de vlucht begeven hadden tot by Ghendt vervolgt«.

Ook de beloofde grote hulp van de hertog van Anjou kwam niet.

Vander Borgt ziende dat er enerzijds geen ernstige hulp van buitenuit te verwachten was en dat anderzijds de inwoners van Oudenaarde zelf het moe waren 't stont toe den 2. July dat men eenige Gedeputeerde tot den Hertog van Parma sou senden om van een goet verdrag te handelen».

De 5e juli 1582 werd de stad aan de hertog van Parma overgegeven. Zij moest, om vrij te blijven van plunderingen o.a. 30.000 gulden betalen! De Gentenaars die hier werden gevonden werden gevangen gezet.

Het was eerder de moraal van de stad die reeds al te veel had geleden die gebroken was, want er was geen gebreck nog aan Levens middelen, nog aen Krygs-behoeften, want men wondt in Stadt Magasyn twintigh duysent pondt Poeder en anderen voorraedt.«

De 11e juli werd het kasteel van Gavere door Farnese zonder slag of stoot ingenomen. De Gentenaars hadden zelfs geen poging gedaan om dit ter hulp te komen.

De Spaanse troepen staken vele dorpen in brand en «verjaegden de Landtslieden, de gene meestendeel naer Gent vluchteden waer door de Stadt soo opgepropt wiert van volk, da 'et by naer onmogelyck was lanckx de straeten te gaen.«

De troepen trokken zelfs op tot aan de poorten van Gent en riepen: «Gy Leeuwen van Ghendt, komt nu en ontset nu Audenaerde; 't gene aen de geusgesinde die binnen Ghendt waeren grooten spyt veroorsaecte.«

Triomfantelijke Intrede van de Hertog van Parma

Op 19 juli 1582 deed de hertog van Parma vergezeld van zijn echtgenote zijn triomfantelijke intrede in de geboortestad van zijn moeder: «De blydschap die in de Stadt bethoont wierdt was seer groot, men had opgerecht eenige segenpraelende bogens en de straeten op het prachtigste verciert: «hy was daerom te aengenaemer aen die van Audenaerde, om dat hy was den Sone van Margareta van Parma die binnen Audenaerde geboren was«.

Om God te danken «wierdt oock gehouden een generale Processie».

(Deze processie «van dank« voor de bevrijding van de geuzen werd telkenjare herhaald op de eerste zondag van Sint Pietersfeest. Zij trok door de stad en de leden van het college van burgemeester en schepenen moesten eraan deelnemen «ieder met een brandende witte flambeeuwe in d'hand.«)

Uit de stadsrekeningen van 1582 blijkt dat ter dezer gelegenheid de nieuwe gemeenteraad een machtig geschenk aanbood onder de vorm van een reeks Oudenaardse tapijten, voorstellende het leven van Alexander de Grote.

Na de intrede van Farnese werd hier een nieuwe stadsgouverneur, de heer van Manuy aangesteld. De gebouwen werden hersteld, en kerken en kloosters opnieuw ingericht.

«De geusen siende dat binnen Audenaerde voor hun niet meer te doen was, vertrocken naer Ghendt en andere steden waer de oeffeninge van hunnen gewaenden hervormden

Godtsdienst gepleegt, of by oogluykinge der Oversten toegelaeten wierdt«.

De strijd in het land echter was nog niet ten einde. Een na een nam Farnese de Vlaamse steden in. Alleen Gent en Antwerpen hielden nog stand. Na een harde belegering moet Gent zich overgeven op 19 september 1584 en Antwerpen op 17 augustus 1585.

De voorwaarden van overgave waren steeds dezelfde: zij dienden de katholieke godsdienst te aanvaarden en degene die weigerden zich te on derwerpen werden in ballingschap gezonden. - *De helft van de bevolking heeft aldus ons land voor Holland en Zeeland verlaten!*

In Holland zelf — te Delft — was intussen de prins van Oranje op 10 juli 1584 door Balthasar Gerard vermoord.

Op dat ogenblik kon men wel zeggen dat de afscheiding van Noord-Nederland definitief was; de Zuid-Nederlanden bleven nog 200 jaar onder vreemd gezag, óf Spaans, óf Oostenrijks.

NIEUW MAAR MOEIZAAM BEGIN

In de stad kwam opnieuw leven, sommige burgen die voor de geuzen of de Spanjaards gevluht waren, kwamen terug en «de Landes-lieden begonden wederom te versaemen en huttekens te maecken om in te woonen, en men begon wederom hier, en daer het Landt te ploegen«.

Maar onze lijdensweg scheen nog niet ten einde. In deze wilde en vernietigde streek, nog regelmatig geplaagd door Gentse aanvallen, verschenen dan de wolven die in benden mens en dier aanvielen. De gewone man kon zich niet verdedigen wat hij mocht geen wapens bezitten. Tenslotte werd dit wel toegelaten want de toestand was zo erg geworden dat een speciale premie van 24 pond parisis werd uitgelooft aan ieder die een volwassen wolf kon doden. De rechterpoot en het linkeroor van deze dieren dienden als bewijsstuk aan de overheid voorgelegd te worden.

Er werd ook een telling bevolen van wat er aan mensenlevens en dieren verloren ging en in 1588 stelde men het volgende vast:

- werden gedood: 75 paarden en veulens, 138 koeien, 26 schapen.
- Veel erger: ook 148 mensen werden gedood en 53 gewond!

Maar toch kwam de mens terug en hij zette zich opnieuw aan de arbeid.

Welke is onze Tol geweest?

Onnoemelijk groot!

«Den oorlog, aermoede, ellende en hongersnood, waer het land van Vlaenderen hem alsdan in bevond, is ongeloovelijk, zoo dat bijna alle steden en dorpen verwoest waeren, want men vond prochien op de casselrije van Audenaerde waer geen ses huysen bewoond en waeren, men konde de velden van de bosschen, nog de grachten van de wegen niet kennen, en men konde bijnae de plaetsen niet bekennen waer huusen gestaen hadden, het was al overlommert met destels en hout, ter welkers gelegentheynt vele edele familien de stad Audenaerde verlieten, als daer niet meer konnende leven door de geduerige groote en overtollige logementen, gaende hunne woonplaetsen elders nemen».

Oudenaerde was vóór de onlusten, gezien zijn welvaart, een dichtbevolkte stad en streek.

Naast de ontelbare doden kenden wij ook een zeer grote uitwijking, dikwijls van de voornaamste ingezetenen.

In 1560 bij het begin van de moeilijkheden werd nog een telling gemaakt. Toen had men hier nog 120 edele families want «geen stad in Vlaenderen zoo veel adel bezat als gemelde stad, dit alles getrokken uyt de handschriften van d'heer van den Broucke. Alle dese edele families wierden bijnae alle verspreyd geduerende de Nederlandsche onlusten gelijk hier vooren gezeyt is, zoo dat de stad daer door verloor HET DERDE VAN HAERE BORGERS EN INWOONDERS en den helft van haeren koophandel welk verlies noyt meer en heeft konnen ersteld worden en door de werkende classe zeer gevoeld wierd.»

Voor de streek, de kastelnij van Oudenaarde was de toestand nog erger: **na deze twintig bloedige jaren was onze bevolking TOT OP EEN VIJFDE TERUGGEVALLEN.**

NAWOORD

De moord op de «vier Heren» was dus allesbehalve een alleenstaand feit.

4 oktober 1572 was alleen een der hoogtepunten of beter gezegd, een der dieptepunten uit een bijna twintig jarenlange ongelooflijk wrede tijd.

— Voordien was Oudenaarde een bloeiende en welvarende stad waar nijverheid (vooral de tapijtnijverheid) en kunsten (rederijkerij, schilder-, beeldhouw- en bouwkunst, cfr. het stadhuis) bloeiden.

Die bloei straalde uit over heel de streek.

Nadien was Oudenaarde, maar vooral de omgeving, arm, verlaten en ontvolkt, in de ware zin van het woord «uitgebloed».

Zeer langzaam zou het zich hernemen maar toch zou het bijna twintig jaar duren alvorens het opnieuw het oude, het schone, het werkzame Oudenaarde werd.

Onder Albrecht en Isabella heerste hier weer welvaart.

Maar wat is intussen verloren gegaan aan mensenlevens, aan kunstwaarden en -rijkdom...

Hoeveel leed werd niet geleden en hoeveel wonden (o.a. uitwijking) hebben geen blijvende littekens gelaten.

* * *

Politieke twisten en -oorlogen zijn een ramp voor een land.

Godsdienststrijd en -twisten zijn een tragedie. De beiden samen worden een catastrofe.

Flor. VAN OMMESLAEGHE

Oudenaarde oktober 1972.

BIBLIOGRAFIE

- Désiré Waelkens: Klagschrift of Audenaerde door Geuzen ingenomen, 1573,
 E.H. Pierre Simons: Officieel rapport «opgemaakt voor bisschop Jansenius van Gent, 1573,
 Jacques Yetzweirt: Aldenardia, sive de subdola ac furtiva gueusorum in civitatem Aldenardensem irreptione, inauditisque ibidem flagitiis designatis, de senatus civiumque laudabili fide et constantia, sacerdotum postremo cruentis martyriis et turpissima guceusorum fuga, poema 1573.
- Ludovicus Robin:** Historie van den oorsprong, voortgang en ondergang der Ketterije binnen en omtrent Audenaerde, 1753.
 J. Vander Roost (gryfier van de baron van Pamele): Handschrift 1572.
 Sanderus: Flandria illustrata 1641.
 Arent van der Cruysen: Handt-boek
 Joos Vanden Broecke: Cronijke
 Manuel van Meteren: Historie der Nieder-landschen ende haerder Naburen Oorlogen ende geschiedenissen, 1635.
 Pieter Vincent: Het overrompeld Audenaerde (toneel in 1200 verzen), 1722.
 Chronyke van Vlaenderen, 1736.
 De Rantere B.: Cronycke (archieff Sinte-Walburga)
 Kronycke van Audenaerde.
 Archief van de stad Oudenaerde,
 Joseph Ronsse «Kapitein Blommaert en de Boschgeuzen te Audenaerde, 1841.
 J.J. De Smet: «Getrouw verhael der Marteldood van de Heren van Audenaerde., 1864.
 Edmond Vander Straeten. Aldenardiana en Flandria, 1867.
 D.J. Vander Meersch: Recherches historiques sur l'origine maternelle de Marguerite de Parme, 1842.
 Adriaan de Smet: Vijf Martelaren van Audenaerde 1878.
 Van Lerberghe L. en Ronsse J.: Audenaerdsche Mengelingen
 Van Cauwenberghe Edm.: Lettres sur l'histoire d'Audenaerde), 1847,
 Honoré Staes: De Martelaars van Audenaerde, 1912.
 Hector Vande Velde: Het Oudenaardsche door de Eeuwen heen (1946).
 Edgar Janssens: Les premiers développemens du Protestantisme dans les Pays-Bas du Sud et la prise d'Audenaerde par les Gueux des Bols, 1951.
 Julien Vandeputte: De Eindries, straten-gebouwen-mensen-feiten, 1966.
 Marcus van Vaernewijck: Van de beroerlijke tijden in de Nederlanden en voornamelijk in Gent. (1566-1568), bewerkt door Herman Van Nuffel, 1966,
 Dr. S. Iansen: Iets over de geestelijkheid en haar opleiding aan het eind van de 15e en de eerste helft van de 16e eeuw, vooral met betrekking tot Pamele. (uit Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaerde), 1967.
 Dirk Wouters: Genealogische Kroniek van het geslacht van Egmont, ingeleid door Leon De Vos, 1968,

LIJST DER PRENTEN

Paulus van Coye	9	
Petrus vanden Henden	11	
Johannes van Braeckekele	13	
Jacobus de Deckere.	15	
Johannes van Upstaele	29	
Jacobus Blommaert.	31	
Het Kasteel van Bourgondië.	41	
Overblijfselen van het Kasteel van Pamele	43	
Overblijfselen van de Beeldenstorm in Sinte-Walburga	57	
Het Bourgondisch Kasteel bij zijn afbraak in 1967	59	
Algemeen zicht op het oude Oudenaarde als ommuurde Stad		61
Margareta van Parma	63	
Willem van Oranje	77	
De Hertog van Alva	79	
Lamoraal van Egmont	89	
Alexander Farnese	91	
De verdwenen Abdij van Ename	101	
Grondplan van Oudenaarde.	103	
Arduinen Grafzerk	113	
Monumentaal Glasraam in Sinte-Walburgakerk.		115

3. Uit het MARTELARENBOEK

Door Adriaan van Haamstede

Gileyn de Muelere

JAAR 1554.

Te Oudenaarden, in Vlaanderen, woonde een onderwijzer van de Vlaamse school, mr. Gileyn de Muelere (Of Mueleneere) genaamd, die zeer ervaren was in de Heilige Schrift. Nadat hij zich vele jaren in stilte met grote ijver in het Goddelijke Woord had geoefend, werd hij eindelijk van ketterij beschuldigd bij de grootinquisiteur van Vlaanderen, Petrus Titelmanus genaamd, die niet eer rusten kon dan nadat hij het onschuldige lam ter dood had gebracht.

Op zekere tijd namelijk, en wel de 19de April 1554, kwam de genoemde kettermeester, mr. Klaasen en de deken van Rijssel te paard te Oudenaarden in een herberg 'De Baas' genaamd. Vele Godzalige mensen en liefhebbers der waarheid waren daarover verslagen, en vreesden dat hun komst, zoals dit gewoonlijk plaatshad, vervolging en verstrooiing zou ten gevolge hebben. Er liep een gerucht, dat hij daar gekomen was om enige lieden gevangen te nemen. Aldus vreesde men en wachtte zich ieder voor gevaar en ongeluk. Doch toen had dit niet plaats. De inquisiteur echter, om alle vrees en achterdocht uit de weg te ruimen, vertrok, zoals men dacht, nog voor de avond uit de stad naar Gent, en hield zich, alsof hij in die tijd niets doen zou. Maar helaas, het was geheel anders. Want ziet, mr. Klaas, (notaris Nicolaas de Hondt) de dienaar van de kettermeester, die 's avonds in het geheim in de stad was gebleven, overviel de volgende morgen de goede man in zijn huis en nam hem gevangen. Zijn gevangenschap, belijdenis van het geloof en verder zijn gehele geschiedenis heeft mr. Gileyn zelf uitvoerig beschreven. Wij willen de hoofdinhoud of een kort begrip daarvan uit zijn eigen geschriften, tot stichting van alle christenen, verhalen. Aangaande zijn gevangenschap schrijft hij aldus:

"Op Donderdag de 20ste April, tussen zeven en acht uur, werd de herder met de schapen, Gileyn de Muelere, 'Caan' genoemd, onderwijzer van de Vlaamse school verstrooid. Toen ik de storm en het gerucht vernomen had, dat er in die tijd iemand zou gevangen genomen worden, was ik voornemens, ofschoon ik niet dacht, dat het mij overkomen zou, om het gevaar te ontlopen, het huis te verlaten, omdat ik vermoedde, dat ons ellende boven het hoofd hing. Zo geschiedde het, dat mr. Klaas, de dienaar of schrijver van de inquisiteur, met de onderschout en drie dienaren samen in mijn huis kwamen. Terwijl ik beneden was, en gereed stond het huis te verlaten, hoorde ik Ackebay op de zolder lopen. Toen ik dat hoorde, dacht ik bij mij zelf, dat hij mij kwam dagvaarden om voor de kettermeester te komen. Daarna liep ik naar de winkel, en vroeg aan mijn dienstmaagd, wat dat was. En ziet, ik zag daar de genoemden mr. Klaas, met de onderschout en nog twee dienaren in de deur staan. Aldus liep ik, menende het huis te verlaten, de wolf in het gezicht en de vijand in de schoot. Mijn vrouw, die naar de markt was gegaan, wat zij misschien om de twaalf Donderdagen deed, hadden zij opgewacht, om alzo de vogel op zijn nest te kunnen bespringen, en aldus sloegen zij de handen aan mij, en namen mij gevangen. Mijn kinderen weenden bitterlijk, en dienstmaagden maakten groot misbaar.

Daarna brachten zij mij in de school, en onderzochten die van achteren tot voren. De sloten deed ik alle open, maar er was niets dat hun aanstond. Toen zij mij naar

beneden brachten, schoten zij op mij toe, en betastten mij, of ik ook enige boeken bij mij had. Zij vonden niets dan het geschrift van de keizer, een Nieuw Testament en een klein boekje, beide goedgekeurd. Wanneer zij hadden willen vertoeven om nog wat te eten, zou ik die in mijn boezem hebben gestoken, om er het huis mee uit te gaan, doch de Heere had het anders besloten.

Eindelijk grepen mij twee gerechtsdienaren aan, en leidden mij naar de gevangenis. Toen ik bemerkte, dat zij mij in de gevangenis brachten, was mijn hart ten enenmale verslagen en ik zei: "nu is de herder met de schapen verstrooid." Vroeger dacht ik, dat men mij slechts in De Baas, waar ik meende de inquisiteur te zien, zou brengen. Toen ik mij aldus gevangen zag, was mijn hart dodelijk bedrukt, zodat ik op mijn aangezicht en knieën viel, en de Heere met vele tranen aanriep Zich te verwaardigen mij te vertroosten, en mijn vorige zonden en zwakheden niet te gedenken, wat Hij ook gedaan heeft.

Mijn rampen, die ik drie á vier dagen doorstond, alsook de velerlei gedachten, die in mij omgingen, zou ik aan niemand ter wereld ten volle kunnen meedelen; en vooral de droefheid van mijn vrouw en vijf jonge kinderen en schapen heeft mij het hart gebroken.

Doch de hemelse Vader, die een Vader van alle vertroosting is, heeft op genadige wijze aan mij gedacht, en Zijn belofte is gewis. "Betrouwt," zegt Hij, "en ik zal u niet verlaten; want Ik zal u de Trooster zenden." Aldus heeft de Heere mij door Zijn beloften vriendelijk vertroost, zodat ik nu zeker geloof, dat God mij verkoren heeft om voor Zijn naam te lijden. Hem zij lof in eeuwigheid."

Des namiddags, de 24ste van die maand, werd hij des voor en namiddags door de onderschout alleen in de Baas geleid, en wel voor de beide grote vijanden van het geloof, de kettermeester en de deken van Rijssel, en met hen Klaas als schrijver, zonder dat er verder iemand anders bij was; want de onderschout, nadat hij hem aan de wolven, die later zijn bloed zouden drinken, had overgeleverd, was vandaar vertrokken. Voor hij bij de inquisiteur kwam, was zijn geest door dubbele strijd als met molenstenen bezwaard; want aan de ene zijde vreesde hij de Naam des Heeren te verloochenen en aan de anderen kant om iets te belijden, waardoor hij zijn leven, met vrouw en kinderen, in gevaar en ellende zou brengen. Hij zocht in het spreken God en de mensen te behagen, en in geen dele te vertoornen: dat is, hij wilde twee heren, die niet overeenstemden, dienen. Zijn vrouwen kinderen, die als in zijn hart leefden, vernieuwden zijn droevige gedachten, en hij vreesde, dat zij zouden worden verjaagd. In deze beklagenswaardige toestand liet de Heere hem blijven, totdat hij omstreeks een uur voor de kettermeester geweest was. Toen hij voor deze beide vijanden stond, en bevreesd was, wat hij zeggen zou, stelde de Heilige Geest de liefelijke spreuk van Christus hem voor ogen, waar Hij zegt: "Zij zullen hun handen aan ulieden slaan, en u vervolgen, u overleverende in de synagogen en gevangnissen; en gij zult getrokken worden voor koningen en stadhouders om Mijns Naams wil. Neemt dan in uw harten voor, van tevoren niet te onderzoeken, hoe gij u verantwoorden zult; want Ik zal u mond en wijsheid geven, welke niet zullen kunnen tegenspreken noch weerstaan allen, die zich tegen u zetten. Want gij zijt het niet, die spreekt, maar het is de Geest uws Vaders, Die in u spreekt."

Aldus herinnerde God hem door Zijn belofte, waardoor zijn zinnen, die door velerlei meningen verstrooid waren, in grote mate werden versterkt. Zijn voornemen was echter, omtrent zijn geloof niet een enkel woord te belijden, zonder vooral de reden te kennen van zijn gevangenschap. Hij dacht namelijk, dat er geen voldoende

getuigenissen of bewijzen tot zijn last bestonden, dan alleen straatgeruchten. Daarenboven had hij vast voorgenomen, in de vorm van een rechtsgeding, en wereldlijke rechtsuitspraak, zich te behelpen, of door zijn vrienden, ten minste onder borgtocht, zich te doen voorlichten; aldus meende hij zich te kunnen verdedigen zonder zijn geloof, waaromtrent alle zwaarigheid gelegen was, te belijden. Dit was vleselijke wijsheid en raad, waardoor hij het meest werd gekweld. Maar het einde ervan was: "O Heere, doe Uw wil, hoewel het vlees tegen God vecht," zoekende zich steeds met vrouw en kinderen te beschermen. Doch, verneemt nu de wonderbare verkiezing van God, waardoor Hij Zijn uitverkorenen verkiest.

Toen hij, terwijl hij blootshoofds voor zijn vijanden stond, ondervraagd werd, en zij terstond antwoord daarop verlangden, was hij in de geest benauwd, en zocht zijn verantwoording te verschuiven. Bovenal verlangde hij, dat de overheid der stad, onder wie hij beweerde te staan, daar tegenwoordig zou zijn." "Dit doet er niet toe," zei de inquisiteur, "gij zijt door mij gevangen genomen, als daartoe gemachtigd van de paus en de koning. Antwoord slechts, en laat uw hoofd rusten."

Hier was hij als dood en ten enenmale verslagen. Hij wilde, als vroeger, de reden van zijn gevangenschap weten. In één woord, hij zocht allerlei uitvluchten, zodat hij omtrent een half uur zijn verantwoording wist te ontduiken. Toen de kettermeester zag, dat hij bezwaarlijk tot de belijdenis van zijn geloof komen zou, begon hij hem, zoals Kájafas bij Christus deed, bij de levende God te bezweren, dat hij antwoorden moest. "Er staat," zei hij, "in het heilige Evangelie geschreven: "Zo wie Mij belijden zal voor de mensen, die zal Ik ook belijden voor Mijn Vader, die in de hemelen is; maar zo wie zich Mijns en Mijner woorden zal geschaamd hebben, diens zal de Zoon des mensen Zich schamen, wanneer Hij komen zal in Zijn heerlijkheid, en [in de heerlijkheid] des Vaders en der heilige Engelen." Zo gebiedt ook de heilige Petrus: "Dat wij altijd bereid zullen zijn tot verantwoording aan een iegelijk, die ons rekenschap afeist van de hoop, die in ons is."

Zo verlang ik dan," zei de inquisiteur, "rekenschap van uw geloof; wat antwoordt gij hierop meester Gileyn?"

Toen hij dit hoorde, werd hij ontroerd in de geest, en de Geest des Heeren dreef hem met kracht, zodat hij zei: "O mijn God nu is het tijd; sta mij bij naar uw belofte!"

Als hij nu de hulp des Heeren gevoelde, wendde hij zich tot de vijanden, en zei met krachtige woorden: "Vraag mij nu, wat gij wilt, ik zal u ronduit, zover de Geest van God mij te spreken geeft, antwoorden en niets verzwijgen."

De inquisiteur begon dan ook het onderzoek aldus: "Gileyn, wat houdt gij voor **de heilige kerk?**"

Antwoord: "Alle rechtgelovige mensen, waar die ook door de gehele wereld verspreid zijn. Allen zeg ik, die op het enige fundament Christus Jezus, als een levend huis gebouwd zijn, en Hem voor hun enig Hoofd en Bruidegom erkennen."

Vraag: "Maar wie zijn deze?"

Antwoord: "Die in de enige en eeuwige God geloven, en Hem door Jezus Christus in de geest en volgens Zijn Woord zuiver dienen."

Hierover werd veel gesproken, te uitvoerig om te worden meegedeeld.

"Aan deze kerk dan," zei meester Gileyn, "waarvan ik mij een lidmaat weet, houd ik mij eendrachtig, en geloof alles, wat God in Zijn Woord geleerd heeft, zonder enig tegenspreken. Deze Kerk is één lichaam, één ziel, één geest, en één hart."

Vraag: "Wie houdt gij voor het hoofd der heilige kerk?"

Antwoord: "Christus Jezus, Die de Vader tot een hoofd gesteld heeft over alle

gelovigen, ja over alle koninkrijken der wereld. Deze is het Hoofd, de Bruidegom en Man van deze kerk, welke Hij gehuwd heeft als Zijn Bruid, en gewassen door Zijn bloed, en heeft haar zonder rimpel en vlek gesteld, opdat zij heilig voor Hem zijn zou."

Vraag: Wie houdt gij voor het hoofd der kerk op deze wereld?"

"Wie zou ik daarvoor anders houden," zei hij, "dan Christus alleen, aan Wie toch alle macht in hemel en op aarde toekomt, en Die Zijn kerk regeert, leert, troost en bijstaat, tot het einde der wereld; want hoewel Hij naar het lichaam van hen gescheiden is, is Hij nochtans bij hen met Zijn Geest."

Vraag: "Zijn er dan geen andere hoofden der kerk op de aarde? En was Petrus niet het hoofd der kerk en in plaats van Christus gesteld? Dat kan immers niemand loochenen! Zo is dan ook de paus van Rome, die een opvolger van Petrus is, en op zijn zetel zit, het hoofd der kerk en heeft alle macht van Christus, zoals Petrus, ontvangen?"

Antwoord: "Er zijn altijd dienaren der kerk geweest, die plantten en nat maakten, maar God geeft de wasdom; er zijn bisschoppen, herders, predikanten en andere dienaren, die God aangesteld heeft als opzieners over Zijn kudde, die zij met het Woord van God moeten weiden. Wanneer nu de paus zulk een dienaar is, die de kerk van God met goede leringen en leven sticht, dan houd ik hem voor een dienaar van God, naar wie men als naar Christus horen moet als een die komt in de naam des Heeren; maar in het tegenovergestelde geval erken ik hem niet!"

De kettermeester werd door zijn antwoord boos, en zei spijtig tot hem: "Dat weten wij wel; wilt gij ons leren? Wij vragen u, of niet de paus het hoofd der Kerk op deze wereld is, die dezelfde macht heeft als Petrus, om te binden en te ontbinden?"

Antwoord: "Ik houd de paus wel voor het hoofd der kerk; ik wil hem deze eer niet ontnemen, en wil hem ook niet van zijn zetel stoten. Om u dit toe te geven, erken ik hem voor het hoofd der kerk; der kerk zeg ik, namelijk, van de roomse kerk, dat is, van de duivelse kerk, van deze kerk, die toch een moordkuil is, een spelonk van rovers en moordenaars, een synagoge des duivels; daarvan is hij het hoofd, de koning, de vorst en hoogste gezant, en regeert haar door zijn dwalende en leugenachtige geest. Deze eer van heerschappij voeren heeft hij niet van God, maar van zijn vader, namelijk, van de duivel ontvangen, door wiens ingeven, raad en macht, hij zich niet op de zetel van Petrus maar in de tempel van God gesteld heeft."

De kettermeester was over dit antwoord, dat hij niet verwachtte, verslagen, en liet de vraag betreffende de paus rusten, en begon te spreken over het **sacrament des altaars**.

"Nu, welaan," zei de inquisiteur, "wat gelooft gij van het sacrament des altaars, (zoals zij het avondmaal des Heeren noemen) en welk gevoelen hebt gij daarover?"

"Ik geloof, dat het avondmaal onzes Heeren een heilige instelling van Christus is, waardoor de gelovigen, om wiens wil het alleen is ingesteld, de goddelijke genade voor hen krachtig wordt verzegeld, en zij tot de dienst van God vermaand.

Verder, ik belijd, zo dikwerf wij dit avondmaal, naar de instelling van Christus, houden, dat wij dan het lichaam en het bloed van Christus met het geloof, door de Heiligen Geest, ontvangen tot een levende spijs en drank voor onze zielen. Dit duiden ons de uiterlijke tekenen, namelijk het brood en de wijn, aan, welke ons natuurlijk lichaam voeden, versterken en aangenaam zijn. En gelijk wij het brood en de wijn uit de hand van de dienaar uitwendig ontvangen, aldus ontvangen wij inwendig, door de Heilige Geest, Christus Jezus, Die het levende brood is, van de hemel neergedaald, met al Zijn verdiensten, waarmee onze zielen gespijzigd, gelaafd en tot het eeuwige

leven onderhouden worden.

Ten derde word ik hierdoor onderwezen, dat ik door de dood en de offerande van Christus, aan het kruis voor ons volbracht, van alle zonden gereinigd zijnde, aan Zijn verbroken lichaam en vergoten bloed, dat is, aan al Zijn weldaden, gemeenschap heb. Zo houd ik dan het avondmaal voor een hoogwaardig sacrament, waarin vele kostbare schatten verborgen zijn."

Vraag. "Geloofst gij niet, dat het brood, hetwelk Christus gaf met de woorden: "Neemt, eet, dit is mijn lichaam," in het lichaam van Christus wordt veranderd?"

Antwoord: "Ik geloof ook, dat Christus het brood, dat Hij nam, dat Hij zegende, dat Hij brak en gaf, Zijn lichaam noemde bij zekere manier van spreken, en dat het brood brood bleef en de wijn wijn, zonder enige verandering. Zo is dan het brood het natuurlijke lichaam en de wijn het bloed van Christus niet, maar zij zijn alleen zichtbare tekenen daarvan, die tot verzekering de naam dragen van hetgeen zij betekenen."

Toen Gileyn dus gesproken had, zei hij verder: "Nu is het geheel met mij gedaan, want zij hangen allen aan deze broodgod." De strijd liep immers over de transsubstantiatie, dat is, over de verandering van het brood in vlees en van de wijn in bloed.

Zij vroegen andermaal: "Geloofst gij niet, dat, na de woorden der inzegening door een priester gesproken, het brood en de wijn in het lichaam en het bloed van Christus veranderd worden, en dat de priester zich en anderen het lichaam van Christus met de handen in de mond steekt?"

Gileyn antwoordde: "Christus heeft deze verandering niet geleerd, noch zijn apostelen na Hem. Veel minder heeft Hij de roomsen priester, zoals gij zegt, de macht tot deze verandering geschonken. Zegt mij toch, waarin stelt gij deze verandering: in de stof of in de vorm? in de grootte, lengte of diepte? in de reuk, de spraak, het gezicht, enz.? Doch in niets van dit alles kunt gij haar bewijzen; zo heeft er dus geen verandering plaats. Daarom moet men het ontvangen van het brood en de wijn in het avondmaal geestelijk verstaan, daar de Heere Christus, volgens Johannes, geleerd heeft: "Het vlees is niet nut, maar de Geest maakt levend." En, hoe wij zijn vlees en bloed ter zaligheid ontvangen moeten, wordt ons daar door Christus duidelijk geleerd, namelijk, door het geloof, dat alleen de mond is, waarmee deze spijs en drank kan genoten worden. "Wie in Mij gelooft," zegt Christus, "heeft het eeuwige leven." Wie dus in Christus gelooft, Die Zijn lichaam voor ons verbroken en Zijn bloed vergoten heeft, die eet Zijn vlees en drinkt Zijn bloed, die, zeg ik, is al de verdiensten deelachtig, die ons door de offerande van het lichaam van Christus zijn verworven."

Toen zeiden zij: "Hij wil zeggen, dat men in het avondmaal het lichaam en het bloed van Christus met het geloof, dat is, de kracht van Christus' dood en de eeuwige zaligheid, ontvangt, hetwelk door de uitwendige sacramenten als door zichtbare dingen, voor ogen gesteld en verzegeld wordt; zodat het brood en de wijn, die slechts zinnelijke tekenen zijn, hun natuur behouden zonder enige verandering."

"Mijn heren," zei Gileyn, "dat is mijn bedoeling; gij hebt mij goed begrepen. Ik zeg u in waarheid, dat gij het rechte inzicht in die zaak niet hebt, aangezien gijlieden de uitwendige tekenen schandelijk misbruikt, die houdende voor de verborgen zaak, waarvan zij slechts zinnelijke sacramenten zijn. Hieruit vloeit voort, dat gij van het brood des avondmaals een gruwelijke afgod, die gij terstond met velerlei diensten vereert en aanbidt, gemaakt hebt. Daarom verwerp ik uw leer van de wezensverandering geheel, waaruit vele onbehoorlijke dingen, tegen de aard der sacramenten, de instelling van het avondmaal en tegen de gehele zin der Schrift voortvloeien."

Daarna vroegen zij hem, hoe hij dacht over het brood of **de ouwel**, hetwelk in de heilige kerk, zoals zij hun roomse synagoge noemen, wordt aanbeden als God en mens.

Gileyn stond van de tafel op en zei: "Ik heb er genoeg van gezegd. Wat wilt gij nog meer vragen?"

Vraag: "Handelt men dan niet goed, wanneer men de ouwel als God in de hemel aanbidt?"

"Hier werd ik," dus schrijft hij, "in mijn gemoed ontsteld, en de Geest des Heeren drong mij om de waarheid te zeggen, Christus," zei hij, "gaf het brood om te eten, niet om te aanbidden, of daarvoor neer te knielen. Hij heeft ook nergens de aanbedding van het brood geleerd. Maar hij zegt: *De ware aanbidders zullen in geest en waarheid aanbidden.*" Daarom houd ik zulk een aanbedding voor een gruwelijke afgoderij en wel tegen het eerste en tweede gebod der goddelijke wet; want deze aanbedding geschiedt voor een stommen en gebakken afgod, die, zoals men zien kan, ook door de honden, katten en muizen gegeten, ja door de wormen en de ouderdom verteerd kan worden. Hoe, schaamt gij u niet deze tastbare schande niet alleen het lichaam, maar ook de godheid van Christus aan te doen? En hoe kan, bid ik u, de godheid van Christus, die in de gehele wereld is verbreid, in een stukje brood of in een ouwelkastje besloten worden? Hoe kan God, Die een Geest is, door de mond en de buik ontvangen en doorgeslikt, ja ook, ik schaam mij het te zeggen, in onreinheid veranderd en door stoelgang uitgeworpen worden? Want, indien gij de ouwel ook voor God erkent, zo moet Hij aan deze walgelijke dingen onderworpen zijn. En al kon ook het brood in het lichaam van Christus veranderd en met de tanden verbroken worden, zo kan toch Zijn godheid niet worden genuttigd, veel minder enige verandering ondergaan.

Daarenboven, Christus spreekt nergens om Zijn Godheid, maar alleen om Zijn vlees te eten. Hij noemde ook het brood Zijn Godheid niet, maar Zijn lichaam. Aangaande zijn lichaam, dat gij in een stukje brood wilt besluiten, zeg ik met de Schrift, dat Christus Zijn lichaam, Zijn lichaam zeg ik, dat gekruisigd, gestorven, begraven en uit de doden opgewekt is, in de hemel boven de wolken, uit de ogen van Zijn apostelen, zichtbaar heeft meegenomen aan de rechterhand des Vaders, en zal vandaar niet terugkeren, voor dat Hij zichtbaar, zoals Hij is heen gegaan, uit de hemel zal verschijnen. Want de hemel moet Hem ontvangen tot de tijden der wederoprichting van alle dingen, wat niet plaats zal hebben dan in de dag des oordeels. Daarom vermaant ons de heilige Paulus, dat wij de hemelse dingen, waar Christus is, zittende aan de rechterhand des Vaders, moeten zoeken. Christus is dan naar het lichaam hier niet meer te vinden, want Hij heeft de wereld verlaten, en is tot de Vader gegaan.

Dit getuigt ook Augustinus als hij zegt, "dat het stoffelijke lichaam van Christus alleen in de hemel is, en van daar niet komen zal dan in het laatste oordeel". En gelijk de bliksem haastig verschijnt, en overal wordt gezien, zo zal ook Jezus Christus onze Zaligmaker komen. Zo verzaak ik dan uw broodgod, die ik eren noch dienen wil, en verklaar ronduit dat hij de God Mauzzim is, waarvan Daniël (hfdst 11) schrijft, die de antichrist en zijn dienaren met goud, zilver en dergelijke kostbaarheden vereren zouden; en, waar deze God wordt aanbeden, daar re geert de antichrist, en daar is zijn kerk. Hij wordt echter nergens dan in de roomse kerk aanbeden, zo is het dan duidelijk, dat de pausgezinde kerk de synagoge van de antichrist is. Hij is de God der sterken, want hij vernielt en verdrukt alle mensen, die hem niet willen aanbidden; doch zijn aanbidders verheft en eert hij, en deelt hun de schatten en landen der wereld als bij het lot uit."

Hier brulde de inquisiteur als een leeuw, omdat hij zijn broodgod aldus verwierp.

"Dus zouden wij dan allen," zei de kettermeester, "afgodendienaars zijn."

Ja waarlijk, zijt gij dat," zei hij, "want gij aanbidt een vreemde god van meel, die onze vaders niet gekend hebben."

Tot versterking van hun leer der wezensverandering brachten zij weer bij, dat ieder, om eeuwig te leven, het vlees van Christus eten moest; doch dat Hij niet spreekt van een andere spijs, die Zijn vlees is, dan van het brood des avondmaals. Zo moet dan," zei hij, "het brood in het natuurlijke lichaam van Christus veranderd worden."

"Er is," zei Gileyn, "geen sterker bewijs tegen u, waardoor uw wezensverandering meer wordt vernietigd. Want, indien het brood het wezenlijke lichaam van Christus is, zijn allen zalig, die dat in de mond steken en gebruiken; want Christus zegt: "Wie mijn vlees eet, die heeft het eeuwige leven." En verder: Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, die blijft in Mij en Ik in hem." Alle ongelovige en onboetvaardige mensen kunnen het stoffelijke brood en de wijn ontvangen. Zo zou dan ook daaruit volgen, dat de goddeloze mensen zalig zouden zijn. Hieruit volgt nog een groter bezwaar, namelijk, dat de honden, muizen en dergelijke redeloze dieren het lichaam van Christus eten, en alzo zalig zouden zijn, wanneer zij uw bezworen en geheiligd brood eten, wat te schandelijk is om te denken. Judas ontving ook het brood, dat Christus Zijn lichaam noemde, zowel als de andere apostelen. Zo moest dan ook de verrader Judas', volgens uw leer, in Christus en Christus in hem blijven; doch de satan voer terstond in hem. Hieruit besluit ik dan, dat het brood in het natuurlijke lichaam van Christus niet verandert, want anders zouden allen zalig zijn, die dat ontvangen; maar dat het alleen een teken is van het lichaam van Christus, voor ons verbroken; voor ons, zeg ik, die dat door het geloof ontvangen."

"Gileyn," zeiden zij, "gij dwaalt gruwelijk; men zal u binnen kort wel wat anders bewijzen." Hiermee eindigde het onderhoud over het avondmaal, en een ander van de mis, dat zij uit het avondmaal trekken, volgde.

"Wat gelooft gij," vroegen zij, "**van de mis?**"

Antwoord: Zij is een gruwelijke afgoderij, waardoor de dood en de offerande van Christus geheel vernietigd en het avondmaal des Heeren jammerlijk bedorven en geschonden worden. Deze mis is door Christus niet ingesteld, en heeft met de instelling van het avondmaal niets gemeens, maar zij is gebouwd op de grond der wezensverandering en andere menselijke bijgelovigheden."

Allereerst ondervroegen zij hem aangaande de doop, wat ik vergeten heb mee te delen. De vraag was dan, of de doop nodig was ter zaligheid. "Ik houd," zei Gileyn, "de waterdoop voor een heilige instelling van Christus, waarmee de gelovigen gereinigd worden van zonden door het bloed van Jezus Christus, waarvan het water een zegel en zekere getuigenis is. Desgelijks erken ik de doop voor een zegel van het goddelijke verbond, waardoor de kinderen 'Gods, als ware nakomelingen van Abraham, van de goddeloze wereld onderscheiden worden, zoals de besnijdenis der Israëlieten was. Maar ik ontken, dat de doop nodig is tot zaligheid, want dan zou men van de doop een afgod maken, en de genade van Christus Jezus en de eeuwige zaligheid aan de verderfelijke stollen toeschrijven. Want het water maakt niet zalig, en wast de zonden niet af, maar het bloed van Christus, waarvan het water een teken is. De doop heeft geen kracht noch nuttigheid dan in het bloed van Christus, in Wie alleen onze zaligheid gelegen is, als die Zijn bloed tot afwassing onzer zonden vergoten heeft, wat door het water wordt afgebeeld. Nochtans misprijs ik het in grote mate, wanneer men de doop, ofschoon hij geen zaligheid geeft, veracht."

Vraag: "Zo houdt gij het er dan voor, dat zij, die hun kinderen niet laten dopen, verkeerd doen?" Antwoord: "Dat doen zij waarlijk; want aangezien de kinderen in het

verbond van God zijn begrepen, zowel als hun ouders, en hun de belofte der zaligheid toekomt, daar God belooft onze God en onzer kinderen God te zijn, zo is het dan behoorlijk, dat men de kinderen, die het zaad der gelovigen zijn, het teken des verbonds en het zegel der zaligheid namelijk het waterbad, toedient; want, aan wie het meeste toekomt, zal men die het mindere onttrekken?" Toen zij vernamen, dat hij geen wederdoper was, vleiden zij hem, alsof zij verheugd waren, dat hij met hen in dit gevoelen deelde. Maar hij achtte hun vleierij en dubbelzinnigheid niet. "Maar zoals ik dan," zei hij, "de verachters van de kinderdoop verwerp, also veracht en verwerp ik ook uw moedwillige boosheid, waardoor gij de instelling des Heeren, die geheel volmaakt was, zo schandelijk geschonden hebt door velerlei onuitstaanbare bijgelovigheden.

Want vooreerst, gij maakt van de doop een afgod, aangezien gij daaraan de zaligheid en niet aan Christus toeschrijft.

Ten andere doet gij de kinderen en de huwelijken staat groot onrecht, daar gij de duivel, ach, welke boosheid! uit hen wilt bezweren.

Ten derde spreekt gij de mensen van verborgenheden, doch van de nuttigheid van de doop leert gij niet, en prevelt slechts zekere Latijnse woorden, die het volk, ja schier uw mispriesters zelf, niet verstaan, tegen het gebod en de leer van Paulus. En wie kan uw dwaze plechtigheden verdragen, zoals het gebruik van zout, olie, kaarsen en dergelijk meer, die gij tot misvorming van de Heilige doop hebt ingevoerd?"

Hieruit volgde nog een andere vraag, of hij namelijk geloofde dat zijn kind, zonder doop stervende, ook zalig zou zijn.

"Ja," zei hij, want de kinderen der gelovigen zijn zalig, zoals wij, door de verdiensten van Christus alleen, zonder toedoen van de sacramenten, gelijk de kinderen der Israëlieten, voor de besnijdenis stervende, zalig werden geacht. Want Petrus zegt, dat hun de belofte en hun ouders gedaan is de belofte, zeg ik, dat zij Gode, als Zijn kinderen en bondgenoten in Christus Jezus toebehoren. Daarom worden zij door Paulus heilig en rein genaamd; en Christus beval hen tot Hem te brengen, en noemde hen erfgenamen van het koninkrijk der hemelen."

Zij schreven dit alles op, maar zeiden, dat hij dwaalde. Intussen twistten zij in geen geringe mate onder elkaar in het Latijn om zijn woorden. Zo slechts kan de ene satan het met de anderen vinden.

Na de middag vertrok de deken van Rijssel naar Gent, zodat slechts de inquisiteur en mr. Klaas de gevangene, ondervroegen.

Vraag: "Hoe denkt gij over de biecht en **de vergeving der Kerk?** Geloofst gij, dat men de priester biechten moet, en hij de macht heeft de zonde te vergeven?"

Antwoord: "Ik geloof dat wij arme zondaars zijn, die vergeving van onze zonden hebben; daarom is het goed, dat wij onze zonden voor God belijden, aan Wie zij bekend zijn, en Die de macht heeft de zonden te vergeven; daarom heeft Christus ons geleerd de zonden voor Zijn Vader te belijden, en om vergeving te bidden, als Hij zegt: *"Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren."* Dit deed ook David, zeggende: Heere tegen U alleen heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in Uw ogen." Zo moet men dan God en niet de mispriester de zonden belijden, Die haar kan en wil vergeven; want Hij zegt door de profeet: "Ik, Ik ben het, die uw overtredingen uitdelg om Mijnentwil." Er is nu een andere belijdenis van zonden, waarvan Jakobus schrijft; deze heeft plaats, wanneer de een broeder met de anderen, als er enige misdaad gepleegd is of twist bestaat, zich verzoent en verenigt. Wie dus iets misdaan had tegen zijn broeder, moest zich vernederen en om vergeving bidden, en wie misdaan was, moest de schuld, volgens de leer van Christus,

kwijtschelden. Daarom zegt Christus: "Zo gij gedachtig wordt, dat uw broeder iets tegen u heeft, laat daar uw gave voor de altaar, en ga heen, verzoen u eerst met uw broeder, en kom dan en offer uw gave." Want gelijk de wijze man zegt, hoe durft iemand om genade bidden, die een ander geen genade schenken wil? Misprijzen wil ik het echter niet, als iemand onder moeilijke dingen gebukt gaat, dat hij dan raad vraagt aan een geleerd en geschikt man, die hem leren, onderwijzen, en, wanneer het nodig mocht zijn, troosten kan met Gods Woord. Maar dat kunt gij tot uw oorbiecht aan de mispriester niet brengen, welke anders niet is dan een raadvraging."

Toen vroegen zij: "Wat dunkt u dan van **de oorbiecht**?"

"Wat uw oorbiecht aangaat," zei hij, "waarin gij het aantal van alle zonden, met alle omstandigheden daarbij, verlangt te weten, die verwerp ik geheel, omdat zij buiten Gods Woord is ingevoerd tot een strik der arme gewetens. Hoe schadelijk deze uw oorbiecht is, getuigen uw boze werken; want door de biecht hebt gij de kuisheid der ongetrouwde meisjes en getrouwde vrouwen aangevallen en dikwerf doen struikelen. Door dit middel heeft de antichrist inbreuk gemaakt op het gewetens van alle mensen, en de geheimen vernomen van koningen en prinses, waardoor hij zijn valse leer en tirannie heeft versterkt. In één woord, hierdoor is allerlei schandelijkheid ontstaan en gepleegd, en de mens oorzaak tot zondigen gegeven, aangezien zij meenden door deze oorbiecht vergeving van zonden te zullen verkrijgen."

Vraag: "Hoe denkt gij over de boetedoening en de kwijtschelding, die de priester stelt tot voldoening van zonden?"

Antwoord: "Ik erken geen andere voldoening dan van Christus Jezus, Die aan Zijn Vader, voor allen, die in Hem geloven, genoegzaam voldaan heeft. Deze alleen houd ik voor de eeuwige en enige voldoening, als die onze zonden op Zich genomen, en daarvoor in Zijn vlees betaald heeft; aldus is Hij onze vrede, rechtvaardigmaking en verzoening bij de Vader. "Indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een voorspraak bij de Vader, Jezus Christus, de rechtvaardige."

Daarna vroegen zij, of wij zelf niet voor de zonden voldoen konden, en daarenboven met goede werken de hemel verdienen.

Antwoord: "Ik zeg nog eens, dat Christus onze voldoening is, Die Zichzelf voor ons heeft overgegeven, het handschrift uitwissende, dat tegen ons was. Maar hoe kunnen wij, die toch ellendige zondaars zijn, die de zonde als water indrinken, en in wier vlees niets goeds woont, voor de zonde voldoen? En wat kunnen wij anders met onze werken, die ten enenmale boos en walgelijk voor God zijn, dan de toorn Gods over ons verwekken? Want van nature zijn wij kinderen des toorns, die de veroordeling en de eeuwige dood hebben verdiend, zodat alles, wat wij doen, Gode niet kan behagen. Daarom moeten onze zonden in Christus Jezus alleen, in Wie de Vader een welbehagen heeft, voldaan zijn. Daarom verwerp ik ook uw vals gevoelen aangaande de werken, waarmee gij de hemel verdienen wilt. Want wat zijn toch al onze werken in zich zelf dan zonde en boosheid? Al onze gerechtigheden zijn toch, zoals de Profeet zegt, als een onrein kleed; wij zijn zondaars van nature, en kunnen niets doen dan zondigen. Wij zijn ellendige slaven der zonde, verkocht onder de zonde. Wanneer er iets goeds in ons is, komt dit van God, en moet ook aan God, Die de oorsprong van alles goeds is, worden toegeschreven. In één woord, wij zijn en blijven altijd schuldenaars voor God; want wij voldoen niet aan de wet, en kunnen daarenboven de zaligheid niet verdienen. Daarom blijven de dood en de veroordeling op ons, zolang wij door de rechtvaardigheid der wet, dat is door onze werken, rechtvaardigheid zoeken. Indien wij toch met onze werken konden voldoen, en het eeuwige leven verdienen, waarom zou het dan nodig geweest zijn, dat de Zoon van God, mens geworden, door Zijn dood voldoen en de zaligheid verkrijgen zou? Maar Christus is

niet tevergeefs gestorven, want door Zijn dood zijn wij behouden. Zo is het dan duidelijk, dat wij door de verdiensten van Christus zonder onze werken gerechtvaardigd zijn. Daarom besluit ook Paulus, dat wij uit genade, door het geloof in Christus gerechtvaardigd worden, en dat allen onder de vloek zijn, die op de werken der wet bouwen. Al onze verdiensten bestaan alleen in Christus Jezus, Die ons van de vloek heeft verlost, aangezien Hij voor ons, hangende aan het hout, een vloek geworden is; opdat de belofte, aan Abraham gedaan, vervuld worde, namelijk, dat zij allen in zijn zaad, hetwelk Christus is, gezegend en behouden worden; allen, zeg ik, die in Christus zullen geloven. Nadat wij aldus gerechtvaardigd zijn, doen wij goede en Gode welbehaaglijke werken, die Hij Zelf in ons werkt; doch wij verdienen daardoor niets, daar het Gods werken zijn, die Hij naar Zijn barmhartigheid belooft. Daarom moeten wij niet werken om loon, of om de hemel te verdienen; want wij zijn geen dienstknechten, die om loon dienen, maar wij zijn kinderen Gods, die onze hemelse Vader, Die ons het erfdeel van Zijn rijk uit genade belooft, uit liefde dienen, als door de Heilige Geest gedreven, Die onze harten verzegelt."

Daarna vroegen zij, of hij niet geloofde, dat de mens **een vrije wil** had, om goed en kwaad te doen, zoals hij wil.

Antwoord: "Ik erken wel, dat de eerste mens, Adam en Eva, een verkiezing van de vrije wil gehad heeft, waardoor hij goed en kwaad, zoals hij wilde, kon doen; maar deze gave van God heeft hij terstond door de val verloren, en is een slaaf der zonde en ten enenmale machteloos. En deze verdorvenheid bestaat niet alleen bij hem, die de oorsprong van het kwade is, maar is over al zijn nakomelingen, dat is, het gehele menselijke geslacht gekomen, zodat alle vlees zijn weg bedorven heeft, en tot het kwade geneigd is. Door deze overtreding van de eerste mens zijn wij geheel onmachtig geworden, niet alleen in het verstand en de rede, maar ook in de wil; zodat wij het goddelijke niet begrijpen, doen, of willen kunnen uit onszelf. Deze onze bedorven aard beschrijft de Profeet David duidelijk: "Zij zijn allen afgeweken; te samen Zijn zij stinkende geworden; daar is niemand die goed doet, ook niet een." Daarom zegt Paulus: "dat wij van onszelf onbekwaam zijn iets te denken, als uit onszelf; maar onze bekwaamheid is uit God." Hierbij komt de getuigenis van Christus "Zonder Hij kunt gij niets doen." Zo bezitten wij dan onze macht in Christus, die in ons, naar het woord van Paulus, het willen en het werken volbrengt, naar Zijn welbehagen."

Vraag: "Geloofst gij niet, dat de zielen na dit leven in **het vagevuur** gezuiverd, en daaruit verlost worden door zielmissen, jaartijden, aalmoezen en andere dergelijke goede werken?"

"Ik ken, zei hij, "geen ander vagevuur of zuivering, dan het bloed van Christus, waardoor de zielen van alle vlekken volkomen gereinigd worden. Hiervan waren de besprengingen van het bloed der stieren en kalveren met de as der rode koe een duidelijk voorbeeld en betekenis. Want gelijk het volk door zulke besprengingen gereinigd was van de vlekken des vleses, zo zijn ook onze zielen besprengd met het bloed van Christus tot vergeving en afwassing der zonden. Daarom zegt de heilige Johannes: "Het bloed van Jezus Christus reinigt ons van alle zonden." Indien al onze zonden door het bloed van Christus gereinigd worden, waartoe dient dan uw uitgedacht vagevuur? Schaamt gij u niet, de dood en de offerande van Christus te vernietigen en deze kracht aan uw fabelen toe te schrijven? Aldus verlaagt gij Christus tot een halve Zaligmaker, Wiens bloed niet genoegzaam is zonder uw uitgedacht vagevuur. Maar, in de brief aan de Hebréeën wordt duidelijk geleerd, dat Christus een

eeuwige en volmaakte offerande volbracht heeft, die niet mag herhaald worden; want zij is en blijft altijd krachtig tot reiniging en vergeving van zonden. De Levietische priesters vergoten dikwerf bloed, tot reiniging van het volk, maar Christus heeft eenmaal Zijn bloed vergoten voor de zonden der wereld; zodat er nu geen andere reiniging nodig is voor de zonde. Want met een enige offerande worden zij volmaakt, die gereinigd of geheiligd worden. Christus is eens ingegaan in het heilige der heiligen, niet door het bloed der stieren of kalveren, maar door Zijn eigen bloed, waardoor Hij een eeuwige verlossing heeft teweeggebracht. Uit de duidelijke getuigenissen der Heilige Schrift besluit ik dan, dat er geen andere zuivering nodig is tot reiniging der zielen dan het bloed van Christus, noch enige offerande, waardoor zij geholpen kunnen worden, dan de enige offerande van Christus, die genoegzaam is voor de zonde der gehele wereld. Daarom is uw leer van het vagevuur een duivelse leer, dooi, uw pausen uitgedacht tegen de gehele waarheid der Schrift."

Tot weerlegging van deze getuigenissen brachten zij enige plaatsen bij, die tot bewijs van hun vagevuur niets afdeden, en vooral de plaats uit het tweede boek van de Maccabeën, welke hij gemakkelijk weerlegde.

In de geest ontroerd, zei hij tot hen: "Wat is toch uw vagevuur anders dan de keuken van de paus, waardoor hij en al zijn kardinalen, bisschoppen, priesters en andere geschoren kruinen, van de minste tot de voornaamste, zich vrolijk maken, en het bloed van het arme volk verteren, onder de schijn van lange gebeden?"

"Zo zijt gij dan met het vagevuur," zeiden zij, 'niet ingenomen?"

Antwoord: "Nee." Zij spraken zeer weinig op zijn woorden, want zij hadden het druk genoeg met schrijven.

Na over het vagevuur te hebben gesproken, ondervroegen zij hem aangaande **de hel**, en wel of er een hel was.

Antwoord: "Ach, wat vraagt gij toch! Ik geloof van harte, dat er een hel is, waarin de verdoemde mensen, na de dood des lichaams, om hun ongeloof, eeuwig gepijnigd worden, door het rechtvaardig oordeel Gods. Hiervoor bestaan zo vele duidelijke getuigenissen der Heilige Schrift, dat ik niet weet, hoe iemand, al ware hij nog zo boos, dat zou durven en kunnen loochenen."

Daarna vroegen zij hem, of hij ook geloofde, dat er **een hemel** was, waar God met Zijn Engelen regeert.

Hier lachte hij om hun domme, ja dwaze vragen, en dacht, dat zij zelf er niet aan geloofden, omdat hun werken getuigenis gaven, dat zij er niet aan geloofden. Doch, al ware het ook, dat zij aan hemel noch hel geloofden, zoals zij waarlijk inderdaad niet geloven, zo zouden zij slechts aan hun pausen en hun kardinalen gelijk zijn, onder wie er velen zijn geweest, die de opstanding der doden ontkenden, waaruit men duidelijk zien kan, hoe zij over de hemel en de hel dachten. Om deze reden hebben zij het vagevuur uitgedacht, waardoor zij beide, de hemel en de hel, hebben vernietigd. Bovenal geloof ik, dat zij weinig om het vagevuur zouden geven. zo niet daaruit al hun bijgeloof en hun inkomsten voortvloeiden. Immers, indien zij geloofden, dat er enige pijniging bestond, die de zielen om de zonden in het vagevuur moesten lijden, zouden zij nimmer de schelmstukken, die zij bedrijven, durven uitvoeren, noch anderen laten bedrijven. Nu, ter zake dan. "Zoals ik dan," zei hij, "geloof dat er een hel is, geloof ik ook, dat er een eeuwig leven is, waarin de gelovige zielen, na de lichamelijke dood, bij Christus hun Hoofd ontvangen worden."

Vraag: "Gelooft gij dan, dat **de zielen**, nadat zij uit het lichaam gescheiden zijn, zoals sommigen menen, tot de groten dag des oordeels slapen?"

Antwoord: "Ik geloof dat de gelovige zielen, van het lichaam verlost zijnde, terstond tot God gaan, en in Christus rusten, wat de Schrift bij manier van spreken een slaap noemt, zoals ook de ongelovige zielen na haar scheiding terstond worden gepijnigd. Maar hoe zou toch de ziel, die een geest is, en derhalve aan geen slaap is onderworpen, kunnen slapen? Want al zegt men ook, dat de mens slaapt, zo moet men dit niet van de geest, maar van het lichaam verstaan. Wanneer dan de ziel met het lichaam nog verenigd, niet slaapt, hoe zal zij dan, van de last des lichaams bevrijd zijnde, kunnen slapen? Deze wijsbegeerte is te grof, en daarom geloof ik haar niet." Dit alles schreven zij op.

Vraag: "Maar hebt gij dit dan nooit gehoord?" Antwoord: "Nooit; maar ik weet wel, dat er zulke en meer andere sekten bestaan, waarvan ik nooit gehoord heb. Men hoort de wind wel blazen, al ziet men die niet."

Vraag: "Geloof gij niet, dat men **de heiligen dienen en aanbidden** moet, opdat zij onze voorsprekers bij God zouden zijn?"

Antwoord: "Vooreerst, wat het dienen van de heiligen betreft, zeg ik ronduit, dat men ze grote schande aandoet, als men hun enige dienst, die God toekomt, betoont. Daarom plegen zij grote afgoderij tegen het eerste en tweede gebod des Heeren, die de heiligen uit dwaasheid enige dienst of ere zoeken te bewijzen. Want er staat geschreven: "Gij zult niet doen, wat u goeddunkt, maar wat Ik u gebied." Hoort ook het gebod des Heeren: "Gij zult," zegt Hij, "de Heere uw God alleen dienen." En zij zelf verlangen deze eer of dienst in hun leven niet. Want, toen men de Apostelen ter ere wilde offeren, scheurden zij hun klederen. Ten anderen, alles ook wat gij ter ere der heiligen doet, en door anderen wilt laten verrichten, is enkel afgoderij, zoals missen, bedevaarten, het ontsteken van kaarsen en dergelijke dingen meer, waarom dit alles afgrijselijk moet heten. Daarom meen ik, dat men de heiligen, naar uw gevoelen, in geen dele dienen of eren moet; maar wie hun een aangename dienst en eer wil bewijzen, hij moet hun leer en hun Godzalige wandel navolgen. Desgelijks zeg ik, dat men de heiligen volstrekt niet aanbidden mag; want er staat geschreven: "Gij zult de Heere uw God aanbidden." Daarom zei de Engel, toen Johannes hem wilde aanbidden: "Zie, dat gij dat niet doet, ik ben uw mededienstknecht; aanbid God."

"Maar er is een groot onderscheid," zeiden zij, "tussen bidden en aanbidden. Zo gelooft gij toch wel, dat men de heiligen aanbidden mag, opdat zij onze voorsprekers zijn?"

Antwoord: "Ik geloof," zei hij, "dat, zolang wij in deze gedurige strijd leven, wij de een voor de ander bidden moeten, want dat eist de broederlijke liefde, maar om tot gestorven heiligen te bidden, hebben wij gebod noch voorbeeld. Christus heeft ons Zijn Vader, Die ons alles geven wil en kan, leren aanbidden; en daarbij heeft Hij bevolen, dat wij in Zijn naam bidden of vragen zouden.

Eindelijk, ik geloof niet, dat de heiligen onze voorsprekers zijn bij God, tenzij wij Christus, de enige Middelaar, van Zijn ambt willen beroven. Ik houd dus Christus alleen voor onze Voorspreker, Die de Vader, aangezien Hij een welbehagen in Hem heeft, altijd verhoort. Dit getuigt de heilige Apostel, waar hij zegt: "Er is één God, er is ook één Middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus, die Zichzelf u even heeft tot een rantsoen voor allen." De Hoge priesters des Ouden Testaments waren wel als middelaars tussen God en het volk gesteld, waarom zij voor God in het heilige verschenen, om voor de zonden te bidden, doch niet, omdat God door hun voorbedding zou worden tevreden gesteld, alsof zij daartoe bekwaam waren; maar zij waren alleen een voorbeeld van Christus, Die, in de dagen Zijns vleses verschijnende, een waar Middelaar zou zijn des Nieuwe Testaments. Zo is dan onze Heere Jezus

Christus na de enige Middelaar, Die als een Hogepriester door Zijn bloed is ingegaan in het heilige der Heiligen, niet wat met handen gemaakt is, maar in de hemel zelf, om te verschijnen voor het aanschijn Gods voor ons. Het is bij God niet gesteld als bij koningen en vorsten, zoals gij beweert, waar de weg door vrienden moet worden gebaad. Want, daar alle mensen zondaars zijn, is niemand bekwaam tot het Middelaarschap dan Christus alleen, God en mens, Die onze vrede en de Vredestichter is voor de Vader. Wie dus een ander begeert, hij dwaalt en lastert Jezus Christus op gruwelijke wijze."

Om niets van hun afgoderij te verzwijgen, kwamen zij ook met de vraag betreffende **de beelden en hun verering** voor de dag, en vroegen hem, of hij de verering van de beelden van God en de heiligen niet goedkeurde, vooral van die, welke in de kerk waren opgericht.

"Dat veroordeel ik beide," zei hij, "als een gruwelijke afgoderij tegen de levende god en Zijn gebod. Vooreerst verwerp ik alle beelden, die God of Zijn wezen enigermate voorstellen, en ook hen, die God onder de gedaante van een mens of schepsel dienen. Want hoe kan God, Die een Geest is, onzienlijk, onbegrijpelijk en levend, door enige gelijkenis worden afgebeeld? Door God bewegen wij ons, leven en zijn wij, zoals de Schrift getuigt; maar de beelden bewegen zich niet en leven niet; en, wanneer zij niet door mensen onderhouden worden, vervallen en vergaan zij geheel. Gods ogen zien en Zijn oren horen alles; de beelden zien en horen niets. Het beeld heeft geen adem in zich, maar God geeft alles het leven en de adem. Daarom moeten wij niet denken, dat God aan het goud, zilver en steen, door menselijke kunst en wetenschap besneden, gelijk is. Waarin stelt gij de overeenkomst? In de gedaante? Dan moet God, evenals de mensen, lichamelijke leden hebben. In de stof? Dan zou God van goud, zilver of steen moeten zijn. God is een Geest, en wil in de geest niet door beelden, als door mensenhanden, gediend worden. Wie dus het geestelijke leven van God schilderen, uitbouwen of dienen, die zal de straf, waarvan Paulus spreekt, niet ontgaan."

Hierop wisten zij niets te zeggen, dan alleen spraken zij van Cherubim, welke God had laten maken; doch zij wisten daarmee geen weg; want de Cherubims waren niet gemaakt om er God door af te beelden, maar tot een teken, dat God, die onbegrijpelijk en onzienlijk is, daar tegenwoordig was. Zulke tekenen waren ook de wolk, de rook, het vuur en de ark des verbonds, die de Cherubim met hun vleugelen bedekte.

"Ten andere," zei hij, "zijn ook verboden alle beelden, die tot dienst en verering van de heiligen vervaardigd en opgericht worden; want daar God niet door beelden voorgesteld noch gediend wil zijn, zo wil Hij ook niet, dat men van de heiligen beelden zal maken, en hen daarin vereren zal, wat waarlijk vreemde goden en valse godsdiensten zijn. Daarom leest men niet, dat hij de Israëlitische eredienst voor die heilige aartsvaders, Profeten en andere Godzalige mannen en vrouwen, van welke er velen waren, enige beelden waren opgericht. Men leest ook niet, dat ten tijde der eerste gemeente enig beeld van Christus of van de heiligen in de tempels of bedehuizen geplaatst werd. Daarom verwerp ik ten enenmale al zulke grove, gesneden, geschilderde en gegoten beelden, die in de roomse kerk of andere plaatsen tot dienst en verering worden gesteld."

Hier gebruikten zij hun oude uitvlucht, dat de beelden namelijk de boeken der leken zijn.

"De schrift," zei hij, "schrijft aan de beelden het ambt om te onderwijzen niet toe, maar wijst ons naar de Heilige Schrift, want Christus zegt: "Onderzoek de schriften, want die zijn het die van Mij getuigen." Verder: Zij hebben Mozes en de profeten, dat zij die horen." Hierbij komt de getuigenis van Paulus: Het geloof is uit het gehoor, en

het gehoor door het Woord Gods." Hij zegt niet: leert van de beelden, want hoe kan dat stomme beeld de waarheid leren? Hoor wat de Profeet zegt: Wat zal het gesneden beeld baten, dat zijn formeerder het gesneden heeft? hetwelk een leugenaar is. Wee die, die tot het hout zegt: Word wakker [en] ontwaak! tot de zwijgenden steen. Zou het leren? Zie, het is met goud en zilver overtrokken, en er is gans geen geest in het midden van hetzelfde." Hoe kan men duidelijker zeggen, dat de beelden leugens zijn? En hoe kan iets de waarheid leren, wat een openlijke leugen is? Zo zeg ik dan met de heilige Johannes: "Mijn kinderkens wacht u van de afgoden." Insgelijks met David: "Dat die beelden maken hun gelijk worden, en al wie op hen vertrouwt!"

Deze of dergelijke woorden, die zij hem onverhinderd lieten spreken, schreven zij op. Andermaal vroegen zij hem, of hij nog niet geloven wilde, dat de paus een stedehouder van Christus en een opvolger van Petrus was, die op de zetel van God zat, als het hoofd van alle oversten der wereld, zowel geestelijke als wereldlijke. Hierop antwoordde hij als vroeger, en vroeg of de paus onderwees en leerde zoals Petrus en de andere Apostelen gedaan hebben.

Zij zeiden: Ja, hij onderwijst Gods Woord, zoals het in de Heilige Schrift staat, al vat gij dit zo niet op. Gij hebt ook de Heilige Schrift niet gelezen; want Thomas, en meer anderen onder de Apostelen, en twee en zeventig discipelen hebben ook geschreven, en nog vele kundige leraars, die gij niet gelezen hebt. Ten andere zijn er vele en onderscheiden kerkvergaderingen gehouden, waarin de heilige Geest vele dingen, die in de heilige Schrift zo duidelijk niet stonden, heeft geopenbaard. Zodanige bepalingen der kerkvergaderingen heeft de heilige kerk, die niet dwalen kan, aangenomen, waarom men die dus moet geloven. Want de Heilige Geest blijft bij hen tot aan het einde der wereld."

Toen hij deze lastertaal tegen God en Zijn heilig Woord hoorde, werd hij ontroerd in de geest, en sprak met vuur: "Uw paus is de ware antichrist, die met woorden en werken zich tegen God heeft gesteld, en een overste van alle boosheid. Hiervan spreekt Daniël, waar hij van het laatste dier en de woeste gruwel schrijft. Zo ook Johannes, in zijn Openbaring, en ook Job. In één woord, leest Paulus, die hem de mens der zonde en *de zoon des verderfs* genoemd heeft, die zichzelf uitwendig in de tempel Gods heeft gesteld. Want hij heeft de kerk van God met geweld ingenomen, vervalst, en zich als een God boven haar, boven God en al wat godsdienst genaamd wordt gesteld. Inwendig huist hij in de gewetens der mensen met zijn valse leer en wetten, waarin God met Zijn Geest, aangezien zij Gods tempel zijn, behoorde te heersen en te wonen. Deze is de ongerechte, wiens toekomst geweest is met leugenachtige tekenen en wonderdaden, tot verderf van allen, die de waarheid ongehoorzaam zijn."

"Gileyn," zeiden zij, "gij dwaalt zeer. Meent gij de Openbaring van Johannes en andere dergelijke verborgen en ingewikkelde schriften te kunnen verstaan? Gij zijt tot ketterij vervallen, omdat gij enkel de tekst zonder de uitlegging der kerkvaders hebt gelezen."

Antwoord: "Ik houd mij," zei hij, "aan de tekst of de letter der Schrift, die overeenkomt met de bedoeling des Heilige Geestes, en neem geen leringen noch uitleggingen aan, die strijden tegen de zin en de bedoelingen der Heilige Schrift. De Heilige Geest begrijpt de diepten Gods, en is aan geen personen gebonden, maar blaast, waar Hij wil, en geeft het verstand, aan wie het Hem behaagt; want zij worden allen van God geleerd."

Toen zeiden zij: "Gileyn, wij wisten niet, dat gij zo was."

Antwoord: "Gij ondervraagt mij," zei hij, "en ik belijd u de waarheid, wat gij zelf wel

in uw harten gevoelt."

"Wij verstaan," zeiden zij, "de Openbaring zo niet, noch ook het andere, wat u hebt gezegd; want St. Augustinus en meer andere leraren konden dat niet verstaan."

Antwoord: "Augustinus en dergelijke geleerden meer hebben daarvan zoveel verstand gehad als God hun openbaarde, en in hun tijd nodig was; maar in onze dagen heeft God de geheimen daarvan zeer overvloedig geopenbaard, die wij te beter verstaan, omdat zij dagelijks vervuld worden. En Johannes zegt zelf, dat alles, wat hij gezien had, moest geschieden. Daar kunt gij lezen, of alles niet van toepassing is op uw paus en zijn rijk, wat hij van de hoer van Babylon gezegd heeft."

Hierop zei Mr. Klaas, de vriend van de inquisiteur: Ik was al verwonderd waar de Babylonische hoer zo lang bleef."

Antwoord: "Gij zult daarin tijd van horen," zei hij. "Deze hoer heeft de gehele wereld verleid, en alle koningen en vorsten der aarde door de wijn harer hoererij betoverd. Daarom spreekt zij in haar hart: "Ik zit als een koningin, en ben geen weduwe, en zal geen rouw zien; haar plagen zullen op een dag komen." Dat vrouw is die geveinsde en uitwendige roomse kerk met haren aanhang. Deze is dronken geworden van het bloed der heiligen. Deze heeft heerschappij over de koningen der aarde, met wie zij boeleert. Deze is het verdorven Sodom en Egypte, waar de geestelijke tovenaars zijn; verder, een woning der duivelen van alle onreine geesten en hatelijke vogelen." Maar van andere beesten, namelijk, van de koningen en vorsten, op welke de boer zit, en door wie zij wordt beschermd, sprak hij zeer bedekt. "Van deze hoer zijt gij dienaren, en drinkt met haar het onschuldige bloed, en strijdt tegen het Lam en zijn heiligen. Maar het Lam zal haar eindelijk overwinnen. Och, of God uw ogen opende! Maar helaas, ik vrees, dat gij de waarheid willens en wetens weerstaat, en strijdt tegen de Heilige Geest. Daarom zal uw zonde, als gepleegd tegen de Heilige Geest, nimmer vergeven worden. Want gij hebt reeds lang bekend, dat gij de waarheid wel verstaat. Maar gij zoekt meer de eer van uw paus dan de ere Gods. Daarom zult gij met uw vader de paus, wiens knechten en zonen gij bent, uw loon ontvangen."

In één woord, hij bestrafte hen hoog ernstig met nog vele andere woorden, want hij kon zich niet bedwingen; de Geest des Heeren dreef hem er toe, zoals hij zelf schrijft. Toen hij deze belijdenis had afgelegd, heeft hij die, op verlangen van de inquisiteur ondertekend, doch onder deze voorwaarde: "Mijn heren," schreef hij, "Indien gij mij op enige dwaling kunt overwinnen, zal ik die laten varen; indien niet, dan volhard ik in mijn belijdenis tot de dood toe."

Eindelijk kwam de onderbeambte, beschonken zijnde, in De Baas, die de gevangene, nadat hij met de kettermeester uitvoerig van zijn verlossing had gesproken, naar zijn gevangenis geleidde.

Daarna kwamen de vier priesters¹ van Oudenaarden, die zeer grote drogredenaars waren en meesters in de Roomse Godgeleerdheid, van tijd tot tijd bij de gevangene, om hem van zijn belijdenis af te trekken, en tot hun roomsen paus en zijn leer te brengen. Met allerlei valse redenen vielen zij de gevangene aan, maar behaalden de overwinning niet. Toen hij door hun drogredenen van het geloof niet was af te brengen, stelden zij hem zijn vrouw en kinderen voor, daar zij wisten welk een grote liefde hij voor hen had, en welke grote zorg zij hun toedroeg, waardoor zij meenden hem in het geloof te doen wankelen.

Zij vroegen hem aldus: "Gileyn, bemint gij waarlijk uw vrouw en kinderen?"

Hij viel hun in de rede en zei: "O Heere, mijn God! Gij weet toch, dat ik ze hartelijk

¹ Waarschijnlijk de 4 pastoors, of enkelen van hen, die op 4 oktober 1572 omgebracht werden.

bemin, en dat ik om hunnentwil de grootste angst en droefheid lijd. Daarom betuig ik in waarheid, al ware de gehele wereld mijn eigendom, en al ware zij vol goud, zou ik die graag om mijner huisvrouw en kinderen wil verlaten, al moest ik mijn leven lang van brood en water leven, en bovendien grote schande en langdurige gevangenschap ondergaan."

"Als gij hen dan waarlijk bemint, zoals gij zegt," zeiden zij, "laat dan uw verkeerde gevoelens varen. Gij hoeft maar één woord te spreken en te zeggen, dat het u leed is en gij zult als vroeger tot uw vrouw en kinderen gaan."

"Dat zou ik graag doen," zei hij, "als het niet tegen God en mijn geweten was. Daarom zal ik nooit om vrouw of kinderen, of om enig schepsel ter wereld, mijn geloof, dat de waarheid is, verzaken, zo lang de Heere mij kracht geeft."

Daarna verzonnen zij nog een anderen slimme streek. "Gileyn," zeiden zij, "zoudt gij zwarigheid maken om van gevoelen te veranderen uit vrees van enige schande naar het lichaam te lijden, of dat men u voor gek zou verklaren, zodat men zei: "hij is buiten zijn zinnen" dan zullen wij u in deze zaak ter hulp komen."

"Och neen," zei hij, "wanneer ik ongelijk had, zou ik de schande noch de spot der wereld vrezen want mijn leven is mij veel meer waard."

Zie toch, welke schone en valse beloften des duivels waardoor zij hem, gelijk hij zelf bekent, zouden hebben verleid, indien niet de bijzondere genade Gods hem had bewaard. Doch deze leraren konden met al hun venijnige woorden niets uitrichten, want de Heere ondersteunde Zijn dienaar met Zijn rechterhand.

Na het bezoek van de priesters kwamen er twee Minderbroeders uit het klooster van Oudenaarden bij de gevangene, door wie hij enigermate werd aangevochten. De een heette broeder Maarten de Burt, de ander kende hij niet. Hij kende ook zeer weinig Duits, maar was een groot drogredenaar, waarvan hij vele bewijzen gaf. Broeder Maarten verlangde de belijdenis zijns geloofs te kennen, die hij voor de kettermeester en de priesters had afgelegd, en die Gileyn dan ook meedeelde, zoals die door hem gedaan was.

Toen hij hun die had meegedeeld, vroeg hij hun, wat zij daarvan zeiden.

"Wij komen niet," zeiden zij, "om met u te redetwisten, ofschoon wij betuigen, dat gij op de dwaalweg bent." Hij verlangde, dat zij dit zouden bewijzen. En, toen hij daarop bleef aandringen, wisten zij niets te zeggen, en zongen het oude liedje: "De kerk leert het zo."

"Neen," zei Gileyn, "broeder Maarten, gij zult mij, hoop ik, met uw valse redenen niet verleiden."

Gileyn vroeg het een en ander, doch hij wilde nergens van weten, want hij was geen man om iets te bewijzen; hij dronk liever zijn pint wijn bij het kaartspel.

Toen de monniken op het punt stonden om te vertrekken, vroeg hij hun, of het brood in het lichaam van Christus door het uitspreken van vijf woorden werd veranderd.

Zij zeiden, dat hij te wijs wilde zijn; hij moest dit opvatten, zoals de kerk dit leerde.

"Wij geloven," zeiden zij, "dat, zo spoedig als de woorden door de priester zijn uitgesproken, het brood het lichaam van Christus wordt; zodat Christus daar is met lichaam en ziel, ja met Zijn Godheid zelf." En tot bewijs van hun gevoelens haalden zij de woorden van het Avondmaal aan: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam."

Daarop zei hij: "ga verder, want er volgt; "Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament."

Wanneer dan het brood volgens uw mening en gedachte het lichaam van Christus wordt, dan moet ook insgelijks de drinkbeker in het Nieuwe Testament veranderen, wat toch wel erg zou wezen. Ook zoudt gij, volgens deze zin, het lichaam van Christus moeten hebben."

Hier waren zij als versuft. Toen hun dit wapen was ontnomen, brachten zij een gelijkenis uit de verborgen schat der drogredenaarskunst voor de dag. "Gelijk een spiegel," zeiden zij, "in vele stukken wordt gebroken en uw beeld in elk stuk daarvan wordt getoond, ofschoon er maar één gezicht en één spiegel is, zo is het ook met het brood. Want al is het in vele stukken gebroken, zo is nochtans in elk stuk het lichaam van Christus vervat, ofschoon er maar één brood en één Christus is."

Doch deze zogenaamde wijsbegeerte kon hij gemakkelijk met gezonde wijsbegeerte als de een nagel met de ander verdrijven, en voegde er de woorden van Paulus bij, die zegt: "Zie toe, dat niemand u als een roof vervoere door de filosofie en ijdele verleiding." "Maar uw bewijs," zei hij, "is ijdel en geheel tegen u. Let op; gij zegt dat het brood geen brood meer is, maar het ware lichaam van Christus. Maar de spiegel, hoewel ik mijn beeld daarin zie, verandert toch niet in mijn beeld, maar blijft altijd een spiegel. Volgens uw eigen verklaring volgt er uit, dat het brood brood blijft, zonder enige verandering."

Hier namen zij tot het uiterste hun toevlucht, namelijk tot Gods almacht, die hemel en aarde uit niet geschapen heeft.

"Ik weet zeer goed," zei hij, "dat alles zijn oorsprong uit God heeft, maar wat heeft daarmee uw leer der wezensverandering te maken? Doch, wat meer is, gij schrijft uzelf de macht toe, niet alleen brood in vlees, maar ook in God (welk een godslastering) te kunnen veranderen. Zou dat brood Christus zijn met de ziel en de godheid, dan moet gij ook de ziel en de godheid van Christus met de tanden eten. Zo is dat brood het natuurlijke lichaam van Christus niet, maar een teken van het lichaam, ofschoon het de naam draagt van het lichaam. Op deze wijze wordt ook de ring, die een bruidegom aan zijn bruid geeft, de trouw genaamd; niet dat de ring op zichzelf de trouw is, maar alleen de trouw betekent. Zo is dan de ring een verzegeling van de trouw, die de bruidegom daarna met de daad voltrekt. Alzo geeft ook Christus, Die waarachtig is in Zijn beloften, niet alleen het teken van Zijn lichaam, namelijk het brood, maar Zijn lichaam zelf, als wij dat niet door ongeloof verwerpen; zo zijn dan het brood en de wijn gedenktekens van de dood van Christus Jezus voor ons geleden, want Hij zegt: "Doet dit tot Mijn gedachtenis."

Daarna verlieten hem de monniken, bevalen hem de Heere aan, en beloofden voor hem te bidden.

In de namiddag van de derde Pinksterdag, kwam de kettermeester andermaal bij hem, die hem terstond vroeg, of hij zijn dwaling, zoals zij de waarheid noemden, nog niet had laten varen.

Daarop antwoordde hij, dat hij bij zijn geloof, wanneer dit niet vals was, wilde volharden.

Toen begon hij vele zaken, tot weerlegging van enige punten, die in zijn eerste belijdenis opgenomen zijn, te herhalen, zoals hij beloofd had te zullen doen; maar het zonderlingste was dat van de wezensverandering van het brood, dat hij vooral begeerde te behouden. "Wilt gij," zei de kettermeester, de duidelijke woorden van Christus: "neemt, eet," enz. veranderen?"

"Geenszins," zei hij, "maar zij moeten naar de geest en de overeenkomst der heilige Schrift en in geen dele naar de letter verstaan worden. Ik weet, dat Christus Zijn belofte van het brood en de wijn niet gescheiden, maar geheel inwendig bedoeld heeft, wat Hij uitwendig met het brood bedoelde. Maar de leer van uw wezensverandering ontken ik geheel, omdat zij strijdt tegen de gehele waarheid der Schrift en het gezond verstand.

- Vooreerst, wanneer het brood, dat de apostelen in het avondmaal ontvingen het

natuurlijke lichaam van Christus was, zo hebben zij minder dan wij, namelijk een ongekrusigd lichaam ontvangen, wat hun geen heil aanbracht; want onze gehele zaligheid bestaat alleen in Christus en Die gekrusigd, dat is, in de dood en de offerande van Christus, zonder welke ons het lichaam van Christus niet nut is. Maar de apostelen zijn zalig geworden, zo ook wij, door de offerande van Christus; zo volgt er dan uit, dat zij het lichaam van Christus geestelijk door het geloof ontvingen.

- Ten anderen, Christus heeft ons het avondmaal tot Zijn gedachtenis gegeven. Indien nu het brood Christus Jezus Zelf is, hoe kan het ons dan tot een gedachtenis zijn van Hem, Die zelf tegenwoordig is?
- Ten derde, men moet het avondmaal des Heeren houden en Zijn dood verkondigen, totdat Hij komt. Zo behoorde dan deze bediening op te houden, aangezien Christus, zoals gij zegt, reeds nu gekomen is. Daarenboven strijdt uw leer van de wezensverandering tegen de duidelijke getuigenissen der Schrift; want Christus zegt: "Ik ga heen tot de Vader;" verder: Indien Ik niet wegga, zo zal de Trooster tot u niet komen." Voorts: "gij zult Mij niet meer zien."
- Eindelijk, deze verandering strijdt ook met de hemelvaart van Christus, en het zitten aan de rechterhand Zijns Vaders. In één woord, hieruit vloeien vele ongerijmdheden voort, die te dwaas zijn om te weerleggen. Want hierdoor worden vooreerst velerlei nederdalingen en wederkomsten van Christus uitgedacht. En, wat nog gruwelijker is, indien het brood Christus Zelf is, dan wordt Hij nog dagelijks gebroken, gekrusigd en gedood. Dan moest Hij ook nog dagelijks lijden. En alsdan moeten de roomse priesters Hem noch dagelijks doden en Zijn bloed vergieten; o schandelijke godslastering!" Toen zei de kettermeester: "Er zijn tweeërlei manieren om op goddelijke wijze het lichaam van Christus te eten, de een geestelijk en de andere lichamenlijk of door het sacrament." "Al komen er in het avondmaal," zei Gileyn, "uitwendige stoffen voor, die tot onze zwakheid dienen, zo zijn nochtans de spijs en de drank, die Christus geeft, geestelijk, en moeten geestelijk ontvangen worden; want vleselijke ontvangst is niet nut, maar de Geest maakt levend. Zo mag men ook het vlees van Christus niet als gewoon vlees, van koeien en schapen, met de tanden eten, maar geestelijk door het geloof, zoals Christus Zelf leert, als Hij zegt: "Ik ben het levende brood, dat uit de hemel neergedaald is; die in Mij gelooft, heeft het eeuwige leven." Niemand kan dat brood geven, dan Christus zelf. De dienaar geeft brood en wijn, maar Christus geeft wat door het brood, namelijk Zijn lichaam, bedoeld wordt."

Daarop zei de kettermeester: "Christus spreekt daar van geestelijk eten; want de Joden dachten, dat zij het vlees van Christus als gewoon vlees met de tanden moesten eten. Maar wij geven het in de mond, en het wordt op aangename wijze gebruikt."

"Gij zijt," zei hij, "geheel gelijk aan de Kapernaümieten. Deze verstonden het vleselijk, zo doet gij ook; maar uw begrip is nog dommer en goddelozer; want gij eet niet alleen het vlees van Christus Jezus, waarmee de Joden tevreden waren, maar bovendien verslindt gij ook de gehele Christus met beenderen, zenuwen, huid en haar; en, wat nog schandelijker is, gij slikt ook de ziel, ja de godheid van Christus in. Bedenkt toch eens, welke schandelijke dingen gij doordrijft."

Om deze woorden werd de kettermeester zeer toornig, zodat hij zei, dat hij *een ketter* was.

Toen hij nu de schandelijke woorden van de inquisiteur hoorde, werd hij in de geest

ontroerd en zei overluid: "De Heilige Geest zegt mij, dat gij zelf een ketter bent, een vervolger der waarheid en een leerling van de antichrist."

"Ik ben," zei de kettermeester, "een dienaar van de paus en van de keizer."

"Houd u vast," zei hij, "aan uw paus; ik houd mij aan mijn Zaligmaker Jezus Christus, de Gekruisigde, die onze zaken in de dag des oordeels naar recht zal oordelen, en daar roep ik u op."

De kettermeester zei: "Daar zal ik ook wel durven komen."

"Ja, gij zult daar wel moeten komen," zei Gileyn, "al zoudt gij ook niet willen. Dan zult gij zien, dat wij de zuivere leer met ons bloed hebben bezegeld."

"Dat zouden wij ook wel doen," hernam de inquisiteur, "wanneer wij daartoe werden gedwongen."

"Gij zult u daarvoor wel wachten," zei hij. "Daarenboven hebt gij een beveldschrift van de keizer ontvangen, waarmee gij uw valse leer beschermt. Vrij mag gij redetwisten met bijbrengen van zulke bewijzen; niemand mag uw leer berispen, noch in uw synagogen noch daarbuiten. Het bevel van Paulus is reeds vergeten, waarbij hij toelaat, dat de gemeente zal mogen oordelen. Wanneer iemand iets zegt, heet hij dadelijk een ketter. En toch, de waarheid, welke ons wapen is, kan niet overwonnen worden."

Hier begon de kettermeester een lieve toon aan te slaan, en verlangde, dat hij het artikel van hun broodgod zou laten rusten, en het zou goed zijn. Dit deed hij om hem te beproeven.

Gileyn bemerkte zijn valsheid, en zei: "O mijn Heere, mijn God, sterk mij tot de dood, opdat ik geen enkel punt der waarheid laat vallen."

Aldus vertrok de inquisiteur, en gaf hem acht dagen tot beraad, of hij berouw wilde tonen of niet.

Daarna kwamen nog bij hem de priesters, die hem zeer kwelden, doch wien hij in het geheel geen antwoord gaf.

Doch zij lieten hem niet met rust, en zeiden, dat zij dit deden, omdat hun ambt dit meebracht, en zij als herders over hem gesteld waren.

Hij antwoordde, dat hij zulke herders niet erkende, want Christus zei: "De schapen horen mijn stem, maar de stem der vreemden kennen zij niet."

Daarna verzocht hij de priesters hem een onvervalste Bijbel te geven, en beloofde hun dwalingen daarin aan te wijzen.

Daarop zeiden zij: "Dit zou goed zijn, wanneer gij daarmee tot de zaak wilde komen, dat is, om te bekennen, dat alles goed en behoorlijk is wat de roomse kerk, die door de Heilige Geest bestuurd wordt, gebiedt, beveelt en goedkeurt."

"Bewijs mij," zei hij, "dat alles, wat de rooms kerk leert, met de Heilige Schrift overeenkomt."

"Wat is dat voor praat?" vroegen zij, "de roomse kerk mag aannemen, bevelen, geloven, afdoen en bijdoen, wat zij wil, en dit moet goed zijn."

"De Roomse kerk," zei hij, "heeft niets dan de blote letter der Schrift, welke zij met haar valse verklaringen bederft, en de ware zin er van verminkt. Ten andere heeft zij alle besluiten in de godsdienst bedorven, en de grondslag der zaligheid, namelijk Christus Jezus, met al Zijn verdiensten verworpen. Daarentegen heeft zij menselijke leringen tegen het Woord van God ingevoerd. Al deze en meer andere dingen," zei hij, "zal ik u bewijzen als gij mij een Bijbel wilt geven."

"Dat zouden wij wel doen," zeiden zij, "maar gij zoudt venijn daaruit zuigen."

"De heilige Schrift," zei hij, "is geschreven tot lering en onderwijzing van alle mensen, en Christus beveelt haar te onderzoeken; maar gij wilt de Bijbel tegen het

bevel van God verbieden. Doch, al verbiedt gij mij de heilige Schrift te lezen, zo ben ik toch gerust, in mijn Heere en God, Die mij, door Zijn Geest, al wat nodig is, te spreken geeft."

Eindelijk, op Maandag voor Sacramentsdag, kwam bij hem meester Pieter,² de vierde priester, met wie hij geruime tijd en veel gesproken heeft. De priester, zijn bedoeling met voorzichtigheid overleggende, sprak in het begin niet over de godsdienst, maar veel over verschillende zaken, zoals over koninkrijken, landen en andere onverschillige zaken, doch daarna ter zake komende, kwam hij met allerlei valse redenen voor de dag, om hem van zijn geloof af te brengen.

Toen echter de gevangene standvastig bij zijn belijdenis bleef, begon de priester hem te bespotten, omdat hij van de waarheid zo verzekerd wilde zijn.

Toen hij dit vernam, bestrafte hij de priester, en zei, dat hij een valse profeet was. In één woord, hij zei de priester zoveel van zijn paus, dat de priester niet wist, wat hij zou antwoorden.

Aldus vertrok de priester vandaar, en ging met de kettermeesters in De Baas eten. Dit alles overkwam mr. Gileyn de Muelere in zijn gevangenschap.

Toen de tijd van zijn ontbinding genaakte, heeft hij aan enige broeders in de Heere de gehele geschiedenis, waarvan wij de hoofdinhoud hierboven hebben verhaald, toegezonden, aan wie hij dus schrijft:

"Lieve broeders, hier zend ik u een bericht van alles wat mij, om de Naam van Christus, is overkomen. Wat er verder met mij gebeuren zal, is de Heere bekend. Ik denk wel, dat zij mij pijnigen zullen, want ik heb ben nergens in gespaard, en zij zullen mijn vlees ook niet sparen. Maar, lieve broeders, houdt het toch geheim, want anders kost het uw leven. Voor mij is het een geringe zaak, want ik ben nu verkocht, en zal mijn offerande volbrengen, als het de Heere behaagt. Daarom, bidt voor mij, want dat is nodig. Het gebed der gelovigen vermag zeer veel bij God. Maar wacht u voor de valse broeders, die er nu velen zijn: wees vooral naarstig in het lezen van het Woord des Heeren. Maar bovenal, wandelt in de vrees Gods, terwijl het nog dag is. Gode zij lof en ere in eeuwigheid. Amen."

Nadat hij aldus standvastig in de waarheid volhardde, als een getrouw dienaar van Christus, heeft de kettermeester zijn rechtsgeding voortgezet, en hem aan de wereldlijke rechter overgeleverd.

Spoedig daarna werd hij voor de schout en de andere beambten van Oudenaarden gebracht, waar het doodsvonniss over hem werd uitgesproken.

Daarna werd hij als een onschuldig lam naar de slachtbank gevoerd. Onderweg zong hij een lied, en ging alzo, met een blijmoedig gelaat, naar het huisje, dat op de markt opgericht was, waar hij, onder aanroeping van de Naam des Heeren, verwurgd en verbrand werd, en aldus godzalig in de Heere ontsliep, in Juni 1554.

(Gileyn werd 10 juli aan de Justitie overgeleverd en 19 juli verbrand)

² Waarschijnlijk Petrus vanden Henden

Jan de Wolf

Jaar 1563.

Terwijl de bovengenoemde vrome getuige van Christus, Wouter Oom, in de kerker gevangen zat, werd er ook een ander Godzalig man, Jan de Wolf genaamd, gevangelijk naar Oudenaarde gebracht. Hij volhardde ook in de belijdenis der waarheid, en ontving hetzelfde loon van de goddeloze tirannen. Op welke wijze deze man gevangen genomen werd, willen wij hier beknopt verhalen.

Toen hij te Oudenaarde woonde, en duidelijk zag, dat hij daar zonder levensgevaar of zonder bezwaar van zijn geweten niet blijven kon, vatte hij het voornemen op, naar Antwerpen te vertrekken. Daarenboven moest zijn vrouw, met wie hij onlangs getrouwd was, bevallen, waarom hij vooral gedrongen werd om vandaar te vertrekken, teneinde hij zijn kind, naar de instelling Gods, in de christelijke gemeente zou kunnen laten dopen. Zo reisde hij dan met zijn vrouw, die toen nog zwak en onervaren in het geloof was, naar Antwerpen, teneinde daar vrijer te kunnen wonen. En let nu op de wonderbare voorzienigheid en de beschikking van God, waardoor Hij Zijn eeuwige raad volbrengt en openbaart aan allen, die Hij voor de grondlegging der wereld tot het kruis verkoren heeft.

Toen hij enige tijd te Antwerpen gewoond had, en boven het gevaar meende verheven te zijn, overviel hem het eerst het gevaar des doods als een haastige storm. De markgraaf namelijk, van hem gehoord hebbende, nam hem gevangen en liet hem in de kerker brengen. Door dit en meer andere voorbeelden behoren wij alle ijdele en vleselijke wijsheid en voorzichtigheid, waarmee wij Gods wil willen vooruitlopen, en onszelf vaak bezwaren, van ons te verwijderen, en met lichaam en ziel ons aan de Heere aan te bevelen. Want wij weten, en zien duidelijk, dat God zijn onveranderlijke wil, hoe wij ook daartegen worstelen, over ons zal volvoeren, zonder dat iemand de grenzen die de Heere hem gesteld heeft, zal kunnen overschrijden. Laat ons daarom altijd vrijmoedig en onwankelbaar bij de waarheid blijven, en ontwijfelbaar geloven, dat er niets niet ons gebeuren zal, dan wat God van eeuwigheid heeft bepaald.

Deze De Wolf was in handen van de markgraaf gekomen door tussenkomst van een zijner burens, die hem, uit haat en nijd tegen de goddelijke waarheid, aanbracht en verried. Gedurende zijn gevangenschap ondervroeg de markgraaf hem op verschillende tijden aangaande vele en velerlei zaken. Vooral verlangde hij te weten, waar, door wie en in wiens tegenwoordigheid zijn kind gedoopt was. Hierop antwoordde Jan, dat zijn kind in de christelijke gemeente, naar de instelling van God, door een christelijke dienaar was gedoopt. De markgraaf was met dit antwoord niet tevreden, en deed hem daarom bij herhaling grote moeilijkheden aan, en bedreigde hem bij herhaling op de pijnbank te zullen werpen. Doch de gevangene liet zich door deze bedreigingen niet verschrikken, en bleef bij zijn eerste antwoord, zodat niemand door zijn belijdenis in enige druk, verdriet of gevaar kwam.

Voorts kwamen hem ook bij herhaling in de gevangenis bezoeken vele goddeloze priesters en monniken, die hem met lang en dwaze twistgesprekken kwelden, en van het ware geloof zochten af te trekken.

Doch boven alle andere vijanden der waarheid, werd hij zeer lastig gevallen door een zeer hoogmoedig en opgeblazen vrijdenker, Adriaan van Vossenhole genaamd, die zijn uiterste best deed, om de gevangene onder de schonen schijn van waarheid tot

verloochening van zijn geloof te brengen. Doch al zijn moeite was tevergeefs, want de gevangene weerstond, door de genade des Heeren, alle aanvallen, en bleef volharden in de waarheid. Boven al de aanvallen en kwellingen van zijn vijanden, had hij de grootste strijd met zijn vlees, waardoor hij zulk een zwakheid en beroering gevoelde, dat hij gaarne de dood ontlopen wilde. De voornaamste oorzaak van deze strijd was de grote liefde en genegenheid tot zijn kind en zijn vrouw, welke een schone, vriendelijke vrouw was. Wie zou de grote angst, het verdriet en de smart kunnen meedelen, welke hij omwille van haar in zijn hart leed? Aan de ene zijde zocht hij de Naam Gods, door een standvastige belijdenis groot te maken, en aan de andere kant verlangde hij bij zijn vrouw en zijn kind te blijven. In één woord, de satan benauwde de gevangene derwijze, en werkte zodanig op zijn geest, dat vele christelijke broeders niet anders verwachtten, dan dat Hij onder deze, aanvechting zou bezwijken.

In deze zware strijd, waarin hij bijna overwonnen was, bad en riep hij, onder overvloedige tranen en met vele smekingen, de Heere aan, om hem naar Zijn barmhartigheid in zijn zwakheid te hulp te komen. Doch de Heere, die hen nimmer verlaat, die op Hem hopen, verhoorde op Zijn tijd zijn dienstknecht, en schonk hem, ofschoon hij naar mensenoordeel overwonnen scheen te zijn, zulk een vroomheid en standvastigheid, dat duivel noch hel, veel minder enig menselijk schepsel hem van de liefde Gods, die in Christus Jezus is, kon scheiden. Zoals dan Christus Jezus Zijn dienstknecht door de satan liet verzoeken, heeft Hij ook hem onder de verzoeking staande doen blijven en de overwinning gegeven.

Hieruit kunnen wij zien, dat niemand Gods uitverkorenen, die Hij tot zaligheid beschikt heeft, uit Zijn hand zal kunnen rukken. Zoals ook Christus zegt: "Niemand zal de schapen, die de Vader Mij gegeven heeft, uit Mijn hand rukken." In deze nood en aanvechting schreven hem enige christenen, en bovenal de bovengenoemde Wouter Oom, troostrijke brieven, waardoor hij niet weinig werd versterkt.

Aldus bleef de gevangene door de genade des Heeren in de ware belijdenis van zijn geloof volharden, waarin hij begeerde voor de getuigenis van het Evangelie zijn leven op te offeren.

Eindelijk werd hij, daar hij volhardde in de waarheid, voor de vierschaar gebracht, waar hij zijn doodsvonnis ontving.

Toen hij ter dood veroordeeld was, kwam zijn vrouw des namiddags bij hem in de gevangenis, met wie hij geruime tijd sprak. En, toen de tijd om te scheiden aanbrak, namen zij vriendelijk afscheid van elkaar, doch onder het storten van zulk een tranenvloed, dat ook een stenen hart daardoor zou bewogen zijn geworden. Bij het afscheid bad hij zijn vrouw de weg der waarheid toch te bewandelen, en het kind in de vrees van de Allerhoogste op te voeden.

Spoedig daarna werd hij in de gevangenis verdronken, en ontsliep alzo in de Heere, in het jaar 1563. Het lijk werd de volgende dag op het galgenveld tentoon gesteld en aan de vogelen ten spijs gegeven.

Mr. Cornelis de Lesenne en Mr. Carel van Oudenaarde

JAAR 1568.

Meester Carel was een advocaat, geboren te Oudenaarde, een stadje tussen Brugge en Gent, in Vlaanderen. Deze had zeer dikwerf zijn diensten verleend aan de Vlaamse kerk in Engeland, vanwaar hij ook gezonden werd naar Genève, in Frankrijk, om enige geschillen die in de Vlaamse gemeente gerezen waren, te beslechten.

Cornelis de Lesenne was vroeger hoefsmid; en, toen hij geroepen was tot de kennis van het heilige Evangelie, werd hij door een vurige begeerte aangespoord tot het lezen van Gods heilig Woord, waarin hij zulke vorderingen maakte, dat hij bekwaam was anderen daarin te onderwijzen, en wel wegens de overvloed der gaven, hem door de Heilige Geest verleend. Doch de satan kon de reuk van zulk een vruchtbaar leven en omgang niet verdragen, en liet hem terstond door zijn handlangers vervolgen. Zodat deze goede man gedwongen was naar Antwerpen, in Brabant, te vertrekken, dat toen de toevluchtsplaats was van al de gelovige christenen, die te Rijssel, Doornik, Valenciennes en andere plaatsen, om de waarheid, door de vijanden van het heilige Evangelie vervolgd werden.

Toen hij daar met zijn vrouw en kinderen gekomen was, hield hij zich met het maken van passement of zijden koorden bezig, teneinde daardoor te beter onbekend te blijven. Hiermee won hij zijn dagelijks brood, en voorzag daardoor op eerlijke wijze in de behoeften van zijn huisgezin, doch liet daarbij het lezen van de heilige Schrift niet na, waarin hij zo ervaren was, dat zijn omgang zeer vruchtbaar was voor allen, die met hem in aanraking kwamen. Hij was zo afgericht en bij de hand bij de listige streken en uitvluchten van de schadelijke sekte der wederdopers, dat de voornaamste van hen geen twistgesprek met hem durfden aanknopen, zo spoedig was hij gereed met de weerlegging, waarmee hij hen de mond stopte.

Toen hij aldus dagelijks in deze christelijke ijver vorderingen maakte, en zich rijkelijk voorzag met deze hemelse schatten, gebeurde het dat de Waalse gemeente te Antwerpen een herder nodig had. Voorlopig werd Cornelis verkozen en geroepen om deze bediening op zich te nemen, totdat de gemeente de dienaar van het Woord ontvangen had, die zij verwachtte. Cornelis kweet zich intussen zeer loffelijk en ijverig van deze taak.

In het jaar 1562 werd hij door de gelovigen te Doornik uitgenodigd, om hen te komen bezoeken en te versterken door de prediking van het heilige Evangelie, wat hij ook op zich nam. Bij het afscheid nemen van zijn gemeente te Antwerpen, vermaande hij hen in een bosje niet ver van de stad, waar de vergadering ontdekt werd en vijfentwintig tot dertig hunner gevangen genomen werden en naar het kasteel gebracht, terwijl velen langs verschillende wegen wisten te ontvluchten. Meester Cornelis wist toen ook aan de handen van de vijanden der waarheid te ontkomen, wat wel als een wonder kan worden aangemerkt, aangezien hij meer dan iemand anders gezocht werd. Doch de Heere wilde hem nog bewaren, om hem ook ergens elders dan te Antwerpen te gebruiken.

Daar de gemeente in die stad en die tijd van een dienaar des Woords voorzien was, werd Cornelis te **Rijssel** geroepen, welke roeping hij opvolgde. Zijn dienst droeg veel vrucht in die stad, want velen bekeerde hij tot het Evangelie; de onwetenden onderwees hij, en hij versterkte de zwakken en flauwen. Doch dit duurde niet lang,

want de vijanden der waarheid verzonnen allerlei listen, en legden hem lagen om de gemeente van Christus te verstoren, zodat zij gedwongen werden zich buiten naar het veld te begeven, en zich daar zo goed op te houden, als zij slechts konden, totdat zij zo benauwd en vervolgd werden, dat de een hierheen en de ander elders vluchtte.

Cornelis begaf zich vandaar naar Wesel, waar hij, om zijn brood te winnen, bombazijn leerde weven, en troostte intussen steeds de gelovigen, die daarheen gevlucht waren. Enige tijd daarna liet hij zich, door het bidden van de heer Lesvedal, een zeer christelijk edelman, bewegen, om hem te dienen als een vermaner en leraar van het heilige Evangelie onder zijn familie en bekenden, met wie hij op reis was naar Nederland, onder het bestuur van de prins van Oranje, in het jaar 1568.

Toen hij daarna uit Nederland naar Wesel vertrok, werd hij met meester Karel, in November, niet ver van Luik, gevangen genomen, waar zij de zuivere waarheid van het heilige Evangelie zeer standvastig beleden, en eindelijk, om de Naam van Christus, te **Luik** beiden werden opgehangen.

JOOS SPIERING

JAAR 1569.

Joos Spiering, bijgenaamd de Brusselaar, omdat hij daar geboren was, werd te Oudenaarde door twee wachters, Joos te Paesschen en Godefroy Morijns, gevangen genomen.

Nadat hij twee volle jaren in een welverzekerden kerker had gevangen gezeten, werd hij eindelijk, met een bal in de mond, onder grote volharding van het geloof, aan de galg de Heere opgeofferd, en wel op de 20^e Januari in het jaar onzes Heeren 1569.

Ten tweede male werd hij buiten aan de galg gehangen, doch door enige broeders afgenomen, en op de Pamelmeers begraven, onder inwachting van zijn erfenis met alle gelovigen in de opstanding der rechtvaardigen.

Lieven de Blekere

JAAR 1566.

Lieven de Blekere, geboren te Pamele bij Oudenaarde, was een schilder van zijn ambacht, die vroeger een ongebonden en vleselijk leven leidde, en zich vooral overgaf aan dronkenschap, waarin hij als het ware leefde, en daaraan zo verslaafd was, dat hij ten enenmale zonder God en zonder kennis van God scheen te leven.

Doch, toen de bestemde tijd, op welke God hem uit de duisternis der zonde roepen zou, gekomen was, verliet hij zijn goddelozen weg, en wandelde in nieuwigheid des levens, waardig het Evangelie en zijn roeping. En daar hij weinig of geen gemeenschap had met de christelijke broeders daar, door wie hij in alle artikelen van de godsdienst beter had kunnen onderwezen en in alle Godzaligheid vermaand en versterkt worden, gaf hij zich aan het naarstig onderzoek van de heilige Schrift over.

Toen hij daardoor hoe langer hoe meer werd versterkt en het goddeloos gezelschap en de gruwelijke bijgelovigheden van het pausdom liet varen, werden zijn vrouw en schoonmoeder in zulk een toorn tegen hem ontstoken, dat zij dit alles, op raad des duivels, aan de pastoor te Pamele gingen meedelen. Zo lang deze man zijn leven in

roekeloosheid doorbracht, herbergen bezocht, andere onhebbelijkheden bedreef, beschonken als een uitzinnig mens tehuis kwam, brachten zij geen klachten tegen hem in; maar, nu hij de werken des duivels verliet, en zijn leven in gerechtigheid aanstelde, om alzo eerlijk als in de dag en als een kind des lichts te wandelen, leverden zij hem aan de dood over. Dit moet echter zo gaan, opdat de Schrift vervuld worde, want de Heere Christus heeft voorzegd, dat om Zijns Naams en Woords wil ook de naaste bloedverwanten elkaar zullen haten, ja zelfs in de dood overleveren.

Toen de pastoor te Pamele deze klachten vernomen had, rustte hij niet, voordat hij de goede man, als een onschuldig lam, in de handen der wolven had overgeleverd. Hij beschuldigde hem hij de wrede geloofsrechter van Vlaanderen, en gaf hem als een ketter en vijand van de Roomse kerk over. Nadat de bloeddorstige tiran dit vernomen had, kwam hij met een toornig gemoed te Oudenaarde, om de goede man gevangen te nemen en zijn bloed te vergieten.

Op de 2° September 1565 geschiedde het, dat de geloofsrechter en de schout van Pamele genoemde Lieven de Blekere, des ochtends omstreeks zes uur, in zijn huis overvielen, en in het kasteel van Pamele op een toren, *de Gans* genaamd, gevangen zetten.

Welk een zware en moeilijken strijd deze gevangene van alle zijden doorstond, zou te uitvoerig zijn om in alle bijzonderheden mee te delen. De geloofsrechter en vele andere goddeloze priesters bezochten hem op verschillende tijden, teneinde hem aangaande zijn geloof te ondervragen, en tot hun roomse synagoge te doen terugkeren. Zij ondervroegen hem aangaande alle hoofdstukken van de roomsen godsdienst, maar vooral naar hun sacrament des altaars en hun hoogwaardige broodgod. Want deze God zoeken zij bovenal te behouden, aangezien anders al hun bijgelovigheden en inkomsten zouden vervallen, indien hun deze God ontnomen werd. In één woord, zij wilden hem overhalen, dat hij zijn geloof, dat zij als vals verklaarden, zou laten varen, bekennen, dat hij gedwaald had, en die dwaling herroepen.

Doch de gevangene, ofschoon hij een onwetend, eenvoudig en ongeleerd man was, die eerst onlangs de waarheid had beleden, weerstond al de vreselijke monsters en reuzen der pauselijke partijen met het Woord van God, en betuigde, dat hij voor zijn geloof, dat hij voor hen beleden had, lichaam en ziel verpanden wilde. Daarenboven bezochten hem van tijd tot tijd enige libertijnen, van wie er een groot aantal te Pamele en te Oudenaarde werden aangetroffen, die hem mee met twistgesprekken kwelden. Deze vleselijke vrijgeesten, die zich de vrijheid veroorloofden tot alle besmettingen des vleses en des geestes, zochten de gevangene wijs te maken, dat het onnodig was, om zich voor enig geloof in doodsgevaar te begeven, en van de roomse kerk, die niet geheel verkeerd was, ten enenmale te scheiden. Met deze en dergelijke redenen vielen zij de goede man aan, en beroemden zich later hem te hebben overwonnen en de mond te hebben gestopt. Doch de gevangene verachtte al hun lasteringen, en bleef onwankelbaar in zijn geloof volharden. Daar nu de geloofsrechter zag, dat de gevangene in zijn belijdenis onwankelbaar bleef, veroordeelde hij hem, op de 3e November in genoemd jaar, als ketter, en gaf hem aan de wereldlijke rechters over. Daarna werd hij in een andere gevangenis, de *Ammannie van Pamelen* genaamd, gebracht, waar hij ook door priesters en andere goddeloze lasteraars werd aangevallen. Maar de Heere Christus af Zijn knecht, die, naar de mens gesproken, een veracht en zwak vat was, standvastigheid en geduid, zodat hij alle aanvechtingen, verdriet en lasteringen gewillig verdroeg, als die wist, dat hem een onvergankelijk loon in de hemelen was bereid.

Intussen deed de geloofsrechter als een hongerige wolf zijn best, en beval de overheid

van 's koningswege de ketter uit de wereld te helpen. Toen nu de heren daartoe door de geestelijkheid bij herhaling werden vermaand en gedrongen, bepaalde zij een zekere dag, bestemd voor de uitvoering van het vonnis, ofschoon er enige beambten waren, die daarmee niet van harte instemden. Doch, liever dan in ongenade bij de koning en de roomsen antichrist te vallen, bewilligden zij ook in het storten van onschuldig bloed.

Zo kwam dan op Maandag, de 20e Januari 1566, de schout van Pamele met zijn dienaren in de gevangenis om de martelaar naar de vierschaar van Oudenaarde over te brengen, waar hij moest worden veroordeeld. Toen zij met de gevangene verschenen, vergaderde eensklaps een ontelbare menigte volks rondom hem, die ogenblikkelijk, met een groot getier en gedruis, de schout en zijn dienaren overvielen, en door alles heendrongen, zodat de martelaar in dit oproer terstond werd losgemaakt, en aan de dienaren ontweldigd. Het volk was derwijze met ijver vervuld, dat allen van de eerste tot de laatste zonder vrees en zonder het minste nadenken handelden. Wat meer is, er waren enige, die de martelaar, zo spoedig hij op straat kwam, in de arm namen, en eenparig troostten, ja tot aan het stadhuis omhelsden.

Het geschreeuw en oproer was zo groot, dat niemand zien of horen kon. De grauwe monniken, die volgens gewoonte de martelaar vergezelden, waren in het slijk geworpen en onder de voet geraakt, zodat zij eindelijk gedwongen waren te vluchten, en in zeker huis vlogen, onder het luide schreeuwen en tieren tot de heren van de stad roepende: "Toont nu, dat gij de overheid bent!"

Doch de lijder, die gedreven werd door de Heilige Geest, keerde zich tot het volk en zei zeer vriendelijk: och mannenbroeders, laat de Heere Zijn werk, dat hij over mij beschikt heeft, volbrengen. Ik bid u allen, laat de overheid met mij begaan."

Intussen kwam de schout met zijn dienaren weer terug, maakte zich andermaal meester van de martelaar, en liep in de grootste spoed met hem naai het stadhuis, waar zij hem terstond in de vierschaar voor de heren brachten.

Nadat nu de opperschout van Pamelen en de opperschout van Oudenaarde elkaar wat in het oor gefluisterd hadden, vroeg de stadsschrijver, op bevel van de opperschout, de beambten, hoe het gaan moest met het vonnis van de martelaar, van welke een zei: "Wat vraagt gij toch; het moet immers geschieden."

Daarna veroordeelden zij de gevangene, volgens het bevel der koninklijke majesteit, ter dood, doch deden dat zo fluisterend, dat niemand van het omstaande volk het doodsvonnis goed kon verstaan. Enige onder de beambten waren zo ontroerd en bleek in het gelaat, dat ieder bespeuren kon, dat zij de gevangene tegen hun geweten ter dood veroordeeld hadden. Zijn onschuldig bloed zal van hun handen in de grote en vreselijke dag van Christus geëist worden. Toen de lijder andermaal veroordeeld was, zei hij tot de heren: "Mijn heren, ziet goed toe, en bewaart dit bevelschrift goed, opdat gij dit kunt meebrengen in de dag des oordeels."

Hij wilde nog meer zeggen, doch werd terstond met de grootste woede door de dienaren naar beneden gebracht, waar zij hem, uit vrees voor het volk, en opdat men hem niet zou horen spreken, op een wagen bonden en aldus naar de strafplaats brachten. Doch zo spoedig de martelaar op de markt aankwam, overviel het volk, dat andermaal in ijver was ontwaakt, de wagen, en vertroostte de gevangene even onbevreesd als de vorige maal.

Het volk, de vrouwen, en allen, die voor de deuren hunner woning stonden, riepen luide: "Lieve, blijf vaststaan in uw geloof en strijd vroom, want gij bezit de zuivere waarheid."

De gevangene hief zijn hart en ogen ten hemel, zong de lof van zijn Zaligmaker, en

zei enige artikelen des christelijken geloofs op. Maar wegens het groot geraas van het volk en het rammelen van de wagen, kon men hem niet goed verstaan. Teneinde te spoediger en met minder oploop van het volk met de gevangene op de strafplaats te komen, voerden zij hem door het kasteel van Oudenaarde, vanwaar zij over de vesten en grachten bruggen hadden gemaakt, en dachten hem aldus, zo haastig mogelijk, voor de grote oploop van het volk op de strafplaats kon zijn, ter dood te brengen; doch dit gelukte niet. Want, aangezien de paarden, wegens de zwakheid van de brug, bevreesd waren, niet zo vlug doordraafden, als zij wel gedacht hadden, kwam het volk nog in tijd op de strafplaats. De burgemeester en de twee beambten van Oudenaarde, die daar rondreden als dolle lieden, maakten met hun paarden veel beweging, en riepen en schreeuwden luidkeels, dat men plaats moest maken, en wel opdat zodoende niemand de gevangene zou horen spreken. Enige stoute lieden onder het volk, die daarover zeer verbitterd werden, riepen met schimpwoorden tot hen, dat zij zwijgen moesten.

Toen de martelaar deze twist hoorde, zei hij zeer vriendelijk: "Och mannen, maakt geen twist om mijnentwil; want dit moet aldus geschieden."

Eindelijk, toen de lijder tot God gebeden en zijn ziel in Diens handen bevolen had, dankte hij de Heere aldus:

Ik dank U, o mijn lieve Vader, dat Gij mij uit de duisternis getrokken en tot het licht gebracht hebt; want anders ware ik in, het verderf gebleven. O Vader, deze offerande hebt Gij over mij beschikt, terwijl ik nog rustte onder het hart van mijn moeder, ja, Vader, zelfs van de grondlegging der wereld. Daarom, o Heere, laat deze offerande U goed zijn, en ontvang uw knecht in genade. Maar, o mijn lieve Vader, vergeef mijn vervolgers deze misdaad."

Daarna zei hij tot een christelijke broeder, die daar voor hem stond: "O lieve broeder, strijd met mij en bid voor mij, zo lang ik nog in het vlees ben."

Terwijl hij dit zei, verworgde hem de beul, en alzo ontsliep hij zacht in de Heere, omstreeks twaalf uur van de genoemde dag in hetzelfde jaar. Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, want zegt de Geest, zij rusten van hun arbeid. Die overwint, zal eten van de boom des levens, die in het midden van het Paradijs Gods is. Daarom, lieve broeders, laat ons ook getrouw zijn tot de dood, opdat wij ook eens de kroon des levens ontvangen. Het lijk werd enige tijd door het vuur omringd, en daarna bij de rechtbank te Pamele gebracht. Doch 's nachts werd het door enige weggenomen en begraven.

Nadat de vrome martelaar des Heeren zijn leven had geëindigd, deden de schout en de beambten van Oudenaarde, om ten gevalle der geestelijkheid en versterking van hun rijk een welgevallig werk te doen, alom onderzoek naar hen, die de martelaar hadden getroost of in iets hadden bijgestaan, teneinde die, onder voorgeven van oproerigheid en begunstiging der ketteren, te kunnen straffen.

Ten gevolge daarvan werd Donderdag daarna zeker man, die daarvan werd beschuldigd, gevangengenomen. Spoedig daarna werd er om dezelfde reden, een burger der stad, **Steven van Braddeken** genaamd, in hechtenis genomen, die de martelaar getroost en omhelsd had. Men zei, dat er nog meer zouden beschuldigd en gevangen genomen worden, van wie enige, uit vrees voorgevaar, de stad verlieten.

Wat er verder heeft plaats gehad, is de Heere bekend, Die ons en allen, die de waarheid belijden, kracht geve standvastig bij de waarheid te blijven, opdat wij de Zoon van God voor de goddeloze koningen en overheden der wereld met vrijmoedigheid belijden.

**Cristoffel Gauderijn,
Jan Liebaert,
Willem van Spiere en
Tanneken Baerts**

JAAR 1568.

Christoffel Gauderijn, geboren te Amongyst, omstreeks drieëntwintig jaren oud, die vroeger woonde bij de abt van **Eename**, de Leeuwère genaamd, zette zich later na de dood van de abt, met Damiaan Heelinck, bijgenaamd Notman, te **Beveren**, bij Oudenaarden neer, om zich daarin het linnen weven te oefenen, waarin hij bijna zijn meester overtrof.

Intussen was hij een beklagenswaardig wereldling, die wat hij op de dag en 's nachts verdiende, hij op de dag des Zondags in allerlei overdaad en dobbelen doorbracht. Doch God beschikte hem een man, Louis Stalens genaamd, een van zijn burens, die hem over zijn lichtzinnigheid vermaande, en zei dat het beter was offeranden te doen en de armen hiervan mee te delen, dan het in overdaad en brooddronkenheid te verkwisten, waarvan men eenmaal rekenschap zou moeten doen.

Christoffel nam dit ter harte, liet zijn vroegere vrienden van die tijd lopen, sloot zich bij Louis aan, en onderzocht dagelijks Gods Woord met hem, waarin de Heere hem wonderbaarlijk onderwees. Het meest hield hij zich bezig met het onderzoek van de heilige Schrift, en bezocht dikwerf de broeders om elkaar te vermanen en te vertroosten.

Een pausgezinde, die nevens het huis van Louis Stalens woonde, waar zij dikwerf tezamen kwamen, zei: "Als ik ben aan een galg zal zien heen en weer waaien, zal ik tevreden zijn."

Kort daarna brak er dan ook een vervolging uit, zodat Louis Stalens vertrok, daar hij wist, dat hij en zijn zwager, aan de priester en schout van Oudenaarde waren overgegeven. Deze Stalens beval zijn vrouw en kinderen aan de bescherming van Christoffel, waarvan deze zich ook goed kweet. Aldus bleef Christoffel onder het kruis, maar hij werd aangesteld tot diaken, in welke bediening hij zeer getrouw was.

In Maart 1568 gebeurde het, dat hij zijn werk liet varen, en naar Oudenaarde vertrok, teneinde daar de armen ten dienste te staan. Toen hij op de Ommekeer kwam, werd hij door de stadsgerechtsdienaars gevangen genomen. Vervolgens werd hij herhaaldelijk ontboden bij de opperste schout op het kasteel, die hem goed kende, aangezien hij vroeger gewoond had bij de abt van Eename. Deze vroeg hem: "Christoffel, hoe komt het, dat gij wegens ketterij gevangen genomen bent? Die hebt gij toch van de abt niet geleerd."

Hij antwoordde: "Mijnheer, ik ben geen ketter, maar een gelovig christen, wat ik niet van hem heb geleerd, maar wel allerlei boosheid, die te schandelijk is om te verhalen." Toen de priester deze samenspraak vernomen had, zei hij tot de opperste schout, dat hij zulk een ketter niet meer moest ontbieden; waarnaar hij ook luisterde.

Op zekere tijd zei hij echter tot Christoffel: "Doe in alle opzichten uw best, en ik zal u in alles helpen, want ik hoor, dat gij geen beelden verbroken hebt, maar alleen vergaderingen hebt bijgewoond."

Voorts zei de schout: "Christoffel, wilt gij met een pastoor spreken? Tracht het dan met hem eens te worden; ik zal u helpen."

Christoffel antwoordde. "Mijnheer, ik wil met een pastoor spreken, en indien hij mij met de Schrift kan bewijzen, dat ik ongelijk heb, zal ik mijn overtuiging laten varen."

Vervolgens zei hij: "Ik zal u de pastoor van Pamele zenden, **Jan van Opstale** bijgenaamd *het Zwijn*. Zie het met elkaar eens te worden, dan krijgt gij een bewijs van hem, en ik zal dat aan de beambten laten zien, en zorgen, dat gij uw vrijheid terugkrijgt."

Deze en dergelijke beloften deed hij aan Christoffel, en zond, volgens zijn belofte, de pastoor van Pamele tot hem in de gevangenis. Toen deze tot hem gekomen was, beleed Christoffel zijn geloof van punt tot punt voor hem en zei: "Luister naar mij; ik zal ook graag naar u luisteren, en wanneer ik dwaal, geef ik mij graag aan u gevangen;" en sprak alzo gedurende drie uur met de priester uit de Schrift over het avondmaal, doch vooral over de kinderdoop, alsof zij, die zonder gedoopt te zijn stierven, zouden verloren zijn, waarvan Christoffel hem duidelijk het tegendeel bewees, zodat de priester geen woord meer spreken kon, en Christoffel zei: "Gij kunt mij niet bewijzen, dat ik iets toestem buiten de Schrift. Schrijf mij nu een verklaring, zoals gij beloofd hebt, toen gij hier kwam."

Hij beloofde dit en zei: "Zend er morgen om, en ik zal het meegeven."

Christoffel deed dit door zijn meester Daviaan, doch de priester antwoordde, dat hij met de schout gesproken had, en dat Christoffel zich gerust moest stellen, want dat hij geen bewijs nodig had.

Toen Christoffel dit hoorde, zei hij: "Ik heb de priester de handen vol gegeven, en ik gevoel wel, dat hij mij bij de schout in een kwaad daglicht heeft gesteld, daar hij in zijn twistgesprekken mij gedurig vermaande aan mijn leven te denken. Ik heb daarop geantwoord, dat de mens van zijn leven slechts twee dagen zekerheid heeft, dat is van zijn geboortedag en van zijn sterfdag." Zodat hij toonde om de woorden van de priester niet veel te geven; "want alle bedreigingen," zei hij, zijn tijdelijk en gij kunt niet anders doen dan het lichaam doden, en wij moeten toch allen eens sterven, en worden alzo door de dood in het eeuwige leven verplaatst."

Met deze en soortgelijke woorden troostte deze jonkman zich in zijn lijden, en overwon de verdrukking, opdat hij met al de uitverkorenen de eeuwige blijdschap mocht deelachtig worden, zoals hij betuigt in vele brieven, aan zijn vrienden en gemeente geschreven, waaruit men zijn christelijk hart kan leren kennen. Immers, door Louis Stalens en andere broeders werd hij op verschillende tijden door brieven en mondeling vermaand, om het land te verlaten, doch in tegenwoordigheid van anderen antwoordde hij: "Och broeders, wij zijn niet allen tot één ambt geroepen, want hier moeten er enige blijven om de zwakken te vertroosten, en ook om Gods Woord voor dit overspelige geslacht en tiranniek volk te belijden."

Toen hij nu bijna een jaar had gevangen gezeten, werden er bij hem gezet drie Spanjaarden, die een moord begaan hadden, en hem zo plaagden en kwelden, dat zij 's nachts hun stoelgang op hem deden en hun water loosden, en hem met grote kwaadaardigheid smeten, om hem zo de slaap te beletten; wat hij echter met geduld verdroeg. Intussen sprak hij dikwerf de schout aan en zei: "Wanneer zal de dag komen, dat ik om de naam van Christus, de dood zal mogen smaken?"

Omtrent drie weken daarna werd hij van de tirannieke Spanjaarden verlost en kort daarna werd hem gezegd, dat de beul in de stad was gekomen. Christoffel schreef toen een afscheidsbrief aan Daviaan zijn meester, en vroeg een schoon hemd, om daarmee zijn offerande te volbrengen. Eveneens zond hij een afscheidsbrief aan een zuster van

de gemeente, vermaande haar bij de waarheid te blijven, en God voor hem te bidden, dat hij zowel de wereldse tirannie als eigen vlees mocht overwinnen, en gaf haar tot aandenken een Franse Bijbel.

Toen hij des avonds vernam, dat het zeker voor hem was te moeten sterven, daar men hem de boeien afdeed, hield hij zich tot tien uren in de avond met bidden bezig, en 's morgens vroeg evenzeer. Nadat hij gebeden had, deed hij een schoon hemd aan, en na zich gewassen te hebben, zei hij tot zijn medegevangenen, die daar bleven: "Broeders, ik ga nu naar de bruiloft; ik hoop, voor het middag is, te drinken van de nieuwe wijn in het rijk van God!"

Naar beneden geroepen, vond hij daar twee broeders, gereed om ook hun offerande te brengen, met name **Jan Liebaert en Willem van Spiere**, en ook een vrouw, **Tanneken Baerts** genaamd, van Oudenaarde.

Deze vier lammeren vermaanden elkaar hartelijk, en vertroostten zich tegen de offerande, die zij de Heere uit een oprecht hart wilden brengen.

Terwijl zij daar stonden, kwam er een minderbroeder, die hen, zoals hij zei, wilde bekeren. Christoffel zei: "Ga weg van hier, gij verleider van de zielen der mensen, want wij hebben u niet nodig." En terstond vertrok hij.

Nadat zij afscheid genomen hadden, kwam de scherprechter, en maakte alles gereed om hun een bal in de mond te stoppen. Toen deze lammeren dit zagen, namen zij mondeling afscheid van elkaar.

Jan Liebaert zei luid: "Mogen wij in onze laatste uren geen vrijheid hebben om God te loven en te bidden? Dit is Gode geklaagd!"

Christoffel zei daarop: "O lieve broeders, wees getroost en twijfel niet; hoe meer leed men ons aandoet, hoe meer God ons door zijn Geest zal troosten, want al kan ook een moeder haar kind verlaten, God zal ons niet verlaten!" Met onderscheiden troostrijke woorden vermaande hij hen, totdat de beul hem de mond had toegebonden, die hen vandaar als schapen naar het stadhuis dreef, om hun vonnis te horen, hetwelk daarin bestond, dat zij levend opgehangen en verwurgd zouden worden ter dood, omdat zij de predicatiën hadden bijgewoond en in de leer volhardden.

Aldus werden deze drie getuigen aan de Heere aan de galg opgeofferd, zoals Christus hun Heere en Meester wedervaren was.

Tanneken Baerts, van Oudenaarde, was een vrouw, die zeer ijverig was in werken van barmhartigheid en andere deugden. Aangezien zij in een kraamkamer in de burcht psalmen had gezongen, en de vrouw met Gods Woord had vertroost, waarin zij standvastig bleef, kreeg zij het vonnis om te worden onthoofd, hetwelk plaats had onder in het stadhuis, achter de deur in een stoel en wel om haar lichaamszwakte, waar zij, stil zittende, drie slagen op de mond ontving.

Eindelijk ook bracht zij haar offerande, en ontsliep alzo, terwijl zij de martelaarskroon op dezelfde dag met haar broeders ontving, zalig in de Heere, te Oudenaarde, op de 11^e Juni in het jaar onzes Heeren 1568.

Arnoud de Croos En Michiel de Seeldraaier

JAAR 1573.

Arnoud de Croos en Michiel de Seeldraaier weken wegens de grote verstrooiing, die in die tijd in het land plaats had, uit Oudenaarde, doch in korte tijd werden zij weer gevankelijk daar terug gebracht.

Na zekere tijd te hebben gevangen gezeten, konden zij van hun dood niets zekers te weten te komen, ofschoon zij die dagelijks verwachtten. Zij waren nog nimmer aangaande iets ondervraagd. Toen Pieter de Croos' broeder van de gevangene hoorde, dat deze sterven moest, verzocht hij de schout zijn broeder eens te mogen spreken, en afscheid van hem te nemen, voor hij zou sterven, wat hem werd toegestaan.

Toen Arnoud hem zag, groette hij hem verheugd, en vroeg, of hij niet wist, wiens beurt het wezen zou. "Want," zei hij, "wij zien wel toebereidselen maken, maar wij weten niet, voor wie het is."

Zijn broeder verwonderde zich daarover. Hij vroeg hem nog eens, ja ten derde male, of hij het niet wist, en bad hem, zo hij het zeker wist, hem dit dan te zeggen. Door droefheid overmand kon zijn broeder Pieter het niet doen.

Arnoud zag dat, troostte hem, en vroeg, of het zeker was, en van wie hij het gehoord had. Pieter antwoordde, dat hij het van de schout vernomen had.

Toen viel hij op de knieën, en dankte God voor Zijn genade, dat hij waardig was voor Zijn naam en Evangelie te mogen sterven, doch hij wist niet, welk kruis en lijden zij hem zouden aandoen.

Opstaande bad Pieter de bittere boodschap hem te vergeven; zij kusten elkaar vriendelijk, terwijl Arnoud het niet als een bittere maar als een blijde boodschap aannam. "Maar laat ons," zei hij, "God bidden ons het kwaad te vergeven, dat wij elkaar in de jeugd hebben aangedaan."

Arnoud troostte zijn broeder op deze wijze, nam onder vele tranen afscheid van hem, en verzocht de groeten van hem over te brengen aan zijn vader en zijn zuster, en bad hun om vergiffenis, met het verzoek tezamen de Heere voor hem te bidden, zolang hij nog in leven was, en vroeg aan zijn broeder hem een schoon hemd te bezorgen, om daarmee zijn offerande te brengen.

Pieter deed dit, en vermaande zijn broeder toch te blijven volharden in de beleden waarheid, in het geloof en gebed, en te bedenken, dat onze Zaligmaker het aldus over hem had beschikt, en dat hij wel wist, dat de dienstknecht niet meerder was dan zijn Meester, en dat hij hen niet vrezen moest, die het lichaam doden, "want," zei hij: "gij zult de kroon der overwinning ontvangen."

Arnoud antwoordde daarop: "Lieve broeder, ik ben sterk in de Heere; de Heere heeft mij getroost, en ik zal Hem ook niet verlaten."

Wederkerig vermaande hij zijn broeder om voortdurend in de vreze Gods te wandelen; en, terwijl hij hem kuste, nam hij afscheid van hem, tot zij namaals elkaar bij de Heere zouden ontmoeten.

Nadat zijn broeder was weggegaan, kwamen er twee grauwe monniken tot hem, die vroegen, of hij bij hen wilde biechten.

Arnoud antwoordde: Dit zou ik gaarne doen, indien gij mij de zonden vergeven kon."

De monnik zweeg en ging tot een ander.

Kort daarna vroeg de monnik andermaal: "Wel jonkman, wilt gij het nu doen?"

"Gij weet wel," zei hij, "wat ik u gezegd heb, indien gij de macht hebt mij de zonden te vergeven, wil ik graag biechten."

De monnik zei, dat hij die macht niet bezat.

Arnoud hernam: "Derhalve heb ik met u niets te doen, ik heb mijn zonden voor God, mijn hemelse Vader, beleden, Die macht heeft de zonden te vergeven, en ik vertrouw zeker, dat Hij mij die vergeven heeft."

Daarna verliet de monnik hem, en vroeg hem niets meer, maar deed van alles verslag aan de overheid, die de beul naar Arnoud zond met de last hem de spraak te benemen, wat deze ook wilde doen. Doch Arnoud weigerde het bij herhaling. Toen hij het nu met geweld wilde doen, bad hij hem vriendelijk en zei: "Och laat mij de tong nog een half uur, dat ik nog leven zal, gebruiken, en trek liever mijn vlees met gloeiende tangen vaneen, en laat mij toch spreken."

Al zijn bidden hielp intussen niet, en zij wrongen hem met geweld de bal in de mond, en beroofden hem aldus van de spraak. Toen weende hij, en zijn aangezicht werd rood.

Met Michiel de Seeldraaier werd hij voorgebracht, en terwijl zij de lieden vriendelijk toeknikkend groetten, verschenen zij voor de rechters, waar zij tegen alle recht en rede veroordeeld werden om levend te worden verbrand, zonder hun te vergunnen een woord te spreken.

Dit drukte Arnoud en deed hem zeer, daar hij zich niet wegens zijn onschuld mocht verantwoorden. Hij sprak echter mompelende, en de omstanders verstonden, dat hij zei: "Mijn heren, mijn heren, ik dank ulieden, en bid onze genadige God, dat Hij niet zulk een oordeel over u velte, als gij voor Zijn Rechterstoel zult verschijnen."

Een der rechters, Gillis *de oude windel* genaamd, vroeg aan iemand, die naast hem stond: "wat zegt hij?" En toen hem dit gezegd was, ging hij wenende heen.

Toen deze lammeren op de gerechtsplaats waren gekomen, werden zij ieder aan een paal geplaatst, terwijl zij God met de mond en enige uitwendige tekenen loofden en prezen, zoveel zij konden. Om de grauwe monniken, die hen zeer aanvielen, van zich te weren, waren zij genoodzaakt die met de voeten af te wijzen, daar zij waren vastgebonden. Ten gevolge daarvan hadden de monniken verschillende gesprekken en zeiden: "Waren zij geen duivelse lieden geweest, dan zouden zij ons niet met de voeten hebben weggestoten, daar zij het niet met de mond noch met de banden konden doen."

Zij hadden ook niet geluisterd naar de woorden van Arnoud: "Indien gij mijn zonden niet kunt vergeven, wil ik ook niets met u te doen hebben."

Niettegenstaande dit alles, zochten zij toch deze vrome mannen te verleiden, en hun verstand en geheugen van de ware kennis hunner zaligheid af te trekken. Zij daarentegen gebruikten de leden, die nog te hunner beschikking waren, als een teken van de liefde Gods en van onze Heere Jezus Christus, Die met Zijn vertroostende genade hun steeds nabij bleef. In de vlammen spraken zij nog met grote moeite, doch zo, dat men het verstond: "*O Heere, wees ons arme zondige mensen genadig, om Uws Zoons Christus' wil!*"

Zij vertroosten elkaar en riepen: "*Heere Jezus, sta ons bij!*"

En aldus ontsliepen zij met volharding in, de Heere, op de 9de Januari, in het jaar onzes Heeren 1573.

Jan Missuens, de jonge

JAAR 1582

Jan Missuens, de jonge, ook *van Diest* genaamd, wiens vader te Antwerpen in het jaar 1571, om de waarheid van het Evangelie, werd opgeofferd, zoals boven is verhaald, was door zijn vader in de christelijke godsdienst als een Timotheüs van zijn kindse dagen derwijze onderwezen, dat hij, tot mannelijke leeftijd gekomen zijnde, een bedienaar werd van het Goddelijke Woord, en vervulde eerst dit ambt in een dorp bij Oudenaarden, **Nuyse** genaamd, omstreeks het Jaar 1580.

Doch aangezien men de gemeenten in die omtrek wegens de ontevreden en niet meer kon bedienen, vertrok hij met enige anderen vandaar, en bediende het predikambt des goddelijke Woords op het eiland Cadsant.

Nadat hij daar enige tijd gestaan had, begaf hij zich naar Dordrecht, en verscheen daar de 1^e November 1583 in de classis, met het verzoek aan de broeders om hem de een of anderen kerkdienst in die classis te beschikken.

Nadat zij hem hadden gezegd, dat zij hem in die tijd niet konden helpen, keerde hij terug, naar Vlaanderen. En terwijl hij van Brugge naar Sluis met andere reisgenoten in een schuit voer, werd hij door de vijand gevangen genomen. De anderen moesten een zeker losgeld betalen, doch hem, vooral toen zij vernamen, dat hij een predikant was, brachten zij op het slot te Middelburg in Vlaanderen, waar zij hem spoedig daarna, uit bittere haat tegen de Hervormde godsdienst, in een zak bonden, een zware steen daaraan hechtten, in het water wierpen.